شریف. کمال.

حکایه‌لر تورکومی

برنچی توب

واق حکایه و تصویرلردن عبارتدر.

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.

ТИПОГРАФІЯ ГАЗ. „ВАКТЪ“ ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

1914.

دولت نشریاتی

قویاش قاراب طورا ایدی

کوزگی طمزق بر کیچ ، ــ اوزینك توگاراکلگن یوغالتا باشلاغان آی، یر یوزندەگی صولوب صارغایا باشلاغان طبیعتگە ، صالماقغنە قوزغالوب آغوب طورغان قارا بلوطلر آراسندن . گویا صالقون کوکلسزلك ، قایغولی چتقلق بلەن قاراب کولە ایدی .

کول بویی ئەرەمەلکدن بر ماچی باشلی یابالاق ، بالالر کوکلینە خنجر قاداغان کبك تأثیر ایتە طورغان موکلی و غریب طاوش بلەن طنوب طنوب اکغراشا چیلتی ؛ اورامنك قرغە چغا طورغان اوچندەراق زورغنە ، ایسکی بر یورطدن ایکنچی بریسی تگنگار شولای اوق جواب قایتارا ایدی . اول یورطنك طاقطا بلەن یابقان باشی چروب ایسکرگان ، پاکغیلانغان و کوب یری قایرغالانغان ، آچیلغان ایدی . اورام وطقرق یاقدن ، ایسکی قارت طاللر قاناتلری بلەن اول اوینی یارطیلاش قابلاب ، گویا قزغانوب ، حمایە قیلوب طورا ایدیلر .

مونە شوشی اوینك ایچندە بر قارت دردلی ، لکن آریغان و یونچوغان طاوش بلەن حکایە سویلی ، بر یگت بلەن بر چیبەر قز طگلیلر ایدی .

قارت ، کوزلکلرن توزەتە توزەتە ، ترەزە آلدندەغی قارا کغولق ایچندە کورنور کورغاسکنە قوزغالوب طورغان طال چبقلرینە قاراب حکایەسن شولای باشلادی :

ــ بورون زمانلرده، «ایدل» قرینده، بولغان بر شهر. . .

کوب زمانلر کوب یللر اول شهر کوب شهرلرگه، خانی کوب خان و اولکه‌لرگه باش بولوب حکم سوروب کیلگان. کوب بکلر، کوب کنازلر یراق یرلردن کیلوب، یاپراق کبك قالتراب خان‌نڭ تختی قارشینه تز چوگه و دان توله‌ب کیته بولغانلر. مشرق بله‌ن مغرب آراسنده خان‌نڭ امر و فرمانلری خلق کوڭلنده تسبیح اورنن طوتقان. خان‌نڭ آزغنه آچوی‌ده خلقنی قایغوغه، فکرگه توشورگان، آزغنه آچیلوب شادلانووی خلقنی‌ده شادلاندرغان کولدرگان . . .

بر وقت خان حضرت قارتایوب اجل توشاگینه یاطقاچ اوزندن صوڭ تخت ایه‌سی بولاچق اوغلی شهزاده‌نی چاقروب کوب وصیتلر ئه‌یتکان. آقتقده:

ــ «مینم کبك طوررغه طریش! اوزگده خورلق کورمازسڭ، خلقڭ‌ده بختلی بولور» دیگان. شاهزاده:

ــ «یارار، طرشرمن. . .» دیسه‌ده، ایچندن بولای اویلاغان: «یوق! مین سینڭ کبك طوررغه تله‌میم! سینڭ عمرڭ بیك قزقسز اوتدی بیت. سین طنچلقڭ، راحتڭ نی ایکانن‌ده بلمه‌دڭ، ایرته‌دن کیچکه حدلی همان فرمانلرده، حکملر چغاروب، برده بتمی طورغان دعوا، نزاعلر آیروب باشڭ أیله‌نوب چغا ایدی. حالبوکه اول اشلرنی وزیرلرده بولدرا آلالر. یوق، مین اوزم بلگانچه‌ره‌ك طوررغه تلیم. . .»

خان حضرت أولگان. خلق یدی کون ماتم طوطقان.

یاش خان تختکه چققان. خلق قرق کون، قرق تون بیرام یاصاغان.

قرق کوندن صوڭ، یاش خان وزیرلرن قارشوسینه چاقرغان.

ــ «مینم حرمتلو آتام خان حضرتلری الله‌نڭ رحمتنده بولسون، قارت کشی ایدی. . . دیگان، ــ شونلقدن کشی قدرن بلمه‌ویده عجب توگل. اول سزگه اوشانمینچه همه اشلرنی اوزی قاری، اوزی تیکشره ایدی. اول اشی بله‌ن بردن اوزن اوزی جفالی، ایکنچیدن سزنی کیمسوته ایدی. مونه سزگه

مهرم ! کیره‌کلی فرمانلر، تیوشلی حکملرنی اوزگز یخشیلاب باشقارگز. آندی موندی اوگغایسزلق بولغانده میگا عرض ایتارسز» .

یاری . . . آی اوته، کون اوته، یل اوته ـ وزیرلر اش باشـقارا، خان حضرت «اوزی بلگانچه» وقت اوتکاره باشلی .

خان سرایی حدسز حسابسز زینتلرگه کوملوب شداد اوجماخی روشن آلا، اول اوجماخ کبك سرایلرده کوندزلری چین قاناتی سلکونماسلك بر طنلق و آور یوقو حکم سوره، کیچه‌لری عیش ، عشرت ، جر کوی ، سرنای گرنای طاوشلری یاگغراب گرله‌ب هواغه چغا . . . اول ، آلتون کبك صاری ، مرجان کبك قزل ، زمرد کبك یاشل توسده شرابلر، بلور قدحلر آرقلی دریا کبك آغا. اول. نیچه‌مه یوزله‌ب بلغار. فرس. روم دلبرلری خان‌نك قارشوسنده صف صف تزلوب یارم آچیق کویی ساز چیرته. محبت شعرلری سویلیلر... تیره‌کارده بلبل‌لر صایری، مرمر شادروانلرینجو کبك‌صولر آطوب طورا...

خان‌نك مخصوص آدملری، شهر شهر گیزوب، قایدا، نیندی ماتور دلبرلر بارلغن تیکشروب سرایغه خبر بیروب طورالر. اوزاق زمان‌نك تیزنده اول دلبرلر سرایغه کیتریله طورا .

شولای ایتوب خان اوزی بلگانچه طورا . وزیرلر اش باشقارالر.

بر وقت وزیرلر، عسکر باشلقلری بیك بورچلغان روشده خان‌نك حضورینه کروب ، ئلوکدن دان توله‌ب کیلگان کنازلرنك توله‌ودن طوقتالغانلقلرن عرض ایته‌لر.

ـ بزگه خورلق، ذلت بو! خان حضرتلری امر ایتسه‌لر صوغش آچامز! دیلر.

خان یوقوسرابقنه :

ـ «مین اشنی سزگه طابشرغان ایدم ایچ . . صوغشسا گز صوغشورسز شول . . . ئیبو آلای بولغانده صوغشو تیوش. . » دی‌ده آوزین آچوب اوزونغنه ایسناب آلا. شوندن تـگیلرنك‌ده قایسی برلری چیتکه بورلوب آوزلرین قابلابغنه ایسنیلر. .

. . . .

خان نك عسكری بو صوغشدن جیكلوب قایتا .

مونه شوندن صوڭ خانلقك قوت و شوكتی كیمی باشلی . كوب بكلر، میرزالر خانلقنی طانیمی، اوز باشلارینه حركت ایته باشلیلر. خانلقغه تابع بولغانلریده خیانت، رشوت، غصب بله‌ن خلقنگ جانن قیالر. شونگ اوستنه خلق آراسنده تورلی خبرلر طارالا باشلی : گویا خان نی وزیرلر بیكله‌ب طوتالر ایمش ؛ گویا اول خسته ایمش ؛ گویا اول دیوانه ایمش؛ گویا اول اولیا بولغان ایمش ؛ گویا اول أولگان ایمش‌ده آنی خلقغه بلدرمیلر ایمش . . . اما خان حضرتلری بو حاللرنگ هیچ برسندن خبری یوق.. اول انواع نازنین دلبرلر بله‌ن عیش عشرت قیلوب سرخوشلق سورونی اچنده ذوق صفا چیگه . .

خانلق شوشی روشچه آخر عمرن سوره ایدی . .

مرحوم خان زمانه‌سندن اوق خان مسجدنده مؤذن بولوب كیلگان سیكسان یاشلك قارت مؤذن كون صاین ایرته نمازینه اذان ایتورگه مناره‌غه چقغانده همانده خان سرایندن صوگغی جر نغمه‌لری، صوگغی ساز آققوردلری چالنغانلق ایشتله ایدی. شول آقتق آققوردلر كوینه قویاش باطشنده بر ابلیس شادلانا كوله . . . قویاش قالقشنده بر فرشته قایغورا . جلی ایدی . . .

طلسملی دیه‌رلك گوزل ، آی یاقتیلی بر كیچ . . . سرایده عادتی روشده عشرت مجلسی باشلانغان ایدی . لكن بو مجلس عجایبلی روشده بتدی.

بو كیچه سرایغه نیندیدر فقیر بر بوجماقدن بر یاش قز كیتردیلر. یتیمه بر بلغار قزی . آنك گوزه‌لك وجمالی قارشوسنده روم، فرس دلبرلری قویاش یاقتیسنده یوغالغان یولدزلر كبك بولوب قالدیلر. اول اوزی صاگغراو و تلسز ایدی...

قدحلر ئه‌یلنه ، سازلر چالونا ، شعرلر ، قصیده‌لر سویلنه ، یوزله‌ب جاریه بیی ، اوچا اوچا سیكره... بو مسكین قز ایسه بر نرسه آگلامی، بر نیگه قارامی جلی ، قایغورا ایدی .

«غیرتلی» خان آنی اوز یانینه اوطورتقان ، بر آچوی بله‌ن قورقوتا ،

بر یومشاقلق بلەن یواطا . . . اما بو همان جلی . چغارغه ، کیتارگه تلی . . شولای ایتوب مجلس طاڭ وقتلرینه حدلی صوزیلا . . بر وقت خان طرفندن مجلس طارالورغه امر بولا : جاریەلر، جرچیلر، اویونچیلر صف صف تزولوب طارالا باشلیلر. خان هم ئلیگی قزغه حرم بولمەسینه کررگه اشارت ایتوب قول صالا . . .

مونه شول وقت ، کوتولمگان عجایبلی و قورقنچلی بر واقعه بولا : تلسز قز بیك آچی طاوش بلەن ئیلرەدە پەچ ایتدروب خان نك بیتنه توکره !

. . . .

طاڭ یاقترغاچ قارت مؤذن ایرته نمازینه اذان ایتورگه دیب منارەغه چیغا ؛ تیره یاقغه قاراسه ــ ایسی عقلیدە کیته! شهرنك یاق یاغنده توفراق کبك دشمان عسکری ! . . تیره یاقده ، یراقلردە ، دشمان عسکری خراب ایتوب یاندروب کیلگان آول ، شهرلر خرابه حالندە توتەب پصقوب یاطالر . . . شهر اوستنده ئلله نیندی زور زور قارا قوشلر، قارغەلر، نرسەدر کوتکان توسلی شوملی طاوشلر بلەن قارقلداب اوچونوب یوریلر . . . توبەن قاراسه ــ خان سرایی آلدنده بر قزنی آصالر . . .

اول آقتق کوچن جییوب :

ــ الله اکبر، الله اکبر! دیب قچقروب غایت موڭلی طاوش بلەن اذان أیته باشلی . . . آنك غایتده آچی و موڭلی طاوشی یراق صحرالرغه یاڭغراب اوزایوب کیته . . اول اوزیدە بو موڭ و زارلی طاوشقه طاقت طوتا آلمی ، آقروب آقروب جلی باشلی . . . جلی جلی ایسی آوا ، هوشسز قالا . . .

. . . ایرته نماز اوقولمی ؛ دشمان عسکری کروب شهرنی باصا وبر نیچه ساعت ایچندە یر بلەن تیگز یاصی ، خراب ایته . . .

مشرق یاقدن قویاش باش کوتاروب، عادتدن طش بر موڭ وکوڭلسزلك بلەن بو دهشتلی منظرەنی قاراب طورا . . .

(١٩١٠)

~~~~
~~~~

بورانده

I

یاش بالا جلی ایدی . .

طشده یل ، بوران ، دنیانك آستن اوستکه کیتررلك بولوب قوزغالغان دولی ، لاپاس و مورجالرده ئلله نیندی موکلی جرولر جرلانا ایدی . . .

یارتی تون اوزغان . اشلی اشسز اویقولی . یال ایته ، اما بالا همان جلی ایدی . بیش ـ اون مینوت طوقتاب طورا ، طاغن باشلی . . . بیشکی یانده زر قاطوب . یواطور ایچون عذابلانغان آناسی ، بیگراکده ، ایری بلەن قوناق طنچلانوب یوقلی آلمی طورغانلردر دیب بورچلا ایدی .

واقعا قوناق یوقلامی ایدی .

ایندی آولنك تورلی یاغنده اتچ طاوشلری ایشتوله . مؤذن منارەدن اذان قچقروب مسلمانلرنی اویقولرندن اویاتا . . قللق غه چاقرا باشلادی . شول چاغنده غنه بالا یوقلادی .

حسین قوناغی بلەن ایرته چایی یانینه اوطورغانلر ایدی .

ــ بوران آزرق باصلغان آخری . . . ـ دیدی قوناق .

حسین ، آنك سوزن شایاروغه یوراب ، سوزنك کیرسن آکلاتا طورغان طاوش بلەن :

ــ ئیبو . . . باصلغان ! دیدی .

هوانك نچارلغی چیکدن طش ایدی . تقرق و چیتان بویلرنده قار اسکردلری طاو طاو اویلوب اوی و سرایلر بلەن تیگزلنه ، اون بیش ـ یکرمی صاژیندن چیتده بر نرسه کورنمی ، طوقتاوسز بوران اولی ایدی .

آلار بیك تکلفسز قیلنهایدیلر ؛ چونکه اوچ یل برگه صالداتده بولغانلر ایدی .

حسین ، اوتکان یل اوق قایتقان ایدی . ایبداشینك حاضرگی قوناقلغی_ صالداتدن قایتیشی ایدی .

حسین بو کون ایبداشنده قزقغنه بر آلشنو کوره وچای قویغان آرالش، قاش آستندن‌غنه آکا قاری و عجیله‌نه ایدی . چونکه ایبداشینك حرکت و قیلونشده ئلله نیندی بر آبتراو، وطغزلانو کوره ایدی .

هر نرسه‌گه استهزا کوزی بله‌ن قاری ، بر سوزگه‌ده اینانمی ، کشی سویله‌گاننی طـکلامی ، اوزی سویله‌سه کشیدن کوله طورغان صالقون و یان یلمسز بر کشی‌نك آبتراو و اویالووی چنلاب قزق ایدی .

حسین چدامادی :

ـ مصطفی ، سین ئلله نی بو کون ! . . . دیدی .

ـ ایبداش ، آط حاضرله‌ب قوی . میکا تیزره‌ك کیته‌رگه کیره‌ك .

ـ کیته‌رگه ؟ موندی هواده ؟ «تیزره‌گی» ده بار طاغن !

ـ ئیو ، ممکن قدر تیز .

ـ موندی بورانده ایبداش . . باری بر ایلتوچی طابوب بولماس . . . بو کون قونارسن ! ایرته‌گه . .

ـ طابلماسه جییاو کیته‌م ! .

بو جواب قطعی ایدی. ایکی ایبده‌ش بر آز انده‌شمی طوردیلر.

حسین ئلله نیگنه أیتمکچی ایدی ، مصطفی طاغن :

ـ ئیو . . کیته‌م، ـ دیدی .

II

حسین نك خاتونی عائشه استال جییوشدروب ماتاشا ، مصطفی ایده‌ن بوینده یوری ایدی ، حسین چغوب کیتدی .

طشده‌غی بوران نک صزغروی بله‌ن دیوارده‌غی ساعت تقلداوندن باشقه ، ایو اچنده‌گی طنلق نی بر نرسه‌ده بوزمی، تیاك بیشکده یوقلاغان بالانك

آرا تیره کستوب اگغراشولری غنه ایشتلگالی ایدی .

ــ کون بیك نچار، ــ دیدی عائشه ــ صوراومزنی قبول ایتمیْسن ایندی . .. بیك مازاك کیتدی آخری؛ بالامز جلاوغراق شول . . .

ــ سز آنالر . . . همه‌گزده‌می شولای ؟ .

ــ نیچك ؟

ــ بالا ایچون عذابلاناسز . . .

ــ همه‌مز بولمی صوك . یورده‌کدن توشکان بولغاچ ، بار دنیاك شول بالا ایچون . . .

ــ اما بالا اوصال! ـ دیدی مصطفی و اوزی بیزگاکلی کشی کبك آشغوب آشغوب کینه ایدی .

ایکی ته‌ره‌زه آراسنده‌غی کوزگی طوریسینه کیلدی ؛ باشلغینك اوچلرینی آلدان ئه‌یلندره ، آرتقه به‌یله‌ب ماتاشا ایدی . آنك قارتوزی قزل تیره‌لی بولوب شینیل پاغونلرنده صاری بویاو به‌ه‌ن گیرمانیا ایمپراطورینگ وینزلی توشورگان ایدی : ویلهیلم ایکنچی ، قالوغه پولقینك شیفی ایمش .

اول طاغن :

ــ بالا اوصال . . . دیدی .

بو یولی شول مقدمه به‌ه‌ن عائشه‌گه نیدر سویله‌مکچی ایدی . ایشکدن حسین کردی و :

ــ ایبده‌ش ، آط حاضر ! دیدی .

III

هوانك بوزوقلغینه قارامی ، حیات ــ حرکت اوزیولی به‌ه‌ن بارا ایدی . بر یاقده شاغرداب اورام قاپقه‌سی آچیلا ، کمدر و نی ایچوندر چغوب بارا ، ایکنچی یاقده طاغن بریسی قار آستندن ئلله نیلر چغاروب ماتاشا . . .

أنه ، آلما کبك قب قزیل یاڭاقلی بر یاش خاتون اورام قیوسندن صو

چغارا، اوی توبەسندە: «قارر! قارر!» ایتوب قارغە قارلدی ایدی.

شوملانوچی بیچارە حاتون، کچکنەگنە قارا آط جیگلگان چاناغە اوطوروب ایکی کشینیڭ اورام بویلاب بارغانن کورگاچ صولشن بر آز ایرکنلەب آلدی؛ گویا قارغە آلارغە قاراب قارلداغان ایمش . . . قایدە کررلر دیب بر آز قاراب‌دە طوردی؛ آلارنڭ قایادە کرمینچە آولنی چغوب کیتکانلرن کورگاچ ئللە نی‌گنە اویلاب اوز اوزینە: «بریسی صالدات» دیب مرلداندی و چیلەگن کوتاروب کیتدی . . .

واقعا آلارنڭ بریسی صالدات، هم بزگە طانش صالدات ــ مصطفی ایدی.

IV

ــ یولنی یخشی بلەسن‌در بیت؟ ــ دیدی مصطفی.

ــ بلورگە بلەم‌دە بیت . . .

مصطفی‌نی آولینە ایلتوچی کشی آلتمش یاشلك بر بابای ایدی. درست، اول، یولنی بلە ایدی، آلایدە جوابنی کیسدروب ئەیتە آلمادی؛ چونکە حاضرندە قردە یول دیەرلك بر نرسەنی یوغالتمی بارو شاقتی چیتون ایدی.

بابای طنچسزلانوب، یاق یاقغە قارانا. چیتلردە بر نرسەدە کورنمی، تیك قار دیکگری قایني. آرا ــ تیرە کورلگان حزقلر. چانا ازلری ــ مونە بابای‌نڭ بار اشانچ و امیدلری ایدی . . .

ــ مونە شول قیوغە بزدن دورت چاقرم، ــ دیدی بابای: ــ یکرمی چاقرملاب ئلی آرتغی بلەن باررغە . . .

مصطفی جیکماندن بورنن چغاروب قارادی، اون بیش صاژینلر چیتدە، بوران ایچندە قیو سیرتمەگی سەلنوب چایقالوب طورا ایدی.

ــ ئلدە یراق . . . دیدی مصطفی.

بر آز اندەشمی بارغاچ:

ــ خدا صاقلاسون! آداشمیقغنە، ــ دیدی قارت.

ــ خدا صاقلاسون . . .

ــ قایتمیق می دیم؟ بوران آرتق تیلوره بیت . . .

ــ باریق اکرتنگنه. آنام قارتچقنی بیك کوره‌سم کیله، باریق. ئه‌یده اکرنله‌ب . . .

بو صوکغی سوزلر گویا سماوی بر آهنك، ئلله نیندی جاذبه‌لی بر نفس بله‌ن سویلندی: قارت موکار سحرلنگان کبك بیرلدی . . . قارشوسنده جهنم یا ایسه قایناب قوتوروب طورغان دیگـگز بولسه‌ده کره‌چك ایدی.

آلار سویله‌شمی بارالر . . .

مصطفی چیکمانگه چرنالغان اویلی: اول کچکنه بالا . . . اویقوسنده توشلنه: ئلله نیندی قاناتلی و بیك ماتور بالالر بله‌ن اوینی. آلار آنی تارتقالی.. ایته‌لر . . . اویانا ــ آناسی آنی اوبوب اوبوب جلی.

ــ کوزم نوری! آتاك مینی سوره . . قالاسن بغرم! دی.

آتاسی چیتده‌ره‌ك کوتوب طورا:

ــ «کورشدك ــ قولی بلن کورساتوب: ــ یولگنی قارا!» دی.

. . . .

اول وقتده مصطفی آلتی‌غنه یاشده بولسه‌ده شول وقت کورگانلرینی بیك واق تفصیلاتنه قدر خاطرلی ایدی.

مثلا: اول وقتده، اویقوسندن اویانغان چاقده بیتنه تامغان کوز یاشلرینك قایناراغن و شول قاینار کوز یاشلرنی آناسی، چلانوب بتکان یاولق بله‌ن سورتوب ماتاشوون، حتی یاولقنك توسی زنگار بولوب چیتلری آق ایکانلگن اول حاضرده‌ده آچیق خاطرلی. اوزغان توندن بیرلی گویا شول قاینار تامچیلر طاغن آنك بیتنه تاما و پشره‌لر . . . آناسی قورقنغان و آپترانغان حالده چلانغان یاولغی بله‌ن آنلرنی سورته . .

ــ « آناڭ بزنی سویمەدی ، ایرگه کیتدی . . اول سینی قینارغه ئەیته ایکان . . . یاش انکاڭ بزنی سویه . . »

مونه ، اول وقتلرده آناسی بلەن، کچکنه قردەشی فاطمەنی یوقسنغانده آناسینڭ ئەیته طورغان شول سوزلری، آنڭ کوڭلنده ، آناسینه نیندی صالقونلق و نفرت حسلری اویاندرغانلغن و نهایت آناسندن بتونلەی بیزگانلگن اویلاب اول حاضر عذاب چیگه ایدی .

اول آناسندن بیزگانمنی ایدی ؟ ئییو، اول اوزن طودرغان، وبیشگی‌یاننده قاتوب قاراگنو، طن و کوڭلسز تونلرنی « بالام » دیب اویقوسز اوزدرغان آناسندن بیزگان ایدی !

اول ، یاشرەك وقتنده :

ــ سین مینم آنام توگل ! دی ایدی .

حتی بر وقت آنڭ بیتنه کل سیبکان ایدی . آنی قوترتدیلر :

ــ موقای کیلگان بیتنه کل بەر !

ایده ! . .

بونلر همەسی یاش وقتنده ، اما زور بولغاچ ؟ مونه حاضر آنڭ برنچی مرتبه بارماغن تشلەب آبتراغانیده ــ اوزینڭ آناسینه قارشو . آناسی بارنده کورستکان تربیەسزلکلرندن طش . آناسی اولگاچده ، آناسندن عفو صوراماوی ، همان آثار التفاتسز و صالقون معاملەسی ایچون ایدی . . .

توش وقتی اوزغان ، بوران همان دولی . . . قارت بیك دقتلی و جانلی کورینه ایدی .

ــ یارتی یولنی کیلگاندرمز؟ دیدی مصطفی .

ــ آرتق بولور.. یستو وقتلرنده یتارمز،- دیدی قارت وینه اوستەدی :- حاضر آناڭ بیك سوینوب کوته بولور. . صاغنغان بولور. دورت یل بیت!

ـ یکرمی یل ! . . لکن . . . بو کون قایتاسمنی بلمی اول . . .
قارت بر آز اویغه قالدی .
ـ آنالر بله ... آلار سیزه‌لر؛ آلار همان بالانی توزه‌ب طورالر... دیدی.
مصطفی انده‌شمه‌دی . اول ، بابای نڭ «توزه‌ب طورالر» دیگان سوزن آڭلارغه طریشه ایدی : کوڭللری هر وقت بالاده دیگان سوزیدر. . . یوق! غیبنی «سیزه‌رگه» اول‌غنه بیتمه‌س. یوقسه جانلری بالانی کوزه‌ته میکان ؟ .

. . . .

اخشام وقتی . آورلق وا کرنلك بله‌ن گنه قارا کغولق پرده‌سی توشه ایدی.
مصطفی نڭ خیاللری کوزینه کورنگان کبك بولا . گویا . . سویلی‌ده ایدیلر .
اول چیکمانگه بورکانگان . آناسی آنڭ کوزینه قاراب اکرنکنه سویلی؟
ـ مصطفی ! کوزم نوری ، آناڭ بولام . . . نیك کیلمیسن ؟ کیل اوبیم بغرم . . . آچولانمیم ، بیتمه کل به‌رویگه‌ده آچولانمیم . . . کیل اوبیم‌ده ، بر گنه مرتبه آنام دیب ئه‌یت ! . . .
مصطفی آناسینڭ آیاغینه طاشلانورغه دیب چیکمانتی آچا . . کوز آلدنده اوچسز قریسز قارا کغولق غنه... بوراندن قاپلانا ، طاغن شول طانش چرای، شول طاوشلر . . .
اول مصطفی غه ، چانا یانتده بیاوله‌ب کیلگان کورنه . . . قوتلی و کیسکن بیلدن آیرلوب‌ده مصطفی نڭ قولاغی یانتدن ایسکان ئلله نیندی یومشاق وشفقتلی بر ییل آغمی کیکاشوبکنه :
ـ أیت ! آنام دیب ئه‌یت . . . یکرمی یل ایندی . . . ایشتسون !.. دی ایدی .
مصطفی حاضر ئه‌یته‌ده ایدی .
آلدا ، ئلله قایلرده دیگـگز آرقلی کورنگان توسلی طمزق و تمسه اوط شه‌وله‌لری چاغلب طورا؛ مصطفی نڭ قولاغینه ، یراقدن، کیچه‌نڭ قارا کغولغینه

قوشیلوب اوز آلدینه بر موڭ و زار کویلی طورغان طاوشلر کیله باشلادی . . .
اتلر اوره ایدی . .

V

اخشام اوتدی . بوران‌نڭ قوتروینه قارامینچه قاپقه‌دن یوری ایدیلر . . .
خاتونلر . بریسی کیلوب کرگانده ایکنچیسی بیك قایغولی قیافتده چغوب بارا
و کوکلسزگنه بره‌ر سوز قاتشا ایدیلر . . .
تره‌زه آلدینه یاتقان صاری ات . زور و قارا کوزلرن سزوب ، کیلگاننی
قارشی آلا ، کیتکاننی موڭلی کوزلری بله‌ن اوزاتا ایدی . اول گویا قایغولی
ایدی . . . آنڭ سویگان تربیه‌چیسی . خواجه خاتون . بو کیچ ، ایندی ،
ئولومنڭ قورقنچلی طرناقلری آراسنده صوغلا ایدی . .

آنڭ یه‌می کیتکان . توسی بالاوز کبك صارغایغان ، کوزلری توبکه باتقان ،
قول و آیاغی صالقون ، کوکره‌گی بر قاباروب بر توشوب . آور آور صولی .
بیچاره خاتون‌نڭ حیاتدن الوشی بتوب کیله ایدی . . .
ایللی یل ته‌ن اوین اداره ایتکان جان اوزینڭ ایسکی طنوق تره‌زه کبك
کوزلرندن کمگه‌در آقتق مرتبه قاراب طنچلانوب کیته‌سی کیله ایدی . بیچاره
خاتون ، قزغانچ آنا . کوزلری بله‌ن نیدر ازلی ، نیدر یوقسنه . کمیدر کورمینچه
اوله‌سی کیلمی . .
طوروب ، طوروب :
ــ کیلمه‌دیمی ؟ . . دیب صوری ایدی .
قزی فاطمه بر طوقتامی جلی .
آناسینڭ بر تاولکدن بیرلی تکرار ایتکان شوشی « کیلمه‌دیمی » سؤاللری
آنڭ کوکلنده ئلله نیندی تیره‌ن و ایسکی جراحتلرن یاڭیدن آچا ایدی . . .

اوچ آطنه‌دن بیرلی آوروب یاتقان اناسی اوزغان کیچ برنچی مرتبه
تون اورتاسنده:
فاطمه. طور! تیزردك چغوب قارا!.. کیلمادیمی؟ دیب آنی قورقتقان
ایدی.
مونه شوندن بیرلی همان کوته...
کون اورتاده ایندی صبرسزلق کورسته و صاتاشا باشلادی.
ایکندی بله‌ن اخشام آراسنده طارتشوب جلادی: گویا آنك،
برده تیگ‌سز سویکلی بالاسی بار ایمش، آلار عمر بوینه کورشه آلمیلر، کملردر
کورشترمیلر ایمش. حاضرنده‌ده اول آناسینگ آقتق صولوشنده آقتق بورچن
توله‌رگه، آناسی بله‌ن کوز کوزدن محبت یاشلری توگشورگه کیلگان ایمش،
لکن... بیچاره‌نی کرتمیلر، ئلله قایلرغه قایتاروب یباره‌لر ایمش...
اخشام وقتنده آنگ طاوشـی بتکان ایدی ایندی. شـولایده همان
ئلیگی «کیلمه‌دیمی» دیگان سوزنی، باطق کوزلری کوگه‌رگان ایرنلرینگ
حرکتی بله‌ن آکلاتورغه طریشا ایدی..
بیچاره آنا! بیش ـ اون صولش، که هر بری بر عذاب هر بری بر
جهنم یالقنی... صولاغان صاین یوره‌گی اورنندن قوبا، صولاغان صاین اوپکه‌لری
یرتقالانا، کوز آلدینه قارالی یاشللی پرده‌لر قریلا، اوزی توبسز، قریسز
یوقلقغه کیته بارا... شونگ اوستینه بالا حسرتی بله‌نده ایزله، عذابلانا ایدی.
شفقتلو آنا! کاشکی بو قدراوق حسرت چیکمه‌گان بولسه ایدك. ای
مرحمتلو آنا! کاشکی صوك ساعتلرگده‌گنه آزغنه بولسه‌ده «آنی» اونوتا
ایدك... بلکه بیش، اون دقیقه ـ کورشو دقیقه‌لری بله‌ن ـ فائده‌له نورگه‌ده
ممکن بولور ایدی...
آنك ایندی قول و آیاقلری سیزمی، قوزغالمی، صالقون و آور طاشلر شیکللی
توبه‌ن طارتالر... اول بیك اکرنگنه توبسز و صالقون دیگـگز توبینه توشوب
بارا... حاضر ایندی کوز آلدنده اول قارالی یاشللی پرده‌لرده یوق، اول

بیك یراق کوره، عمرده کورمه گانن کوره... بیك یوغاری کوره، بیك یاقتی کوره، قویاشدن ئلله نیچه مرتبه آرتق یاقتیلق کوره... مونه شول یاقتیلق‌نك صوزلوب کیلگان نچکه بر تارماغی‌غنه آنی کوکره‌گندن آصوب طوتا..، اول نچکه تارماق‌ده آورلقغه چدامی بوشی، یبارله بارا... بو همان توبسزلکه کیته، توبان کیتکان صاین دیگـگز صالقونلاشا بارا... ضررلی توگل.. لکن... آه، یالغزیغنه... کاشکی «اول» ده برگه بولسه ایدی... ئلله قایلرده آداشوب قالا تورغاندر...

تارماق اوزلورگه کوب قالمی. نچکه‌ره...

⁂

چو! ایشك آلدنده کملر؟

ایشك آچلدی. کردیلر... ایکی کشی.

بریسی قاتوب قالدی و... تزلندی!.. جلاغان طاوش بلەن:

ــ آنام!..ــ دیب قچقروب یباردی‌ده قارچق‌نك کوکره‌گینه یوزن قویوب جلی باشلادی..

مصطفی ایدی.

ــ کیلدم... شفقتلو آنام! برگنه یوزیمه قارا!. آنام، جانم، کوزم.. آنام!..ــ دیب آقروب آقروب جلی اما آناسی التفات ایتمی ایدی... اول گویا اوپکه‌له‌گان ایدی. آه!.. کاشکی اول برگنه قاراسون!..

لکن اول اینذی قاری آلمی ایدی... چونکه ئلیگی نچکه تارماق‌نك منبعنه قاراب طورغان کوینچه اوچوندن اوچقنوب کیتکان ایدی...

طشده بوران همان دولی ایدی. (١٩٠٩)

صولغان گول

. . . اول تره‌زه پرده‌سنی کوتاروب قاراغانده ئلده طاڭ بلنمی ایدی .
چاست ساعتی طوروب طوروب اوچ مرتبه صوقدی .. اویوشـیق طنلقنی قوزغاتقان آنڭ موڭلی طاوشلری ئلله قایلرغه اوزایوب بارا ایدیلر... طاغن طن بولوب قالدی . آدمنڭ حیاتی‌ده بیت گویا شولای، طبیعتنڭ موڭلی بر چڭلاوی، یاڭغری ، اوزایا، نهایت سونه . . .
اول تره‌زه قاناتلرن آچدی . اوخ ! ایرکن بوشلق ! اول صاف قاراڃم کوك یوزی! اول گوهر کیساکلری کبك یالتراغان حدسز کوب یولدزلر! اوزینڭ آقسل طونوق یاقتسی بله‌ن طاولر، اورمانلرنی و بتون کیڭ صحرالرنی صولغون و خیالی توسکه کرتکان آی ! . . مونده نی حدلی علویت، نی حدلی شعر ! اول شول کورنشکه قاری طوروب اویغه قالدی . . .

***

آ گار ۱۹ یاش طولغان ایدی . مونه حاضر شول ۱۹ یللق حیاتنڭ ئلوك دوره‌لرنده‌گی ناز و نعمتلرینی ، یاقتی امیدلر و آلداتولرینی گویا شوشی یراقده کورنگان متفکر اورمانلر، آیغه قارشـو یالتراب آقغان یلغه‌لر، اول عجایب یلدزلر همه‌سی برگه قوشلوب جرلیلر، یاڭیدن ایسکه توشوره ایدیلر .
. . . اول بر وقت بالا ایدی . آنڭ ایچون جهان بر جنت ، عالمنڭ بتونسی اوینچاق و لذت ایدی . . . انکاسینڭ قوچاغینه اویدرر ایچون آتیله، اتکاسینه باشندن صیپاتر ایچون صریشا . بتون عالم آنڭ بله‌ن مشغول ، آنڭ تیره‌سنده ئه‌یلنه دیب اویلی و شونی تلی ایدی .
بر وقت انکاسی آ گار :
ــ قزم قمر، سیڭا اون اوچنچی یاش . . . سین ایندی زور بولاسن . . .

دیب سوز باشلاغان ایدی. مونه اوشبو سوزلر آنڭ حیاتینگ طاتلی امیدلر، لذتلی خیاللر بلەن، اوچی تابلماسلق چوالغان دورەسینە گویا باشلانغچ بولدی. شول وقتده اول بو سوزلرنی ذهننده تکرارلیده کوڭلنده ئلله نیندی بیلگوسز بر ذوق و شادلق طووا ایدی.

آه، اول زمانده‌غی امید و خیاللر! حاضر آلار گویا شول قارشوده‌غی قارا اورمان آراسینه یاشرنگان اوبر قارچقلری بولوب قالدیلر. گویا ئلککی آلداولری بلەن ماقتانوب کوله. بارماق یانیلر..

آی تو بەنلنه هم قزاوا، یلدزلر گویا کوز یاشی آرقلی قاراب یلمایالر، یومشاق جیل، قمرنڭ ایاڭ باشلرینه طارالغان چەچلرن حرکتلندروب یا کاقلرن قتقلاندره. باغچەده‌غی یافراقلرده یومشاق جیل تأثیری بلەن بیلپنوب گویا اکرن گنه سویلەشەلر، باغچەنڭ قایسی‌در بوچاغندن بلبل‌نڭ‌ده موڭلی نغمەلری ایشتله ایدی.. گویا بونلر، اوزینگ قارا یازمشی طرفندن غدارانه صورتده ایزلگان بیچارەگه تسلی ایچون طبیعتنگ بر شفقت ومحبت کورسەتووی ایدی. لکن اول متسلی توگل ایدی، آنڭ مضطرب کوکرەگی قصلغاندن قصلا بارا. یوراگینگ صوغووی قوتلنگاندن قوتلنه بارا ایدی... اول حاضر اوزن، رحیمسز صورتده طاشلانغان، قورقنچلی بر یالغزلقده کوره ایدی. قایدا صوڭ، کچی یاشدن بیرلی اوزلرینه اوشانوب سویگان آتا بلەن آناسی؟ قایدا اول یاقملی قردشلری؟ قایدا اول، بر زمانلر: «سویەم...» دیب ئەیتکان آلداقچی؟ قایده، بارمی بر آدم بالاسی‌که. شول یالغزلغن بولیششون و: «قمر جانم! سین یالغز توگل... بز ایکاو...» دیسون! بارمی شوندی بر کشی؟ یوق شول. ایک کوڭلسز، ایک قاراکغوسی‌ده ــ آنگ آندای بر کوڭل ایبدەشی آلده هم بولاچق توگل.. اول دائما یالغز قالاچق.. خیر، یالغزده توگل...

مونه آنگ شوشی «یالغز توگللگی» آنی ایزه، کوڭلن جراحتلی، یوراگن قاناتوب طرنی هم عمری بوینه طرناپاچق. اول حاضر یالغز توگل‌می؟ خیر، یالغز ایدی: بولمەسنده اوزندن باشقه ایکنچی بر جان ایەسی

یوق ایدی ؛ همده شول قدر یالغز ایدی : آنگ بو یالغزلغینه کمنگ ده اچی پوشمی حتی آنی حاضر کوکلنه کیترگان کشیده یوق ایدی . حالبوکه اول «زور بولا» باشلاغاچده بولای اویلامی ایدی . . .

یوق . اول یالغز توگل ایدی : آه ملعون کورشی بولمه . . . آرادە تیك نچکه دیوار . . . کاشکی اول بولمەنی اچندەگی ایکی کشیسی بلەن اوق ، سلیمان پیغمبر «دیو»لری آلوب قاف طاوی آرتینه طاشلاسەلر ایکان! هیچ بولماسه شول یالغزلق ساعتلرندە اول ایرکنەب صولش آلور ایدی . .

اول نچکەگنه استینا آرقلی ایشتلگان تیگز و قالون بر خیرلتی آراسندە نچکه نچکه تماق قرولر . . . مونه شولار آنی ایزه ، اوتردلر . بوغازینه قاتی بر نرسه طغولا ، یوطونا آلمی ، یورەگن . طاش کبك آور و صالقون بر نرسه کوکرەگینك ایگ طار یرینه کیتروب قصا ، جانن آلالمی . عذابلانا . . . کوز یاش . . ایگ آقتق صغنور چارە . مونه بر نیچه دانەسی بر بر آرتین اینجو بورتکلری کبك ، یاکاقلری بویلاب قیولا . قیولغان صاین بوغازی بر آز آچیلا ، تیره یاغی بر آز ایرکنلنه . . .

٭
٭ ٭

آی باتدی . طاڭ آتقان ایدی . جیل ، ساعت یارم ئلگگی لطافتن یوغالتوب ، بر اوستیدە اول ملایم و خیالی توسن آلشدرغان ، جدی و کوکلسز توسکه کرگان ایدی . اول قارشودەغی جیل تگرمنلریدە مراقبەدەگی طورشلرن آلشدروب اشکه حاضرلنگان شیکللی کورنه ایدیلر . طاڭ بیتی صیوقغنه قان توسلی قزل بولوب . هوادە کتتو کتتو قارغەلر اوچا ایدی . . . آکار یخشوق صالقون تأثیر ایتکان ، تنی بدرلنگان ، توکلری اورپەیگان ایدی . . . اول ، تردزەنی یابوب ماتاشقاندە ــ غررر! ایتوب کورشی بولمەدن ایشك آچلدی . ایشکنی آچار آچماز ، ایللی بیش ــ آلتمش یاشلك ، چال صاقاللی بر کشی :

ــ مین نمازغه کیتدم . . صموار حاضر بولسون . صموار قایناغاچ کوندلشکنیدە اویاطورسن . . . ، ــ دیدی .

(۱۹۰۹)

چقریش

اولده آخشام نمازندن چقدیلر. قشنک ئلوککی قارلری، یوغاریدن جانسز کوبه‌له‌کلر قیولغان توسلی اکرنله‌ب یاوا، برده حرکتسزگنه یرگه صریشه، یرنی قابلی ایدیلر.

قارتلر اورام بوینچه یومشاق قار ئه‌شتوب ده‌شمی طنمی‌غنه اویلرینه قایتالر، هیچ قایده شلت ایتکان طاوش یوق، موگلی بر طنلق حکم سوره ایدی.

ولی قارت نمازدن قایتوشلی اوز اوینه کرمینچه بر طوغان آغاسی سیف‌الله قارتغه اوتدی.

آلار ایکی آغای انی برده‌ر آی ئلوك یوقغنه بر سوز اوستنده چقرشوب بر برسینه یورشمی باشلاغانلر ایدیلر.

سیف‌الله قارت توربوینه صوزلغان کوبی یوغاری قاراب یاطا ایدی. انیسی ولی قارت کیلوب کردی. قصقه‌غنه صاولق ایسانلك صوراشدیلر ایوگه اوت یاندرلدی.

سیف‌الله بابای طازا گاوده‌لی قزل چرایلی، بوکری‌ره‌ك بورونلی، یاشی یتمشلر تیره‌سنده بر کشی ایدی. کوب سوزلی کشی توگل. اوزی و اوزینک اشله‌گان اشلری. «یگتلکلری» طورسنده سویلی باشلاسه‌غنه کوبره‌ك سویله‌ب کیته ایدی.

آنک انیسی ولی قارت هم. نق گه‌وده‌لی لکن صاری چرایلی و اوزی‌ده بوکری‌ره‌ك هم کوب سویله‌وچه‌ن. تیك شونسی بار: اول برده اوزینک یگتلکلرن سویله‌مینچه همان کشیلردن زارلانا هم‌ده کشیگه به‌یلنه. کشی اشن برده یاراتمی. شونک اچون آغالی انیلی‌ده کوب وقتده آرالری بوزولوب،

اوپکالەشوب یوری ایدیلر. بو تگینک اشلرن چیتلی کشیلرگە بولغان معاملەسن یاراتمی سویلی، تگی آنی کۉتارمی، آچووی کیلە. مونە کیتەدە قچقرش.

ــ بو کونلردە مسجددە کورنمیسنگ... ئەیتەم حالسزلنوب نیتوب یاطامیکان... ــ دیدی ولی قارت.

ــ یوق، بولای اللەغە شکر... تگلەی ئللە نیچك.. آزراق آرقەم اشوگان تۉسلی..

ــ قارتلق‌غنە دیسانە.. ای قارتاق، قارتلق! آقتق عمرلر... ئلی بر کونگنە اویلەدن چغوشلی عثمان‌غە کرگان ایدم. کوزلرن چیلداتوب طروپقە ظارتوب اوطورا؛ «قارتایدق ایندی، دیدم، عثمان آغا!.. بزگە بو اشلر کیلوشمی! سیگادە ایندی طروپقەنی طاشلارغە وقت؛ آدملردن اویالمیسنگ، ایچماسام اللەدن قورقارغە کیردك ایدی؛ بازارغە باردگمی، موقشی کبك اچوب ایسروب قایتاسنگ، اوغلنگ بلەن کیلونگە بەیلنە باشلیسنگ؛ ای عثمان، عثمان! اویات سیگا، اویات! دیدم، یولغە کونلورگە وقت ایدی». شوندن طوتوغاسوغی یورەکلەنورگە! طوتوغاسوغی غیرتلنورگە! قای یرك لچی! اتدن آلوب اتکە صالوب طاشلادی اوزمنی. مونە سین کشینگ فایدەسینە سویلە! آبزارلق بیت! سین سویلیسنگ حقلقونی، ئە کشیلر آنی دشمانلقغە ئەورە؛ خاطرگدەدر ایچ جای باشن. یوسکای مالایلری نیشلەدیلر اوزمنی؛ ایکی آطنە کونان کونگە اورنمدن قوزغالا آلمی یاطدم. نی ایچون دیگن؟ سویلەمە حقلقنی! کورە طوروب ایندی نیچك ئەیتمینچە چدارغە کیردك؟ قاریم بولار یارطی صاژیندن آرتق کشی جیرینە کروب صوقالاغانلر؛ «ای انم! سز بولای نیشلیسز؟ دیدم، اللەنگ برلگینە، پیغمبرنگ حقلغینە اوشانامیسز؟ کورە طوروب کشی جیرینە، کشی حقینە کرەسز! آزغنە اویات، ناموس دیگان نرسەنی بلەمسز؟!» شولایغنە دیگان ایدم «آخ سین قارت فلان‌دە قارت تۉگان!.. سین بزنی

اویره‌تورگه کیلدك ایکان ! » دیب آیاق آصقه صالوب ، تیبوب ، تیبوب یارطی جانمنی آلدیلر قیناب . .

سیف الله قارت قزغانغان صماق چرای بله‌ن انیسی‌نك سوزلرن طڭلاب طوردی طوردیده ؛

ــ ولی ، سیڭاده نیگه کیره‌ك صوك کشی اشینه قاتناشورغه ، دیدی ، ــ أنه اول وقت خلق سینی اوق عیبله‌دی بیت . کوبسی : « شولای کیره‌ك ؛ کشیلر اشینه طغلوب یورماسون ! » دیب سویله‌ب یوردیلر .

ــ مونه ، مونه ، شوگار آبتریم‌ده بیت مین ! اگر مین ، حالم آلوبده آلارنی شونده بیك شه‌ب اوزم واطقان بولسه ایدم ، خلق هیچ شیکسز : « مونه رحمت ، آفرین بو بابایغه : بوندی طاشلاندقلرنی شولایغنه عقاغه قویا آلاسکمی یوقمی ! . . » دیب سویله‌ب یورر ایدیلر . کشیلر بیت ، حق وحقلقنی هر وقت کوچ و یودروق یاننده کوره‌سیلری کیله . بارلق بلاده بیت شونده . بر کون ئلی تکی یماغل خاتونینه کرگان ایدم ؛ قیامت قوپتاروب کیلونلرن اورشا ! قایدان بو حدلی یاراماغان اوصال سوز طابا ؛ یلان کبك زهرن چه‌چه‌ده طورا نه‌علت ! ایکی کیلونی مسکینلر ایکی چیتده یاشلرینه تویولوب تیك قارانوب طورالر . بیك آچووم کیلدی ، « ئه‌ی ریحان ریحان ! دیدم ؛ آزغنه الله‌دن قورقامسك ؟ بو حدلی کشی رنجتورگه ، کشی قانی اچه‌رگه اویالمیمسك ؛ اویاتسز ایکان سین . قارا یوز ! الله‌دن قورق ، آدمدن اویال ! . . » دیم . شولای‌غنه ئه‌یتورگه الگرگان ایدم ، طابا آغاچی بله‌ن شاگق ایتدروب باشمه برنی قوندروب یباردی ! « سین ، ایمش ، مینم کیلونلریمه وسوسه بیرگه کیلدك ایکان مونده ! چققان بول قارت دوڭغز ، کوزیمه کورنمه قارت بورغچ ! » دی . مین چغارغه ، اول مینی آیاغی بله‌ن‌ده قولی بله‌ن . . . بتوره مین سیڭا ئه‌یتیم بیلگه‌گه‌ده تز آستقه ! . . ایکی کون ایگمه‌لرم چاتناب حتی‌که نمازغه‌ده چغا آلمادم . . صوڭندن تیره کورشیلرگه : « ولی قارت اوزمه قول صالا باشلادیده قیناب چغاردم ! » دیب سویله‌ب یوری ایکان ! مونه . ملعون ! خدای اورغان

نرسه، نیشلی بیت اول!

ـ اوکَغایسز شول . . . ، ـ دیدی سیف الله .

ولی، نی حدلی اچ فکری بلەن سویلەسەدە آغاسی صالقون قان بلەن ایرنوبکنه طکَلی ایدی .

شول آراده اوستالکه صموار کرتوب قویدیلر. سیف الله قارت چنایاقلر رەتلەب ماتاشا ایدی، ولی طاغن سوز باشلادی :

ـ نیچك ئلی اون سزنك . . . کیلونکز بلەن اشکز؟ ـ دیدی .

ـ نیچك دیب ایتورگه . . . شولای بر کویی؛ اول کیلمی، بز ایبرلرن بیرمیمز . . .

ـ ئه نیك ایبرلرن بیرمیسز؟

ـ آنسی ایندی بزنك اش . . . کیلسون، طورسون! نرسه‌گه ایبرلرن بیرورگه!

ـ اویات بلورگه کیرەك آبی، اویات! الله بار! اللّەدن قورقو تیوش. نیچه مرتبه قیناب سوردکز اچ آنی؛ حاضر ایندی: «کیلسون، طورسون» ایمش! اگر اول کیلمی، کیلورگه ممکن تابمی، کیلسەدە طورا آلمی ایکان، شونده آنك ایبرلرن باصوب قالورغه تیوش بولامی؟ اول نیچه مرتبه کیلوبدە طورا آلمی کیتدی اچ! اوغلك قایتقاچده بیت یخشی ئەیتمەس بو اشکه آبی، ئەخ آبی، آبی . .

سیف الله قارت چراین بوزوب :

ـ سین قردەش، موندە اویرەتورگه کیلمه! مین سیندن باشقەدە اوز اشلرمنی بیك یخشی بلەم. . تیك‌گنه اوطورساڭ مونه یخشیلاب چای اچه‌بز؛ کوب سویلنەسگ ایکان؟ اول وقت طاغن کیلوشه آلمیز. . ـ دیدی .

ولی آنگ سوزن بولیب :

ـ اویال آبی بولای ایتورگه! دیدی : ـ بر مرتبه کوزگیگه قارادە؛ چرایکنی، صاقالکنی کور! قبر یاغاسینه کیلگانسگ بیت ایندی . . . کوبمی گنه

طوررمن دیب ایسابلیسگ ؟! کشی قانی ایچارگه الله‌دن قورق . . . ناموسسز سین ! ایساب یوق سینده !

سیف الله قارتنك بیتلری قزاردی ، قوللری قالتری باشلادی . اورنندن سیکروب طوردیده ئلوك باروب ایشکنی آچدی ، آندن صوك قولی بله‌ن کورساتوب:

ــ ولی ! مونه یول ، أنه تگی ایشك ! چق أیده ! بر مینوت طورما کوز آلدمده ! کوزمه کورمه ، چق ئه‌یده ! یوزك بله‌ن یوز توبن قاپلان ، جهنم‌گه حدلی ! ئزك بولماسون مونده ! ــ دیب بار قوتی بله‌ن قچقرا باشلادی ..

... ولی قارت اورامغه چقدی . قار همانا کرنله‌ب یاوا ؛ آول ایچنده بر ایکی یرده نیگه‌در اتلر اوزه ایدی . ایکی یاقده کچکنه‌گنه تره‌زه‌لردن طمزق غنه قزغلت اوتلر کورنوب . اورامغه بر تورلی موك و قساوت بیروب طورا ایدیلر . قارشوده ، زیارتلر طاوندەغی قاین آغاچلریده موینلرن بوگوب ، گویا قایغوروب فکرگه قالوب طورا ایدیلر ؛ زیارت طاوی بوینده میتلرده گویا کفنلری بله‌ن طورغانلرده بارماقلرن آغزلرینه قاوب اویغه چومغانلر ایدی .

ولی قارت باشن توبه‌ن صالوب اورام اورتاسندن بیك اکرن‌گنه اوینه قایتا . . . اوتکان زمانلر ، یاش چاقلری ، قبرده یاطا طورغان آتا آناسی ، طوغانلری آنك کوز آلدینه کیله‌لر ، گویا آلار آنی قزغانالر ، سیف اللهغه رنجیلر ، اوپکالیلر . . .

اول جلاماسقه طریشه ایدی ، لکن ، اختیارسز ، آوزی یرشایوب کیتدی:

ــ ئه‌ی آبی ! آبی ! . . حقلقنی ئه‌یتکان ایچون اوز قرده‌شکنی شولای تیبوب چغارالرمنی ! .. دیدی‌ده قاینار یاش بله‌ن اوکسوب اوکسوب جلی باشلادی ..

(۱۹۱۰)

اویانو

موسی آچولانغان ایدی. آچووندن کوزلری آقایغان، یوزی اوت شیکللی یانا، اضطرابندن سوزن ایته آلمی ایدی . . . بارلق کوچن جییوب اورنندن سیکروب طوردی. بوولغان وقالتراوق طاوش بله‌ن:

خیرسز! ـ دیدی و اوڭ قولی بله‌ن عفیفه‌نڭ بله‌گندن، صولی بله‌ن بیلکه‌سندن قصوب. بار قوتی بله‌ن ایشك‌گه طابا تکه‌ره‌تدی. عفیفه باروب طوروب ایشك ایپاگنه به‌رلدی.

بر نیچه قورقنچلی سیقوند حرکتسز کیچدی . . عفیفه آرقه‌سی بله‌ن ایشك ایپاگنه سویالگان، یوزی آق کیندر کبك بولغان، ایرنلری کوگارگان ایدی. موسی موگار التفات ایتمه‌دی.

عفیفه قورقنوب قوللرین یوزینه قدر کوتارگان‌گنه ایدی . . . موسی‌نڭ تیمر کبك قوللری آنڭ ایزو یاقاسندن ئله‌کتروب بویننن قصدی . . . صول قولی بله‌ن ایشك ایپاگینه طوتنغانی حالده اوڭی بله‌ن عفیفه‌نڭ ایزووندن قصوب آرقه‌سی بله‌ن ایشك‌که به‌ردی، اما ایشك آچلمادی . . . موسی موگار آبترادی: یوقسه طشقی یاقدن باصترغانلرمی ایدی؟! طاغن ئله نیندای بوغاز حرفلری چغاروب. آچولانغان وحشی جانوار کبك مرلدانوب ایکنچی مرتبه به‌ردی. بو یولی ایشك چالدراب آچلوب کیتدی. آرتندن اوق طشقی یاقده، آچی و نچکه طاوش بله‌ن اکغراشوب ئیلرو ایشتلدی. . عفیفه‌نڭ طاوشی ایدی.

عفیفه‌نڭ عیبی نی ایدی؟

موسی ایسرتکیچ‌که مبتلا، عفیفه آنڭ بو اشینه راضی توگل.

ـ اچمه، بولماسه مینی آیر. ـ دی ایدی.

ایشك آچلغانده موسی‌نك آیاغینه بر قاتی نرسه چلتراب توشدی، شونی ایلوب آلوب بله‌ن اول، اشنك عادیلگن آکلادی. ایشك ئلگچی قایرلوب توشکان ایدی. باشده اوزی ایشك‌نی بیکله‌بده، صوگندن نهایت درجه‌ده آچولانووی سیلی خاطرندن چقغان ایدی. ایشك ئلگچینی اورنینه قویوب قارادی. تمام صنغان، اشکه یارارلق توگل ایدی.

کوبدن توگل شوندی قاراکغو بر کیچده شوندی اوق بر «صمسینه» دن صوك، موسی ایشکنی اچدن بیکله‌ب عفیفه‌نی. ایشك توبنده، ساعتدن آرتق کرتمینچه ایکالتکان. آنك موکی و جلاغان طاوش بله‌ن ایکالولرینی طکلاب ذوقلانغان، وحشی حسیاتنه وحشی شعر ازله‌ب ماتاشقان ایدی...

حاضرده شولای ایته‌رگه کوگلینه کیلدی، لکن ئلگچنی اورنینه قویوب قارادی‌ده، صنغانلغینه سویوندی...

بر آز اویلاب طورغاچ، اوزندن اوزی صوراغان کبك بیك اکرن:

ـ قاتی صوغلدی میکان؟... ـ دیدی.

اول حاضر ایکالتمی. جلاتمی کرترگه‌ده راضی بولغان ایدی. حتی، قایتوب کروونی تلی باشلادی...

اول اوستال یانینه کیلوب اوطورغان ایدی. ساعت طوقزنی صوقدی. ایشتمادی. طوریسی طکلامای سیزمی قالدی...

ایو ایچی یاقتی توگل. قاراکغولانا بارا؛ قویاش اینگانگه بایتاق وقت اوتکان ایدی.

اوت آلندردی، ینه یاقتی توگل ایدی...

اول تیرله‌گان ایدی ـ قامزولینی صالدی. ایشکگه یاقین قاداقغه ئله‌رگه دیب بارا ایدی... تنی جمرداب کیتدی. چه‌چلری اوره طوردی. آغاچ کبك قاتدی... ایشك توبنده... بر کوز!.. یاشلی کوز... طوب طوری موسی‌نك کوزینه قاری!.. عفیفه‌نك کوزی...

... قامزولنی ئلدی. ایلوب قاراسه، کوز توگل ایکان ـ زورغنه بر

صدف تویمه، عفیفه‌نك یقاسندن اوزلوب قالغان...

تویمه‌نی قولینه آلدی وکیتروب اوستال‌گه قویدی.

آزغنه یاقتیلق بیروب طورغان لامپادن باشقه، اوستال اوستنده بر نرسه‌ده یوق ایدی. اوستال چیتنه قویلغان تویمه‌نك یالتراب کورنشی آنك دقتن جلب ایتدی...

کوکلندن:

ــ «یوغالماسون اوزی کیلگاچ اوزینه بیررمن...» دیدی و اوستال یانینه اوطوردی. باشن ایکی قولی آراسنه آلوب اویغه قالدی:

«مونه عفیفه اون بر ــ اون ایکی یاشلرنده نازك، گوزل، سویملی بر قزچق... انکاسی بله‌ن قوناقغه کیله‌لر. موسی بله‌ن اوینیلر شایارالر، نهایت کیته‌لر... موسی‌غه اوکغایسز، ایچی پوشا. نیدن ایکانلگن‌ده بلمی اما آلارنك کیتووی بیك اوکغایسز طیولا. طاغن کوره‌سی کیله طاغن اوینیسی. طاغن شایاراسی کیله. سیره‌ك کیله‌لر: یراق طورالر. بیك اوکغایسز.. بر یلدن صوك طاغن کیله‌لر... موسی، ملادن سبق اوقوب قایته، اورام قاپقه‌سندن، نفیس کوبه‌لك کبك اوچونوب عفیفه قارشو چغا... موسی‌نك تز بووونلری بوشی. کوچکه آیاق اوستنده طورا... قول قولغه طوتنوشب اویکه کره‌لر..

نهایت. عشق... ازدواج... محبت.. اوخ! نی حدلی ذوق نی حدلی سعادت ایدی!

اولگی ایکیسی ایندی اوتکان.. صوڭغیسن‌غنه قایتاروب بولماس میکان؟»

موسی کم صوك؟

حاضر اول ۋولغا بوینده‌غی «ص» شهرنده بر تگرمانده اشچی ایدی.

اول کیفلی چاقلرنده ایبداشلرینه. اوزینك ئلوکده بر بای بالاسی بولوبده سوکره‌دن فقیرلنکانلکلرن، بای وقتلرنده شه‌ب آتلرده یوروب یخشی ایولرده طورغانلرن سویلی‌در ایدی. لکن آنک بو سوزلرینه ایبده‌شلری یارطیلاب غنه‌ده

چن دیب قارامیلر ایدی. شولایده آنك سویله‌گانلری درست بولورغه‌ده ممکن دیب کوکلّرینه کیله ایدی.

اول حاضر ایسرکلگندن شاقتی آینوب عفیفه قایتوب کرمه‌گانگه بورچلا باشلادی. گویا کمدر آنك قولاغینه: «اول مکـگو کیله‌چك توگل.. آنك باشن بەروب واتدك! اول قان ایچنده...» دی ایدی.

توشام بوینده تیمر شار تگەردب یوزگان شیکللی طنق‌غنه گوراتی ایشتله باشلادی؛ کولك کوکری ایدی. موسی توپه‌گه قاراب حرکتسز اوطورا... قولاغن صالوب آزراق طکللادیده ترزه‌گه قارادی. ترزه پیالالری تیرله‌گان، طش یاقده قاراکغو ایدی.. اول کوزن آلماینچه بیش مینوت قدر ترزه‌گه قاراب طوردی؛ ترزه آرقلی آرا تیره یاشن شەوله‌لری چاغلوب چاغلوب کیته ایدی.

اول سیسکانوب اویانغان کبك اورندن طوردی. اوستینه کیوم صالوب چغوب کیتدی؛ عفیفه‌نی ازله‌ب کیترەچك ایدی...

چغوب‌قنه بارغانده نی کوزی کورسن، — طاو آستی یتدن ایکی کشی بر آدمنی ایکی یاقدن قولتقلاب کیتورەلر ایدی..

آلار شهرنك چیتنده ایگ سەلەمه ایگ یارلی محله‌ده طورا ایدیلر.

آلار طورا طورغان بولمه‌نك ایکی‌گنه ترزه‌سی بولوب، بری ایشك آلدینه، ایکنچیسی «ب» اورامینه قاری ایدی. اول اورامنك بر باشی ژولغاغه تابا توشه، ایکنچیسی یوغاری، قبرلکلرگه چغا ایدی. کیچه‌لرده بو اورامنلر جهنّم پوچماقلری کبك قاراکغو بولا؛ بر نیچه یرده فنارلر یاندرلسـه‌ده لامپالرینك کچکنه‌لگی، پیالالرینك قورومی و پچراقاغی واول قورومی پیالالرنك‌ده کوبسینك واتقلغی آلارنك یاقترتو خاصیتلرن یوغالتا یازغان؛ اول ییمرك و پچراق پیالالر ایچنده تتردب یانوب طورغان قزغلت

شەولەلردن یاقتیلق توگل گویا قارانغولق، قایغو، حسرت آغا ایدی.

موسی تگی کشیلرنگ کیلوب یېتولرن کوتوب ایو اوشغینه طوقتادی. ترزەدن ضعیفکنە یاقتی صوزلوب کیتکان ایدی.

موسی ترزه یانینەراق یاقنلاشدی... اول اوچ قاراچقلده یاقتیغه کیلوب چقدیلر...

موسی آپتراب قالدی و:

ــ عفیفه!..ــ دیدی.

عفیفەنگ صول ایگ باشندن صالنوب توشکان چاچ طولمی ئلله نیندی بچراق و یووش کورندی؛ اوزی باشن توبان صالغان ایدی. موسی آنگ قانغه بویالغانلغن سیزدی..

عفیفەنی کرتوب یاتقردیلر.

کیتروچیلر بر غرداووی بله قراوولشچق ایدی.

غرداووی اوستال یانینه اوطوروب تمەکی یاندردی. ربطسز و ایرنوب کنه سویلنه باشلادی.

ــ یاری ئلی. دەدی ایغنات طوری کیلگان... بولماسه صوغه طاشلانا ایکان.. یاقتی دنیادن بیزگان، جولەر، صوغه طاشلانا.. مونه نی قدر احمقلق!.. قایده صوگ اول بولای صوغلغان؟ باشندن قان کیتکان بیت. مسکین تمام حالدن طایغان... سین جولەر نیشلەب خاتونگنی قارامیسن؟ ئلله صوغشدغز شولای؟ دەدی ایغنات طانودی. یوقسه چاستغه ایلتە ایدگ. نرسه صوگ بولای.. هلاک بولغان بیت مسکین..

موسی ئلوگ آبترانوب بولای ئلله نی مغردادی. آندن صوگ بر غرداووی‌غه، بر عفیفەگه قاراب:

ــ مین بلمیم.. حاضر ازلەرگه چققان ایدم..ــ دیدی. غرداووی آرتق واقلاب صوراشمادی. اول آوزن آچوب ایسنی گنه ایدی..

غرداووی‌نگ کیتماوینه موسی بورچلا باشلادی.

نی ایچون بو غرداووی اوطورا. منی ایچون کیتمی؟ قاراوولچی کیتدی، بو همان اوطورا... یوقسه اول موسی نی جنایتچی دیب بلوبده، یوری شایاروب‌غنه بلمه‌گان توسلی قیلونامی ئلله؟ موسی ممکن‌قدر آننك ایله کوز کوزگه قاراودن قاچا ایدی؛ گویا موسی آننك کوزینه قاراسه اول کینه‌ت کولوب یباره و موسی‌نك کوزینه قاراب: «نیچوك خاتونکنی ایزه آلدك؟ یگت! آفرین!...» دیب استهزا ایته‌چك ایدی...

نی ایچون اول یش یش ساعتکه و تزه‌گه قاری. کمنی کوته ایکان؟ یخشیغه توگل بو... طشده هم، کملر بولسه‌ده بولورعه کیره‌ك.

شول آراده طشده شاولاب یاگغر یاوا باشلادی.

قارا گغولقدن، ئلله قایلردن کیلوب، ئوری یاگغر تامچیلاری بر بر آرتلی دبرداب تزه‌گه به‌رله و گویا کیلوب موسی نك یوزاگینه قادالا ایدیلر.

ــ یاری. خیرلی کیچ‌لر! ــ دیدی غرداووی.

موسی انده‌شمه‌دی.

غرداووی چغوب کیتدی، موسی جلی ایدی...

عفیفه آرقه اوستینه یاتقان، کوزلری توشامگه تگلگان، قورقووی وجراحتینگ ئه‌رنوی سببلی بولسه کیره‌ك اول تشلرن قصوب، جراین صتوب یاطا ایدی. باش آستنده‌غی آق منده‌ر اوستندن آغوب کیتکان ایکی یول قان صزقلری. لامپا یاقیسنده یالتراب کورنه ایدیلر، بریسی ایده‌نگه تاما، ایکنچیسی اورنغه، عفیفه‌نك آستینه طابا کیته ایدی. اول کوچله‌نوب:

ــ موسی، یاقن کیل...ــ دیدی.

موسی تزله‌ندی و آنگ قولن بیتنه قویدی. آنگ سویکملی قوللری صالقون ایدی.

ــ عفیفه جانم! مین بیت سیگا ظلم ایتدم، حقسز رنجتدم، مین ظالم، بولدم... سینی جبرله‌دم، بر یولغه کیچ جانم... عمرده‌ده بولای ایتمه‌م، ـ دیدی. اول ایندی اوکسوب جلی ایدی. بیتی بویلاب آقغان قاینار

کوز یاشلری عفیفه‌نک قولینه تاما ایدیلر. . .

عفیفه بر آز وقت حرکتسز یاتقاچ باشن آزراق موسی‌غه آوشدردی و:

ــ موسی ! مین اوله‌م ... ــ دیدی .

موسی آنک ما کلاینَدن اوبدی . .

عفیفه کوچلك به‌ن سوزینه دوام ایتوب :

ــ صوغلوب یغلغاچده . . . سیکا اوپکه‌له‌ب کیتکان ایدم . . . صوغه توشمه‌کچی ایدم . . . ایندی مین اوله‌م . . . مین سینی سویه‌در ایدم . . . نیك آرتمدن بارمادڭ، بلمه‌گانسکدر شول.. آه.. اوله‌م ایندی. طنچلانورسک . . . قولمنی. . . . ـ دیدی، ایکنچی قولن‌ده موسی‌غه صوزدی. موسی اوبوب اوبوب جان صولشی بله‌ن آناڭ قوللرن جلتماقچی بولا ایدی. اما قوللر ایندی جلنمی ایدیلر.. تون‌نڭ بایتاق وقتی شولای اوتدی. موسی عفیفه‌نڭ باشنده‌غی جراحتکه چوپره‌کلر قویوب قانن طوقتاتدی، لکن عفیفه ایندی سویله‌شه آلمی ایدی. .

طشده همان شاولاب یاڭغر یاوا . ئلله قایلردن تیره‌نتن گرله‌ب کیلوب کوك کوکری. قارا کڭغو تره‌زه‌لرده یالت یولت ایتوب آقلی کوکلی اوتلر چاغلوب طورا ایدی. ــ عفیفه توشام نڭ ئلله قای یرینه قاراب یلمایغان توسلی ایرن اوچلرن آزراق کیبردی و ایکی مرتبه جان صولشن اچکه چیکدی همده کوز قاباق لری توشه باشلادی . . . کرپکلری کرپککه تیمینچه کوزلری آچیق قالدی. گویاکه اول تیردن بر فکرگه چومدی. . .

اوکتابر آیی ،ــ کیچه صالقون و جیل ایدی .

«ص» شهرینڭ قبرلکلری آی یاقتیسنده یالانغاچ و خیال دیگڭزینه چومغان توسلی کورنه ایدی . قبرلك نڭ اورتا بر یرنده، بیش آلتی توب، قارتایغان ایمه‌ن آغاچلرینی کوزگی کیچه‌نڭ اوتکون و صالقون جیلی ایگه، صغا. اکڭغراشدرا. آرتق نق ایگـگان صاین، صارغایغان، کیبکان یاپراقلرندن بر نیچه‌شه‌رینی بوتاقلردن اوزوب قالتراتا قالتراتا ئلله قایلرغه طوزدرا

ایدی. بو وقتده ایمه نلرگنه توگل. گویا باش قازقلرده چایقالا، اگغراشا ایدیلر...
شول قبرلك نڭ توبان بر پوچماغنده اوستی اوله نسز. یا گاراق بر قبر بار ایدی... باش قازیغی ـ قورتلر تیشکاله گان، قایریسی قایرغالانغان چریك بر اوصاق آغاچندن عبارت بولوب، قورت آشاغان تیشکلری بله ن، قایرلغان قایریلرنده یل صزغروب، ئالله نیندی طاوشلر چغارا ایدی..
بو ـ عفیفه نڭ قبری ایدی.
شوشی کیچ ده. قبرلکلردن ایکی چاقرملر چیتده، اورمان یاننده، تیرەسی بیوك قویما بله ن قورشالغان زور بر بنانگ بر بولمه سنده، استیناغه بەرکه‌لنوب باشی کوزی قانغه بویالغان بر یکت: «یبارگز مینی! اول صوغه توشه، مین آنی قوتقارام... یبارگز!..» دیب قچقرا ایدی.
جوله‌رلر شفاخانه‌سنده‌غی بو یگت موسی ایدی..

(۱۹۰۹)

اول ـ اول زمانده

•

آلار چاطر اچینه صیبنوب ، یاگغر طوقتاغاننی کوته ایدیلر. کیمه‌چی قارت اوزینگ آق و اوزون قاشلری آستندن یولچیلرغه کوز صالغالاب ، ایمه‌ن بارماغی بله‌ن طروبقه‌سینگ کوللرن اوسته‌ن ازردك باصترا و توزه‌تکالی طوروب ایکی بر سویلنه ، صوراشـترغالی ایدی. یولچیلر اوزایتمیچه‌غنه جوابلانا و اوزلری‌ده قارتدن تیرد یاق و یوللر طورسنده صوراشا ایدیلر. آلار اشچیلر ایمش، فایده‌لیراق اش ازله‌ب یوریلر...

آلار ایکو ایدیلر. بریسی اوزونچه بویلی، سیره‌ك صاقاللی، اورطه یاشلی یابق بر کشی، ایکنچیسی یکرمی یاشلرنده ، طازاغنه گاوده‌لی بر یگت ایدی. کیمه‌چی قارت کوبره‌ك آ گارغه قاراب سویلی ایدی .

ـ حاضر ایندی انم اول بخت دیگان نرسه‌نی ازله‌ب ماتاشرغه‌ده یارامی: اول ایندی یوق ، ـ دیدی کیمه‌چی .

یگت بو سوزگه عجبسنگان توسلیره‌ك ، قارتنك کوزینه قارادی .

ـ آنك یوغالغانینه کوب زمانلر کوب یللر ایندی ! مونه سینگ کبك یگتلر بوروراق زماندوق ازله‌ب ماتاشقانلر ایکانده ، بولماغان . . . نیچك؟ دیسن . مونه آلای بولسه مین سیکا آنك حکایه‌سن سویلیم :

اول ـ اول زمانده دی ، بخارای شریفده . بولغان بر یگت. بر ابی قارچق آناسی بولغانده یاپایالغز براوزی . آناسی بیك قارتایغان . یاطقان ایندی اوله‌رگه .

ـ بالام ، دیگان ، ـ مین ایندی اوله‌م. بخیل بول . سین یاش کشی ، قالاسن دنیا کوته‌رگه . زنهار تیك یاطمه ، بختکنی ازله .

قارچق البته اوله . یگت نیشله‌سون ـ بر کون جلی، ایکی کون جلی دیگاندای ، بر وقت آناسینگ وصیتی ایسینه توشه . . کیته بختن ازله‌رگه . اول

کشیدن صوزی، بو کشیدن صوزی ــ یوق! برەودندە یونلی باشلی جواب آلالمی، شولای ایتوب کوب زمانلر عاجز و سرگردان بولوب یوری. بر وقت تمام ایندی طاقتدن یازغاچ، برەوئەیتە موگا: بار، دی، فلان یردە فلان اورمان‌نگ آرتندە طاو تیشگندە بر درویش بولور؛ طوب طوغری آگارغە بار. اول، نی ایتور سیگا...

یگت درویشنی طابا و جلاب جلاب یالوارا: «اوشانچم سیندەگنە، دی. طابوب بیر بختمنی!..»

ــ «هم‌م‌م... دیب ایتدی دی. درویش. آنا گنەك ایتکانن یاگاشراف آگلاغانسن ایکان.. شولای‌دە ضرر یوق؛ سین أزلی تورغان نرسە هم، دنیادە بار اول. مینم آزراق چغوب یوریسم‌دە بار ایدی. ایدە آلای بولسە مینم بلەن، طابوب بیریم مین سیگا آنی.»

بولار، یا الله، دیلردە چغوب کیتەلر. شولای ایتوب بارغانلر، بارغانلر، کون بارغانلر، تون بارغانلر، آی بارغانلر یل بارغانلر... طاولرنی اورمانلرنی اورلەشوب طرماشوب، دریالرنی دیگزلرنی صال بیلەب یوزوب کوچەلر ایکان. بر نیچە وقتدن صوڭ بولار «قدوس» شهرینە کیلوب یتەلر..

«مونە، دی، درویش ئەیتە، ــ یتدك... ئەنە تگی زور مسجدنی کوردمسن، تون اورطەسندە بر وقتنی آدملر آوز اویقوغە طالغاچ، جن و پریلرنگ حواص‌لری شول مسجدکە جیولالر؛ بزگە شول جن طائفەسی بلەن اش قیلورغە توغری کیلور» دی.

«یا خدایم! ایندی نی بولا!» دیب یگت تمام قاوشاب تون بولغاننی کوتە.

... کیچ بلەن یستو نمازندن صوڭ جماعت چغوب طارالغاندە بولار مسجد نگ قارانغی بر پوچماغندە یاشرنوب قالالر، ایشکلردە شالتراب بیکلەنە...

تون یارمندە اوزتالق تمام شیل بولوب هیچ قایدە بر شلت ایتکان طاوش قالمی. حتی بتون شهر بر قبرستان شیکللی اویوشوب طن بولوب کیتە. شول کوپی طورغاندە بر وقت، اومارطە شاولاغان توسلی یومشاق بر شاولتی

قوزغالا ، ترزه‌لر آرقلی قامش نمازلقلرغه توشکان آی شه‌وله‌لری اراسنده توتون کبك آقچل کوله‌گه‌لر کورنه باشلی . . . کوله‌گه‌لر همان یشلانا ، شاولتی کوچه‌یه و موکلی بر تکبیر کوبینه ئه‌یلنه . بر زمان یوه‌شاقغنه ، کوك کوکره‌گان توسلی تکبیر طاوشی گوزله‌گانده ، منبر بله‌ن محراب آراسنده دیواردن بر طارتما کبك نرسه آچلاده بتون مسجد اچی کینه‌ت یاقتروب کیتوب درویش بله‌ن یکت‌نك بر خیالی کوزلری قاماشوب طورا . . . شوشی آراده ایده‌ندن توشامگه حتلی اوزایغان ئلله نیندی آللی گوللی کوله‌گه‌لر دولقنلانوب حرکتله‌نوب گویا عظمتلی بر آیین روحانی اجرا قیلغان بولالر . . . شوشی وقت درویش یاشرنگان یرندن چغاده قچقروب :

ــ «ای محترم طائفهٔ جن! سلیمان پیغمبر یوزگی حرمتنه دیگا یول بیرووگزنی اوتنه‌م» دی و طوب توغری آلغه باروب طارتمادن یوزکنی آلا . اول یوزکنی آلغانده اوتکن بر صزغرو طاوشی بله‌ن نچکه‌گنه قهقهه‌لب کولو طاوشلری ایشتله ! . . مسجد ینه طب طن بولوب قالا . بولارده چغوب کیته‌لر . . .

درویش یکتکه ئه‌یته :

ــ «مونه ، دی ، ایندی بو ــ بخت یوزگی . قاشنه یازلغان الوغ اسمنی گنه اوقیسی ، ــ همه تله‌گانگ بولا ! » دی .

بر وقت طاڭ یاقترو بله‌ن درویش قوینندن یوزکنی چغاراده یاقتی‌غه طوتوب یوزك قاشنده‌غی یازونی اوقوماقچی بولا . نی کوزی کورسن ــ قاشدن جیللر ایسه ! فقط اورنسی‌غنه قالغان ! اول بیك تیردن بر اوه ایتوب آلاده :

ــ «مونه ، دی ، اول قهقهه‌لر بوشقه بولماغان ایکان . شوندوق اچم قورقغان ایدی . . قاشنی اورلاغانلر ملعونلر!» دی .

کیمه‌چی ، سوزندن طوقتاب آوزینه طروبقه‌سن آلغان ایدی ، یولچیلر ایکیسی بردن :

ــ صوڭ ؟ دیدیلر .

ــ صوگی شول ایندی ، ــ دیدی کیمه‌چی ، ــ درویش ، قاشسز یوزکنی

اچوونډن بەروب ارغتوب یباز گاچ، تگی یگت هم ، سزنک شیکللی : «صولڭ!.
ایندی نیشلیمز ؟ . . » دیگان .

ـ «بولمادی ایندی . دیب ئەیتدی دی درویش ، ـ حاضر اوزاوزیگه گنه اوشانرغه اش قالدی . »... شولای ایتوب کیری اوز وطنلرینه بخاراغه قایتوب کیتدیلردی شول . . . ئه . مونه یاڭغرده طوقتادی ایکان ، أیده گز ایندی کوچریم مین سزنی .

آلار چاطردن چقدیلر . کیمه، بیله گان یرنده اکرن گنه چایقالوب طورا . صو بویندەغی قامشلر، یاپراقلرده یاڭغر آرتندن یاشارگان تازەلنغان. ماتورغنه تیربەنوب طورا ایدیلر .

کیمەچی بوکشیلرنی صونک آریاغنه کوچرگاچده قوللری بلەن کورساتوب کورسەتوب یوللر تعریف ایته ایدی . . . طاغن کیلگان یولچیلرنک بری بو یاقدن قاتی طاوش بلەن قچقروب :

ـ یه ! نی آنده اکیەت سویلەرگه طوتوندڭ !ـ دیدی .

(۱۹۱۰)

شاکرد

اول آودن قایتدی.

آنگ آوغه یوری طورغان عادتیده یوق ایدی تیک بویولی. آلارنگ آولنده خصوصی اش بله‌ن بر ایکی جمعه‌دن بیرلی طورا طورغان یاش زیمله‌میرنگ بو کونگی، آوغه بارو توغروسنده‌غی تکلیفن بیک کوگلله‌نوب قبول ایتکان و ایکاو برلکده. قویاش قالقماس بورونوق، کول بویلرینه قر اورده‌کلری آطارغه چقغانلر ایدی.

آلارنك آوچیلیغی‌ده بوش بولمادی. زیمله‌میر ایکی اورده‌ك آطدی، بو- برنی؛ لکن بونگ آطقانی ئلله قایدا قامشلر آراسینه توشوب یوغالدی ونی جدلی ازله‌ب ماتاشه‌لرده طابلمادی. موگار کوگلسز بولماسون ایچوندر آخری. زیمله‌میر اوزی آطقان ایکی اورده‌کنی ایکیسن‌ده موگار بیروب، آشقه بولارغه کیلورگه سوز قویدی.

آلار قایتقانده جماعت مسجدکه، ایکندی نمازینه جیولالر ایدی.

بونگ برگنه‌ده توگل. ایکی، — ایکی بتون اورده‌ك بله‌ن ایوگه قایتشی ایوده‌گیلرنگ تمام ایسن کیتاردی. انکاسی. خدمتچی خاتون وکچکنه قردشلری نی ئه‌یتوب نی صورارغه بلمی‌لر: «قایدن آلدك؟ کم بیردی؟ نیچوك طوتدك؟ اوز کنکیلرمی؟ آشارغه یاریلرمی؟ تری ایدیلرمی؟..» کبك برده ربطسز ئلله نی قدر سؤاللر یاودروبقنه طورالر. اول آلارنك شادلغینه برده قوشلمی، دیسته‌له‌ب یاودرغان سؤاللرینگ‌ده قایسی برلرینه کوگلسزگنه جواب بیره و کوبسینه برده جواب قایتارمی، قانغه بویالوب قاتوب یاتقان اورده‌کلرگه کوز توشرو بله‌نگنه کنایه‌لنه ایدی. آلدینه قویلغان آشنی‌ده چیرکانوب آشاغان توسلی بر ایکی‌گنه قابقالادی.

انکاسینک :

– چای حاضرولک اچه‌سلک‌می . یا ایسه صوگراقمی ؟- دیگانینه قارشو :

ـ اچه‌سم کیلمی ، ـ دیب قصقه‌غنه جواب بیردی‌ده کیتدی . انکاسی :

ـ بالاقایم بیک آرغانسلک‌در ؛ یاطوب آزراق یال ایتو کیره‌لک ایدی ، دیب آرتندن سویله‌نوب قالدی .

اول اوی آلدینه ، باغچه‌غه چغوب اوطوردی . خلق قایسیلری بر بر آرباغه بیشار آلتیشار کشی تیپه‌لگان اورام بویلاب ، کولوشه سویله‌شه ، قردن قایتالر . قایسیلری زور زور یوکلر تیه‌ب کولته بله‌ن کیله‌لر . مونه بر وقت آولغه کتوکره ، اورام طاغن آرتق جانلانوب کیته : اول قویلر یوگره . اول یاش صیرلر آقرشوب اوینشوب سیکره‌لر . اول ئلله نی قدر خاتون قز ، بالا چاغا قاینشه . اورطالق دوو کیله ! . . لکن بونلر بریده آنی اشغال ایتمی . کوکلن یواندرمی ایدیلر ؛ آنک بیک ایچی پوشا ایدی .

اول اوزی . روسیه‌ده عالی صانالغان اسلام مدرسه‌لرندن برنده اوقومقده بولوب بر یلدن آنی تمام ایته‌چک شاکرد ایدی . آتاسی اوقومشلی و اورطه‌چه‌غنه بر آول بایی بولوب ، اوغلن هم اوقومشلی یاصارغه نیت ایتکان و اول نیتنه ایرشکان‌ده ایدی . چونکه اوغلی ئه‌لیگی عالی مدرسه‌نک پراغرامینه داخل فنلرنی مساهله‌سزگنه اوقوب کیله . آتاسی‌ده بونی سیزه ایدی . الحاصل بو توغروده آتا اوغلدن راضی ، اوغل هم بو کونگه قدر اوز اوزندن راضی ایدی .

لکن بو کون اوز اوزندن راضی توگل . ایکی آیدن آرتق اوتکارگانی بو جای تعطیلنده و هم اوتکان تعطیللرده هیچ بر وقت آنی بو کونگی کبک اچ پوشو ، جان صقنتسی آلغانی یوق ایدی . اول تعطیللرنی آولده ، حیات‌نک یوقلاغانراق یرنده‌ده افراد کوکلی اوتکارده ، آول‌نک همه واق توبلک نرسه‌سی آنی اشغال ایته . هر اش آکار قزق وکوکللی طیولا طورغان ایدی . اول ، شهر ومدرسه طورمشن سویله‌رگه‌ده یارامی : آنده ایچ پوشو ، بورچلو دیگان اش ذاتاً یوق ایدی .

اما بو کون؟ خیرسز ساعت!

آلار زیمله‌میر بله‌ن آوده یوزگان وقتلرنده ساعت آلتی‌لر تیره‌سنده بر آغاچ توبینه اوطوردیلر. سوز آراسوز چغوب زیمله‌میر آکار:

— عمر، سز اوزگزنگ عالی مدرسه‌دن کم بولوب چغاسز؟ — دیدی.

— عالم، آبرازوونانی بولوب.

— یوق، آنسن ئه‌یتمیم. نیندی پراوا بله‌ن، نیندی اش اشله‌رلك بولوب چغاسز؟ دیدی زیمله‌میر.

آنك بو سؤالی عمرگه بیك معنی‌سز طیولدی. اول بر ایکی کونگنه ئلوك، «باشقه توشکان اویلرم» اسملی بر کتاب اوقوغان هم بیك یاراطوب اوقوغان ایدی. مونه اول «فلسفی» کتابده باشقه «فلسفی» بحثلر آراسنده اوقو طورولرنده‌ده سوزلر بار ایدی. آنده مادی منفعت کوزه‌توب اوقولرنی «صرف حیوانلق» دیب کیسوب قویلغان ایدی. بناً علیه حاضر گویا عمر یاننده یالتراوق تویمه‌لی زیمله‌میر توگل، بلکه بر حیوان اوطورا ایدی. اول اوزنچه معنی‌لی‌غنه روشده، تگینی جیگگان توسلی ایتدروب:

— بز عالم بولور ایچون گنه اوقیمز! نرسه‌گه بزگه پراوا؟ — دیدی.

زیمله‌میر بونگ کوزینه قاراغان کوینچه:

— ئه... شولایمی! — دیدی وآنگ بو سوزی عمرگه، استهزا کبك طیولدی. آلار بو توغروده سوزنی آرتق اوزایتمادیلر. شوندن اکرنله‌ب آولغه قایتا باشلادیلر. بتون یول بویی هم اویگه قایتقاچ عمرنك قولاغنده همان شول: «ئه...» دیگان طاوش، مشئوم وقایغولی بر بزیلتی بله‌ن چکلامقده ایدی.

حاضر باقچه‌ده اوطورغان چاغنده‌ده همه نرسه: قردن قایتوچیلر، کولته بله‌ن کیلوچیلر وباشقه‌لرنگ همه‌سندن‌ده آنگ قولاغینه همان شول «ئه...» دیگان طاوشلر کیلوب آنی اوچکلی وعذابلی ایدیلر.

بر وقت قویاش بایوب اورتالق قاراکغولانا باشلادی، اورام طن بولوب

قالدی . لکن، اورام بویلاب ، خیالی روشده ، طنسز ، حرکتسز اوزایوب طورغان زور طاللر . طاو باشنده کوکلسز روشده باشلارن صالندرغان ییل تیگرماندری ، آولنڭ صالام باشلی ، کچکنه ترەزەلی ایولری گویا که همەسی‌ده «ئه ...» دیب اوزایتوب شولوق اچ پوشرغچ کوینی صوزالر. قایدادر، «باشقه کیلگان اویلرم . . . » دیب باشلانغان کوکلی گنه بر کوی‌ده جرلانغان توسلی بولا ، لکن ئەلگی اچ پوشرغچ وبرده طوقتالمی چکلاغان «ئه ...»لر تکگینی بووا ایشتدرمی ایدیلر . .

اول بایتاق وقتدن صوڭ بولمەسینه کروب چیشندی . ایکنچی بولمەدن اتکاسینڭ «الم نشرح لك صدرك ...» دیب اوزایتوب قرآن اوقوغان طاوشی ایشتله : اول یستو نمازی اوقی ایدی .

عمرنڭ قلاغینه تصادفی کروب قالغان مشئوم بر نوطه . آنڭ کوکلنده شول حتلی شعریتسز بر اچ پوشو طودرغان ، حاضر آنڭ کوکلن «الم نشرح لك صدرك . . .» آیت شریفەسی‌ده آچا آلمی ، یواتا آلمی ایدی . .

(۱۹۱۰)

ایکی یاخشی

(بر خاطره دفترندن)

قارچغم میڭا هر وقت :

ــ سینڭ کوڭلڭ یاخشی، ــ دی .

یاش چاغمده مین ، آورو درجه‌ده خیالی ــ سانتیمینتالنی بر کشی ایدم ؛ یوقغنه نرسه‌لردن تأثرلنه‌م ، کوڭلم قوزغالا ایدی . مثلا : قاتیراق جیل‌نڭ بر آغاچ یاپراغن بوتاغندن قوبتاروب طاشلاوی ماطور بر چچك‌نڭ نیچکده تصادفاً آیاق آستده طابتالووی وغیر شوندی جزئیات‌نڭ ده مینم کوڭلمه، عادی گنه بر فاجعه قدر تأثیر اجرا ایتووی‌بار ایدی. اول زورراق‌اشلرنی ئه‌یتمیسن‌دداینڈی..

بر وقت مینی لطیف بر اویوزمه صاروب آلغان ایدی . اول مینم دماغم، قلبم وبتون وجودمنی ئلله نیندی سماوی بر لذت بله‌ن بیاپندره ، اول مینی جانلاندره . اوچورا ، کولدره ، جلاتا ایدی . مین اول وقت ، حسی برعذاب ایچنده ایدم که، عذابلندقچه روحم لذتلنه، کوڭلم یوغاری ئلله قایلرغه آشوب کیته ، قارا کُغو تونلرده موکصولانوب یالتری طورغان یاکُغزاق یولدزلرغه یولوغه، ملا ئکه‌لرگه قاتناشا، یوغالا، یوقلقغه چغا .. نهایت حقیقی بر«بارلق» طاباده، سجده‌گه یغولا... مونه شول‌وقت آنی بر ایس کیتکچ شادلق وکوتار-ینکیلك آلاد ه‌اول طاقت طوتا آلمی، ئلله نیندی بر لذت بله‌ن جلاب یباره..

ئیو ، اول وقت مین بر اویوزمه ایچینه کروب کیتکان ایدم که، توبسز بر عالم ایدی : شادلق ، سعادت . موڭ ، حسرت . لذت ، عذاب ..

مین سویه ایدم .

ئه اول ؟ آنی هم شولای اویلیدر ایدم .

باشدن‌راق باشلیم : بر وقت ، ئلی بالا چاقده (اون ایکی یاشلرده) ، آنڭ

سرچه (چانچه) بارماغنده‌غی یوزگن قاراو صلتاوی بله‌ن. کچکنه ولطیف قولن قول ایچیمه آلدم.. شوندن، کینه‌ت ایکیمزده اوگایسزلانوب قزاروب کیتدک‌ده آنک قولی اوز آورلغی بله‌ن توشوب ایته‌گنه به‌رلدی. بو کچکنه ولطیف قولنک اوزلگندن اچقنوب به‌رلووی میکا غایت قزغانچ طویلدی؛ تکرار قولمه آلوب صاقلق بله‌نگنه اویوب قویماقچی بولا ایدم، لکن ینه آرتق اویالوز اوگایسزلانور دیب طوتونزرغه بازمادم.. فقط نیدر سویله‌ندم- خاطرمده قالماغان.

ــ سبق‌لرمنی یخشی اوقوغان ایچون انکای بیردی. دیب اوزینک نیچک یوزوکلی بولوون، یوزکنک قایدن آلنغاننغن حکایه قیلوب سویله‌ب کیتدی. آنک لاله چه‌چه‌گی‌توسلی قزغلت ایرنلری آراسندن توکلگان، بالالرچه ساده وربطسز سوزلرن طکلاو میکا ئلله نیندی نچکه موزیقه‌دن‌ده کوکللی‌زدک ایدی.

بوندن صوك بیش آلتی یل‌لر میکا چیتده طوررغه طوری کیلدی..

بروقت مین قایتدم. خدایم! اول نیچك اوزگارگان اوسکان، یخشیلانغان ایدی! مونه تاب شول وقتده مینی ئلیکی اویورمه صاروب آلدی.

مین آنی حاضر سیره‌ك گنه کوره ایدم. چونکه مینم بله‌ن کورشو آنک ایچون کوکللی‌بولوب بولماون آچیق آکلی آلمی ایدمده آنی اول قدر تعقیب ایتارگه بازنمی ایدم. کورشکان چاغمزده مقدس طانیدغم بر معبود قارشوسنده طورغان توسلی بتون بارلغم بله‌ن آکار طاپشرلوب. کوکلم ئلله نیندی آچی بر لذت بله‌ن طولوب کیته‌ده أوله‌سم کیله، شول ئه‌رنتکچ آچی لذت بله‌ن منگولك بر یوقلقغه طالوب کیته‌سم کیله ایدی...

ئه اول؟ اول‌حاضر ئلوکسکی، ساده وربطسزسویله‌نوب طورا طورغان بالا توگل ایدی .. غرورلی، التفاتسز، عظمتلو بر پادشاه شیکللی‌ایدی. قای چاغنده مین اوزمنك کورگان بلگان تورلی ایبرلرطورنده‌سویله‌ب آنك دقتن جلب‌ایتارگه‌طریشام، اما اول کوزلرن یوغارراقتن یورتوب التفاتسزغنه حتی استهزا بله‌ن‌زدك کولومسردب

طورا. گویا: « سیگا یخشیلق ایتوبکنه‌مین سینگ بله‌ن اوطورام، سوزلرگنی طگلیم، یوقسه مین پادشاه، گوزللك پادشاه‌سی، ئه‌سین‌عادی بر مخلوق!» دیگان معنی نی آنگلاتـا ایدی. شولای کولومسره‌گان چاغندده بیت قریلرینك اویلوب کیتووی. کوزلرینگ جاذبه‌لی روشده بالقووی مینم اچمنی ازه ایدی. اول چاقده مین بختلی ایدم. لکن اول بختده کوب دوام ایتمه‌دی.

بر وقت بز باقچه‌ده اوطورا ایدك. مین نیچکدر عقل صاتارغه کروشوب عائله طورمشی، عائله سعادتی دیگان بولوب. اویله‌نو. محبت بله‌ن عمر ایتو، طاغن ئلله نیلر طوروسنده بایتاقغنه سـویله‌نگاچ طوب طوری آنك اوزی بله‌ن بر « عائله » تشکیل ایتوومز حقنده‌غی فکرن صورادم. اول ئلوكده صالقونغنه بولسه‌ده سوزمنی یوبله‌ب کیله ایدی. نیچك سوز بو مسئله‌گه کیلوب طوقتادی، اول توسن اوزگارتوب کوزلرن آچو بله‌ن اوتلاندردی و:

ــ نی ئه‌یته‌سگ؟! ــ دیدی.

مین آبتراب کیتدم. اول مینم قاوشاغانی کوروب آچولی چهره‌سـینه برده استهزا ره‌وشی بیروب صالقون و اوتکون بر کولوش بله‌ن کولدیده میگا تابا بورولدی و:

ــ یوق ایندی آنسی بولماس! سین ایندی آرتغراق بازینه‌سگ... ــ دیدی.

مین نی ئه‌یتورگه‌ده آبترادم. اول:

ــ موندن صوك مینم یانمده سوکاوب یورماوگنی تلیم.. ــ دیدی‌ده بیك عظمت بله‌ن، اوطورغان یرندن طوروب کیتدی. مینم کوزلرم حاضر کوره‌ی ایدی، تیك کوز آلدمده ئلله نیندی. نورلی کوچه‌لرگنه ئه‌یلنه ایدی، که بر وقت بیك کوبایوب کیتدیلر هم اورتالرنده قارا نقطه‌لر ظاهر بولوب گویا مینم یوراگمه سوگـگو بولوب قادالا ایدیلر. شول وقتده بیتم بوینه بر نیچه تامچی قاینار یاش آغوب کیتکانلگن حس ایتدم.

مین اورنمدن طورغانده باقچه‌ده ایندی کمده قالماغان ایدی. چغوب

بارغانده گویا قارا گنعودن. آغاچ آرالرندن ئلله کملر تللرن چغاروب، کوزلر قصوشوب مینی مسقللی ایدیلر...

موندن صوڭ مین ویران بر خرابه حالنده قالدم. مینده حیات یوق، صوغه طاشلانغان یموچقه کبك اوز اوزمنی بلمی گنه حرکت ایته ایدم.

بر نیچه وقتدن صوڭ مین آنی ینه باقچه‌ده کوردم؛ حاضر ایندی اویلرینه یورمی ایدم.

اول باقچه‌ده یالغز توگل ایدی... قارا میوقلرن یوغاری طابا بوتوروب یبارگان بر ماتورغنه یگت بله‌ن آلار، بر آیاقدن باصوب شادلانا کولوشه-سویله‌شوب یوری ایدیلر. مینم طوریمه یتکاچ اول، تگی یگتکه مینی کورسه‌توب نرسه‌در ئه‌یتدی‌ده ایکیسی بردن شارقلداشوب کولوشه اوتوب کیتدیلر. مینم کوز آلدم چوارلاندی، گه‌وده‌م آورلانوب کیتدی و کوچکه کوچکه گنه ئلله قایده. باقچه‌نڭ آرتنه، کشی یورمگان بر یرگه باروب اوطوردم. مونده، یارم قارا گنعولقده ئلله نیندی ایسکی میچکه‌لر، واتق یاشچیکلر، طاشلانغان شیشه‌لر، طاغن ئلله نیندی صاری کاغدلر، تورلیسی تورلی یرده طاشلانوب آوناب یاطا ایدیلر. مونده ئلله قایدن ات اولاغان طاوشلر، قویما آرتنده‌غنه، یمرلوب ویرانه حالنده یاطقان بر یورطدن موکایوب موکایوب قچقرغان مه‌چی باشلی یابالاق طاوشلری کیله ایدی. مین موندن قایچان و نیچك چقغانمنی بلمیم، اما ایوگه قایتوب یاطقانده طاڭ آطقان ایدی ایندی.

بوندن صوڭ مین هیچ قایده چقمی، بر نرسه‌ده اویلی آلمی، هیچ بر اش اشلی آلمی، یارم اولك حالده ایوده یاطا باشلادم.

ایرته‌دن کیچکه حدلی، قوشیتقه‌غه صوزلوب، تیره یاغمده کملر و نیلر بولغانلقنی برده سیزمی، آکلامی تمام بر بوشلق و معناسزلقده اویوشوب یاطام و کوزلرم‌ده اختیارسز اولارق توشام‌گه تکالوب همان ئلله نیندی کوچوب یوری طورغان قارا کوله‌گه و نقطه‌لر تعقیب ایته ایدی..

کوبیدر وقت شول کویی اوته.. بر زمان میگا بر مکتوب کیتروب بیردیلر. نزاکت بله‌گنه مینم اسممه یازلغان بو مکتوبده قصقه‌غنه شولای دیبولگان :

«سویه‌رکه‌لک مینی طویدردی. کیچه قووب یباردم؛ کوکلك طنچلانسون ...» دیگان.

آه، کم یازغانی و کم طوروسنده یازلغانلغی میگا معلوم بولغان بو مکتوب، بو ضربه‌نك مینی عذابلاوی!

«سویه‌رکه» ایمش. «قووب یبارگان» ایمش... مکتوبنی بر نیچه قات اوقوغاچده ایگ ئلوك خاطریمه کیلگان نرسه ــ طوب طوری باروب، قایده اوچراتدم شونده، اول قارا میوقلی «شیطاننی» ایگ وحشی صورتده بووب عذابلاب اوترو ایدی، لکن ــ باشدوق ئه‌یتدم ایچ اوزمنك سانتیمینتالنی وخیالی برکشی ایکانمنی ــ کوکلمده طوغان دهشتلی بر انتقام حسی گویا بالفعل اجرا قیلنغان بولدی‌ده مین اول یاراقسز، منفور ابلیس‌نی تمام چیتکه طاشلاب «قوولغان سویه‌رکه» نی‌گنه اویلی و قزغانا باشلادم. حاضر گویا اول‌ده قارا‌کغولقده. کشی یورمگان یرده، طاشلاندق ایسکی میچکه‌لر یاننده جلاب اوطورا ایدی...

آنی کوررگه دیب بر نیچه مرتبه شهر باقچه‌سینه چقدم، اما اول یوق ایدی. بایتاقغنه تردد و اوزمنی کوچله‌و صوگنده بر کون کیچ بله‌ن آلارنك ایولرینه باردم. ایوده بر انکاسیگنه، اول‌ده ئلله نی کوگلسزلنوب اوطورا ایدی.

ــ انکاك، ایوده‌گیلرگز ایسانلرمی؟ نیك برده کیلمیسز فلان... دیب صوراشترغالی باشلادی؛ چونکه بزنك آراده نسل یاقنلغی بار ایدی.

مین صبرسزلنوب :

ــ زهرا قایده؟ ــ دیب صورادم.

ــ شونده باقچه‌غه چقدی، ــ دیدی.

آلارنگ باقچه‌لری صو بوینده بولوب، قالون و عظمتلی آغاچلری،

و انتظامسزلغی بله‌ن بوزنغی زمانلرنی، کیچمش حاللرنی خاطرلاتا تورغان بر اورن ایدی.

مین باقچه‌غه چقدم، ئلده قاراکگغو توگل ایدی. قویاش اینشنده، بیوك و قالون آغاچلر آراسندن‌غنه قزیللی صاریلی افق. کورینه ایدی. آغاچلر آراسندن بوزولوب بورولوب کیتکان یول بوینچه آززاق بارغاچ، آلده بر آق نرسه کورینه باشلادی. بو- زهرا ایدی. آنگا تابا یاقنلاشدم. اول گویا مینی کوتوب طورغان توسلی طوب طوری میگا قاراب طورا ایدی. اوستنده کیك آق کولماك. باشی آچق کوینچه، آرقه‌سن آززاق بوکرایتوب، ایك باشلرن توشوروبردك، په‌ژیگان گل کبك صالنوب اوطورغان.. اول ایزلگان، یونجلغان کبك کورینه ایدی. اول ئلکگی مغرور، عظمتلو پادشاه قیافتنده توگل. قزغانچ، مسکین، یتیم بالا قیافتنده اوطورا ایدی... حاضر مین آنگ گوزلگیه مفتون بولوب توگل، مغدوریت و ایزلوینه آچینوب، قارشوسینه تزلنه‌سم. آکار تسلی بیره‌سم کیله ایدی. آنك یانینه کیلگاچ:

— میگا آچولاغیسکدر بیت؟ — دیدم.

— یوق... — دیدی و ایرنلری تتره‌ب کوزلری یاشله‌نوب کیتدی...

اول جلی ایدی. — مین آنك قولندن طوتوب ایرنلرمه کیتردم، اول ایکنچی قولن مینم ایك باشمه قویدی و:

— سین بیك یاخشی کوگللی.. — دیدی. بر آز طورغاچ: - دنیاده ایك سویگانم، ایگ یاقنم بولوب، سین قالاسك. اما میگا ایندی اوله‌رگه کیرەك؛ چونکه... - دیدی وسوزن بتورمی طاغن جلی باشلادی. آنك بو امیدسزلنووی بو صنقلغی مینم اچمنی ئوزه ایدی. میں چن اخلاص و بولدرا آلغانم لطافت بله‌ن آکار تسلی بیررگه طریشه ایدم..

... نهایت مینم ده. «ایگ سویگان و ایك یاقن یولداشم» بولوب دنیاده قالورغه آنی کوندردم وقول قولغه طوتوشوب، قاراکگغو باقچه‌دن. قالون آغاچلر آراسندن چقدق.

مونه حاضر ایکیمزده قارتایدق ، ساچلرمز آغاردی ، همان بر برمزگه ایك سویگان و ایك یاقن کشیلر بولوب عمر ایته‌مز. قارچغم ئلده میگا قای چاغنده :

ــ سین بیك یاخشی کشی، سینگ کوکلك یاخشی، ــ دی.

مین هم آکار قارشی :

ــ سین‌ده ناچار توگل، سین اوزك یاخشی، ــ دیم.

بلکه بو، خلقچه، آلای توگل‌درده. اما بز اوزمز شولای اویلیمز، شولای اعتقاد قیلامز.

(١٩١٠)

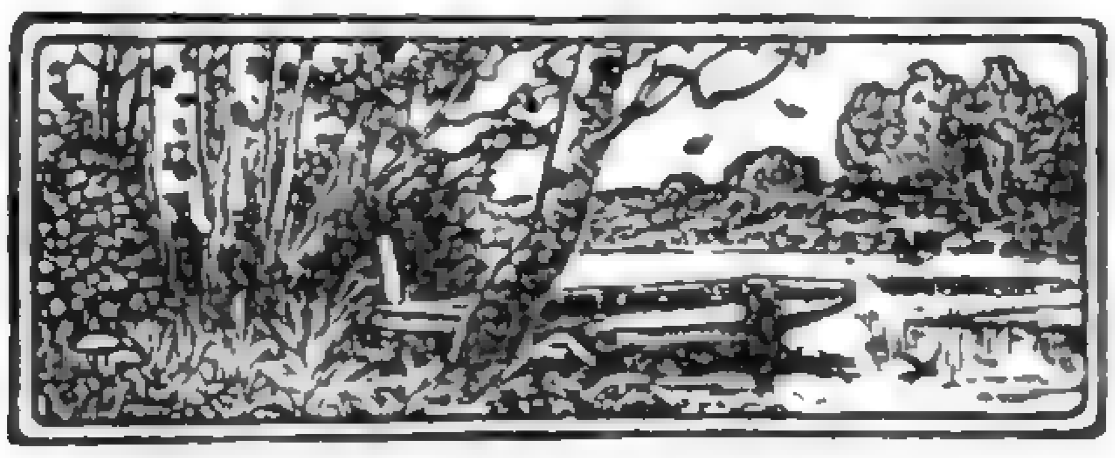

صوقبای

کیچ قرن جیل باصلدی . تیگرمنلر بره‌ر طاوش طکلاغان شیکللی طوقتاب قالغان ایدیلر . آلارنـک کون بویی أیله‌نوب، کیچ بله‌ن شولای حرکتسزگنه اوطورولری ، آولنگ کیچکی طنوقلق و سکونتی ، چیتلرده‌گی قرلرنك یراق یراق صوزلغان کویی بوش و جانسز ، ضغنه یاطولری عجیب بر موکلی غارمونیه تشکیل ایته ایدیلر . گویاکه همه‌سیده اشلرن کوندروب حال آلورغه ، طنارغه طوقتاغانلر ، بر کویی خیالغه طالغانلر ایدی .

قویاش اینگان ایدی ایندی . بر تیگرمن آلدنده ، صوکغه‌راق قالغان بر قارت اوزینك یوگن ره‌تله‌ب ماتاشا ، تیگرمنچی آنك یانده بولوشا ، به‌یله‌شه . . قارت ، تیگرمنچیدن راضی توگل ـ اون نی ئریسینه . تیگرمنچی البته عیبنی اوز اوستینه آلمی .

ـ آشلق قوری بولسه‌غنه بیت، اون یومشاق بولا؛ کیبه‌گان آشلقنی نی حدلی یومشاقغه یباردم دیسا کده ، بولمی اول . ظاشقه‌غنه صلانا ، دی . قارت آ کاردده کونه یازا :

ـ آنسی شولایدر شول . دی ـ خاتونلرغه یاراسه ، یاری ایندی . . . آچولانماسه‌لر . . .

تیگرمنلردن یراق توگل یار بویلاب بر کشی آولغه تابا یلوشا ایدی . کیچه‌نگ ئاولك قاراکغولغی آرقلی، آنك بیتی توسی آچق کورنماسه‌ده اوست باش کیلوشـی ، هر یرده بیك یش اوچری طورغان سوروونوب یوروچی صوقبای فرقه‌سندن ایکانچیلگن ئه‌یتوب طورا ایدی . آنگ اوستنده قسقه طون کبك نرسه ، آرقاسنده زور توگل گنه بر توینچك ، قوللرن قارشی قارشیغه کیتروب ییگ اچلرینه کرتکان ؛ تیك پارادنی فورماغه یتشمه‌گان یری -

قولتق آستنده کوساك یوق.

آولغه کرگه اول برده آشقمی، اکرن‌گنه بارا: ئلده آرتق قاراڭغو توگل شول، بر آز قاراڭغولانسون...

ــ أنه طاغن بریسی! ــ دیدی تیگرمنچی ــ کوره‌سڭ نیچك یومولوبقنه بارا... یارقانات، کیچه قوشی! کوندز تله‌نوب یوریلر، کیچ بله‌ن...

قارت ئلوب آلدی:

ــ اورلیلر دیسه‌نه!

ــ یوق، نیگه اورلاسونلر؟! نماز اوقوب، تیسپی طارتوب اوطورالر!

اون بله‌ن قایتوچی قارت آولغه کرگانده تگی کشینڭ آرتندن ییتدی. اول، یاق یاغنه قارانوب اکرن‌گنه بارا ایدی؛ آطلی طاوشن ایشتوب یولدن چیتکه‌رهك قاغلدی. قارت آنی باشندن آیاغنه حدلی قارادی و ئلله نیندی شبهه، قورقو حسی بله‌ن آطن تیز، تیز قوالاب اوتوب کیتدی. «خدای صاقلاسون، ایمش. مه‌چی بالاسی اوزنده بووب طاشلار اوزگنی، آطڭنی ئله‌کترده کوزی کورگان یاقغه صزار..»

قارت شولای اویلی. تگی مسکین شول آراده نی نرسه ایسابلی ایدی ایکان؟ اول آولغه کرگاچ یوروشن قزولاتدی. بیلگولی بر باروب کره طورغان یری بار کشی شیکللی برده تردد‌سز، ئری ئری آطلاب بارا. قای بر یرلرده قار ایومل‌رینه‌ده سورونه ایدی..

اول‌ده اوتلر آلندرغانلر ایدی ایندی. ایکی یاقده قار بله‌ن یارطیلاش کوملگان باصیق و تبه‌نك اویلرنڭ کچکنه و یه‌مسز ترزه‌لرندن صارغلت شه‌وله‌لر اورام آرقلی صوزلوب صوزلوب کیتکان ایدی. مونه اول مسجد یانینه ییتدی... مسجدنی توزه‌تدرگانلر، زورایتقانلر... مسجدنی‌ده اوتوب کیتدی.. آرتده نچکه و اوتکون طاوشلی بر ات ئوره. آلدا قایده‌در ایکنچی بریسی قائون طاوش بله‌ن جلاغان شیکللی اوولی.. مونه اول بر ایو آلدینه

باروب طوقتادی. ایو، بر یاقغه صالنوب طورا، ترەزەلری واطق، اچی قبر کبك قاراڭغو... اول آداشوب یولدن صابقان و قایدەدە بارزغه بلمی آبدراغان کشی کبك یاق یاغینه قارانا، اویگه یاقن بارا، برەر طاوش ایشتلماسمی دیب طکلاب طورا... بو بیت آنك اوز ایوی. اوزینڭ طوغان اوسکان یورطی! موندە بیت آنك آناسی، خاتونی قالغان ایدیلر، آنك بیت کچکنه قزچغیده بار ایدی... آلار قایدە صوڭ؟

اول بر آز آبدرابایسی کیتوب طورادە، کینەت ایسینه توشه: آنك بیت، أنه آولنڭ تگی باشندەراق. کیاوگه چقغان بر آپاسی بار. «آلار» بلکه همەسی برگه جیولغانلردر..

باروب بیته... طوری کرمی، ئلوك ترەزەدنقاری. ایو اچندە آنك آپاسی همدە ایکی بالا کورینه. باشقه کمدە یوق.. بالالر آشاب اوطورالر، خاتون ئلله نی تگوب ماتاشا. کوڭلسز. آریغایغان. قارتایغان..

اول اکرن گنه ایشکنی قاغا باشلی.

ایشك قاغوچینڭ «کم» ایکانلگی صورالغاچ ایشك آچیلا.. ایکی قردەش قوچاقلاشوب کوریشەلر. لکن بو کورشودە، اول حدلی شادلق علامتی کورلمی، بر بریسن صاغنغانلقنی کوڭلسزگنه و مبهمردك سوزلر بلەن آڭلاتالر. بالالر آبدراشوب چیتدن قاراب طورلر. بر ایکی مینوت اوتکاچدە خاتون زارلانو طاوشی بلەن:

ــ علی! نیشلەب صوڭ سین بولای اوزگنکیلرنی طاشلادڭ؟ــ دیدی و کوزلرینه یاشلر کیلوب جلیدە باشلادی...

علی آبترانوب:

ــ انکایلر قایدە؟ دیدی.

ــ انکای ئولدی... خاتونك ایرگه چقدی..

علی ئلله نی ئەیتورگه تلەگان کبك بولدیدە ئەیتمەدی، چراین اوزگارتدی؛ گویا نیشلەرگەدر کوچانه ایدی ــ جلارغەمی، کولەرگەمی... اوزیدە

بلمی. ئه، مونه طابدی ـ اسمی ایکان، اوست کیملرن طاشایسی بار..

چای حاضرلنگان ایدی. علی فکرگه قالوب اندهشمی طورا، ایکی کچکنه قزچق برده کوزلرن آلمی بیك یاتسنوب آ کار قاریلر. آنك صاقال، میوق جیتو، چیه‌لنگان. چه‌چی زور، اوستنده کرلی‌گنه کوك کولماك، توبه‌لری أزگاله‌نگان ایسکی طوژورقه، باشنده قاتقان قارا کله‌پوش ایدی.

چای اچکان آراده طوتاسی. انکالرینک نیچك ئولگانلگن، علی نك خاتونی نیچك و کمگه ایرگه چقغانلغن جلاب جلاب سویله‌ب اوطوردی. اول علی‌دن خاطری قالغان و آنی شلته‌له‌گان روشده سویلی ایدی.

ــ سین، طلاق قیلغانم یوق دیسك أنم. آنی بیت مین اوزمده بیك یخشی بلهم.. ملا آبظی‌غه ئلله نیچه رەت باردم، «اول بیت ایر خاتونی، دیم، ملا آبظی، نیچك ایتوب سز بو اشنی تیزگنه بتروب قویاسز؟».

ــ مفتی‌دن بزگه پریقاز شولای، دی. سینك طوغانك ئلله قایلرده اتلر قرقب یوری؛ دورت بیش یلدن بیرلی یوق ئولی خبری، یوق تریسی، دی. کشی بالاسن آلای جفالرغه یارامی، دی. قایتوب کیاسون یا ایسه آقچه یبارسون دیب، بز گاجیت‌گه‌ده یازغان ایدك. دی، آنده‌ده هیچ برخبر بولمادی؛ شولای بولغاچ ایندی، دی، سینده سکلم، یوق اشلر آرتندن قووشدروب یورمه، باری بر ایندی، اش اوتدی! دی». بو سوزگه قارشی نی دیب جواب ئه‌یتورگه کیردك. ملا آبظی‌ده بیك درستن ئه‌یته شول... بیزنه‌ك بولسه بلکه برو تورلی جایی‌ده طابلور ایدی، مین بیت خاتون کشی، اوکسز بالالر بله‌ن اوز کونمنی‌ده نیچك اوتکارەم... مونه آلار بیت قارلغاچ بالالری کبك میگا قاراغانلر، بارلق اوشانچلری کوز تکگانلری‌ده مینگنه.. اوزمده شولارغه قارابقنه یوانام..

اول باشنده بایتاقغنه علی طوغروسنده، علی قایغوسن قایغوروب سویله‌سه‌ده آخرده اکرنه‌ب اوزینك خصوصی طورمشینه کوچوب سویله‌ب کیتدی. برده

ای غنه ئلوك ، خاتونی اولگان بر کشی نك آکار جاوچی یورتکانن ، تیك ئلی بارزغه‌می بارماسقه‌می دیب اوزینك بر آز ایکیله‌نوب طورغانلغن ده آکلاتدی. لکن علی بو صوکغیلرنی برده اهمیت بیروب طکلامی. حتی کوبسن آکلامیده ایدی. بر قلاغندن کروب ایکنچیسندن چغوب کیته ایدیلر. آنك کوکلی باشقه نرسه بله‌ن مشغول ایدی. اول اوزن حاضر جیکلگان. آلدانغان کبك کوره و ئلله نیندی گنه بیك قطعی بر ه‌ر سوز ایته‌سی کیله، کملرنی‌در بیك فحقروب سوگه‌سی، اورشاسی، آلارنك ظالم ایکانلکلرن کورسه‌ته‌سی کیله ایدی. تیك کملرنی سوگه‌رگه کیره‌کلکنی بیلگوله‌ب اوچینه چغا آلمی ایدی. الحاصل ایسکارتماسدن آنك کوکلینه صو طاشووی کبك طولوب کیتکان بر کوناه‌شو حسی آنی تمام شاشرغان ایدی.
«خاتونك کیاوگه چقدی..» مونه سوز! اول بیت آیرماغان!..

اول یوقلارغه یاطقان چاغنده:
ــ اوزم ایرته طورا آلماسام، مینی طاك بله‌ن اوق اویاطورسك، میکا ایرته طوررغه کیره‌ك. ــ دیدی.
اول، نی حدلی آرغان بولسه‌ده یوقوسی قاچقان ایدی. ئلله قای وقتقه چاقلی کوزلرن آچوب قاراکغولقغه قاراب یاطدی. خاطرینه کیلگان نرسه‌لر همه بویاولوی بله‌ن قاراکغولقدن کیلوب چغاده طورا ایدیلر.
یاطقاچتن بر آز وقتغه قدر تورلی کشیلر و منظره‌لر آنك کوز آلدینه بره‌ر بره‌رگنه کیلوب طورسه‌لرده آخرده همه‌سی بوطالوب کیته.. مونه زاۋودلر، تراقتیرلر، پیونویلر، فحشخانه‌لر، ناچلیثرنی دوملر، قویما آستلری. تونمه‌لر همه‌سی برگه. قارماقارشیق! أنه آنك ایبداشلری. جرلیلر کونوشه‌لر، مارجه‌لر بله‌ن قوچاقلاشقانلر، قچقرشا، قیناشالر، ایسروب قویما آستلرنده آۋنیلر...
بر وقت علی یوغاری قاراغان کویی:

ـ تفو! دیب توکروب یباردی .
آوز صوینڭ واق بورتکلرندن بر آزی اوز بیتنه قایتوب توشدی . .
شوندن صوڭ اوڭ، جیڭنی بلەن بیتن سورتدیدە یوزاوستنه قاپلاندی و
اوکسوب اوکسوب جلی باشلادی . . .

ایرته بلەن بورانلاتقان ایدی .
کیچه کیچنی آولغه کروب کیلگان بر کشیدن شبهەلنوب قارت بلەن سویلەشکان تیگرمنچی، ایرته بلەن شولوق کشینڭ کیلگان یولی بلەن طاغن کیتوب بارغانلغن کوزگاچ بر نیچه آدوم آلغه چغوب تگینی کوزلەدی.. آنڭ آرقاسندغی توینچك کیچەگی زورلقدەغنه ایدی . .
علی قویاش چغوشینه طابا کیتوب بارا . . تیك ، قویاش چغار آلدنده کورینورگه تیوشلی ماطور منظرەنی بوران قاپلاغان ایدی . . .
(۱۹۱۰)

چوار منظره

سیرین آغاچینگ قویی یافراقلری آرقلی، ایلیکتریق یاقتسی بز اوطورغان یرنی چوارلاب صزقلابقنه یاقترتا ایدی. بزدن اون بیش-یکرمی آدوملر آلده، آچیقلق و یاقتیلقده خلق صو آغمی توسلی. باقچه‌نک بر باشندن ایکنچی باشنه برده اوزلکسز آغوب طورا و بو چپ چوار آللی کوللی آقتی. گویاکه جمعیت بشریه‌نك ایك بختلی ایك مسعود بر کیسا گینك نمونه‌سی ایدی.. اول یاش خلقده‌غی شادلق. آچق‌لق. اول قچتروب قچتروب سویله‌شو. کولو، لطیفه و طابقرلقلر حقیقة کوکللی کورنش. کوبلکده‌گی بدبینلکـگه قارشو بر دیمونستراتسیه!

ــ یوق، بو بیك کوکلسز، ــ دیدی بر ایبداشمز.

اول اوزی دنیادن، قسمتدن، طاغن تلله نیلردن زارلانوب یازغالی طورغان بر کشی ایدی.

قولنده‌غی طایاغی بله‌ن قم‌غه آرقلی تورقیلی صزغالاب ماتاشقان آراده، قارشوده‌غی شول جانلی آقتی‌غه سیرپیلوب کنه قاراب آلاده: «نی کوتارگه کیردك بولاردن؟ آلار تمام باشقه فکرده. باشقه یولدن بارالر..» دیگان توسلی ایتوب اوزینک قم‌غه توشرگان شکللرن قایسن توزه‌توب، قایسن بوزوب ره‌تله‌رگه کریشه ایدی. واقعا مجلس بیك آور. اولطوروش بیك کوکلسز ایدی. آکار قاراب بولورغه کیره‌ك، اورتالقده جاننی آچتوب عذابلی طورغان بر توبسز بوشلق، معناسزلق، یوقلق حس ایتله ایدی.

اوچنچی ایبداشمز-معلم‌نی ایسه باشقه بر نرسه اشغال ایته ایدی آخری. اول اوزینه اوشانغان صماق، آیاغن آیاقغه قویغان، بر قولنده‌غی کاغز تورگاگی بله‌ن ایکنچی قولینه له‌په‌ب: «همه اش اوزگده!» دیگان توسلی. خلقنی ده

یوغارتن‌راق سیر ایته ایدی. تگی ایبداش اوزینڭ صزق‌لرندن برر نتیجه چغاروبمی یا ایسه مطلق‌می، طوردیده صالقونغنه قول بیروب:

ــ بارمیسز؟ ــ دیدی.

ــ قایده؟

اول، قایده باراسن ایته‌سی اورنده:

ــ خوشگز... ــ دیدی‌ده، صالماقغنه آطلاب کیتوب باردی. قارا اشلپه‌سن کوز اوستنه اوق توشرگان بو ایبداش بزدن یراقلاشقان صاین، تش آورووی یبگلله‌شگان توسلی ئلله نیندی بر حال بر اوکغایلق حس ایتله ایدی.

تگی کیتوب بارغاچده معلم، قولنده‌غی تورگا کنی سوتوب میگا، اوزینڭ ترتیب ایتوب باصدرغان کتابلرن کورسه‌ترگه طوتندی. بر فارماتده واقغنه اوچ دورت کتاب بر بر آرتلی آچلا ایدی. مین ئلوك برر قات اوسته‌ن‌گنه قاراب چقغانده آقتقغیسن قولمه آلغاچ معلم باشن آرتقه‌راق آلوب:

ــ بولار بالالر ایچون فائده‌لی بولور دیب اویلیم؛ چونکه یا گی سیستیمده ترتیب قیلندی، ــ دیدی و کوز اوچی بله‌نگنه کتابلرغه قاراب باشنده‌غی فسن ماگلاینه‌راق توشوردی. قاتی و یگراوق طاوشلی ڤاینی موزیقه بو وقتده «طاسقاپارودینوی» (وطن‌نی صاغنو) کوینی اوینی. و اول قاتی طاوشلرده بایتاقغنه مسافه کیسوب بز اوطورغان یرگه یاخشوق ملایم و موگلی بولوب کیله ایدیلر. کتاب باشلرنده ئری حرف بله‌ن نق و طوپاس باصلغان «ملی الفبا»، «ملی قرائت»، «مهم عبادت»، «ایگ یا گی تجوید» دیگان سوزلرنی کوزڭ بله کوره‌سگ.. گویا بر وقت ایسرك مارجالر توسلی درفا و کیلوشسز روشده «طاسقا پارودینوی» کوینه بیبی باشلیلر. مونه بیبی‌لر، مونه سیکره‌لر، مونه اوچالرده بتونله‌ی چوالوب قارماقارشیق بولوب بیك کوبه‌یوب کیته‌لر. همه‌سی «ملی» ایمش، همه‌سی «مهم» ایمش، همه‌سی «یا گی» ایمش... در سلکته‌لر!

ــ مونه بو «الفبا» اصول مدیه‌نڭ ایگ آصات و یاگی قاعده‌لرینه

قاراتوب ترتیب قیلنغان نرسه. ــ دیدی معلم. کتابن بارماغی بلن کورسه‌توب:
ــ قاراکز، باش «ب» آخر «ا»، باش «ق» آخر «ی»
باش «م» آخر الخ. بر آیروب بر قوشوب، افراط ییکدلی!ـ دیدی و بیك
خوشنودلق و قناعتلك بله‌ن کتابلرنی توره باشلادی.
کتابلرنی توزوب ماتاشقانده نیدندر. سیزلور سیزلمه‌سکنه. آنک
بارماقلری تتری ایدی. اول توزوب بتر گاچ یا کیدن بر آز تفصیلات بیرونی
کیره کسندی آخری. ایسکی تجویدلرده‌گی یتشمه‌گان یرلرنی کورسه‌توب
مد طبیعی نك باشقه‌لر ایله چوالتلوب بیان قیلنغانلغن، عموما باب‌لرینك
ترتیبسزلگن و قرائت کتابلرینك‌ده برده «ملی» توکللگن، طاغن خاطرمده
قالماغان ئالله نیلرنک ئالله نیندی توکللگن دردلنوب کنه سویلی ایدی. آخردن
بر آز هضم نفس قیلونی‌ده تیوش طابوب:
ــ قولدن کیلگانتی اشلیسک... کوب تحصیل کورگان بولساق کوبنیده
اشله‌ر ایدك، ــ دیب قویدی.
وقت باییاق اوتکان، خلق سیره‌کله‌نگان هم اولگی قچقروب
سویله‌شو. کولولر اورنینه‌ده کوبردك اکرین فقط «صمیمی» کبله‌شولر بارا ایدی.
بز باقچه‌دن چغوب کیتدك. اورامدر یارم یاقتی هم طن بولوب آنده مونده
ضعیفکنه آی شه‌وله‌لریده توشکاله گان ایدی.
بر چاتده معلم بله‌ن آیرلشدق. اول قولنده‌غی تورگاگن چایقاب
چایقاب قاراکغوغنه بر تقرقدن کیتوب باردی.
مین اویگه قایتوب اورنمه یاتقاچده بایتاقغنه یوقلی آلمی عذابلانوب
یاتدم. همان کوز آلدمده ئالله نیندی معناسز ایبرلر ئه‌یلنه ایدی: میچ قدر
باش «ب» لر، باغانا قالونلغنده. آخر «ا» لر ئالله نی حتلی یرنی چولغاب
آلغان اوچسز قریسز آرقلی تورقلی صزقلر وطاغن ئالله نیلر. ئالله‌نیلر..
بر بر آرتلی تزلوبکنه طورا ایدیلر..

(۱۹۱۰)

آتا

آلار بر اونلاب کشی آشلق آمبارلرنده، قایچاغنده کونلکله‌ب قایچاغنده اش باشندن. اشلی ایدیلر. همه‌سی‌ده اویله‌نمگان یایسه اویله‌نه آلماغان کشیلر بولوب، آراده قربان علی‌گنه جماعتلی ایدی.

آنك جماعتلی ایکانچیلـگی بر قاراشدن اوق کوزگه طاشلانا ایدی: خاتونلی کشیلرده کوزله طورغان بر حال. بر «کونگانلك» قربان علی‌ده بیك آچیق کورنه و آیاغنده‌غی کیك باشلی. صالدات ایتکلری، آلاما و کیلوشسزلکلرینه قارامیچه، هر وقت آرولانوب، سورتلوب یورتلگانلگی، بیشمه‌ت و آلیاپقچی نك‌ده طوزغان، یرتلغان بر یری یامالوب طورغانلغی آنك بر اویاده‌غی کشی ایکانلـگن بلدروب طورالر ایدی.

اول ایبداشلری، خصوصاً یاشره‌کلری بله‌ن آرتق واقسنمی، آلارنـك اویون. کولـکی، تورلی کیلوشسز لطیفه‌لرینه و بوزوقلقلر طوغروسنده‌غی سوزلرینه برده قاتناشمی، چیتدن‌گنه چراین صتوب قاراب طورا طورغان ایدی.

آلار آزغنه اشدن بوشاغان آراده‌ده قارتا بله‌ن یاخود «آرلیانقه» چویوب آقچه‌لی اوینی ایدیلر. اما قربان علی بو وقتده چیکمانینه تورونه‌ده بر چیتکه صوزیلوب یال ایته ایدی. اوطدرغان بررسی، یاکیدن «آیاقغه باصار ایچون» آکاردن ئلله‌نی حدلی ایکالوب یالنوب آقچه صوراسه‌ده، اول:

ــ ئلله مین آقچه یاصیمن؟ ڨوات دوراق! ــ دیب قصقه‌غنه قایتاروب بیاره ایدی.

مونه بو کون اول عادتینه خلاف بر اش قیلدی. بریسی قربان علی‌گه بورگن زاقلاد صالوب یکرمی تین آقچه صوراغانده اول برده زاقلاد آلمیچه‌غنه بیش تین چغاروب بیردی همده بورچ ایتوب بیره‌گانلگن آکلاتوب:

ــ ئەیده خیرن کور . . . ــ دیدی .

بو کون ایبداشلری آقچەلی اویناغانده‌ده باشقه وقتده‌غی کبک چیتکه کیتوب یاطمینچه کوتارنکی بر زوح بلەن. کیرلی سوکلی یوروبوب طورا ایدی. ایبداشلری اگر اوز «اشلری» بلەن آرتق مشغول بولماسه ایدیلر البته قربان علی‌ده بو کون «برر حال» بارلغن سیزەر ایدیلر . . .

بو کون توش وقتندن ئەلوگردك بر بالا کیلوب آنك قولاغنه شپرطقنه :

ــ سوینچی آلورغه کیلدم . . . ــ دیدی .

مونه اول بالا آ گار بر سوینچ ئەیتکان ایدی. قربان علی‌ده کون بویی شونك تأثیری بلەن یوروردی. بو کون آ کار باشقه کونلرگه قاراغانده یاقتیراق توسلی طیولا ، تیرەسنده‌گی کشیلرده طوباس وسویکمسز توگل ، ئلاه نیچك ملایم وباشقه وقتده‌غی‌غه قاراغانده سویکوملیرەك کورنه ایدیلر. کیچ بلەن قایتقان چاغنده‌ده عادتدن طش آچیق چرای کورساتوب ایبداشلری بلەن ایسانلاشوب آیرلدی . زورراق اورامدرنی اوتکاچ کچکنه‌گنه بر کیبتکه کروب اوچ قاداق آلما ، ایکی لیمون آلدی. کیبتچی‌نك آلمالرنی :

ــ بیك هیبت، سویژیلر! ــ دیب ماقتاوینه قارشی ، قربان علی آنك کوزینه قاراب :

ــ شوندایی کیردەده‌ــ وقتی شوندی ! ــ دیب آغزین جروب کولوب قویدی ؛ گویا کیبتچی آنك سوینچینه قاتناشا ایدی . . .

یولده بارغانده‌ده بردن ایکیله‌نمینچه ، اوچراغان بر کشینك کوزینه قاری: گویا هر کمده آنك سویونگانلگن بله . آ کار یاخشیلق تلی . آنك بلەن بر گه سوینه . . ــ آ کار شولای طیولا ایدی .

شهرنك چیتنده، توبان چقر بوینده، یارطی چاقرم قدر بریاقغنه تززولوب کیتکان بیك ایسکی بر اورام بار . بعض قارتلر شهرنك ایك الوك شوندن

قوروولا باشلانغانلغن سویلیلر. برزمانلر بو بویلر، جایلوب یاطقان زور کوللری. یاشللك وتورلی ماطور آغاچلری باهن بورونغی بابایلرنی قزقندروب موندە یرە‌اشدرسەلردە. زمان اوتکان صاین طبیعت حالی آلوشونا وبورونغی لطافت یوغالا باروب حاضر بو یرلر بیك یالانغاچ وتوسمرسز بولوب قالغان ایدی. چونکە شهر زورایغان صاین آرتقه، تیگز یاقغه جایلوب بو یرلر چیتدە قالا بارغان. شهرنك تیرس وبچراقلریدە شوندە چقر بریلرینە توگولگان. تگی زور کولنك صووی همان آزایا، کیبە باروب، برر دیستە عارسز وجانجاللی باقالرغە شاولاشوب قچقروشوب طوررلق کچکنە برصازلق بولوب‌غنە قالغان ایدی.

مونە شول صازلققە قارشوغنە، کچکنە وبیك ایسکی بر ایونك بر بولمه‌سندە خاتونی وبر بالاسی باهن ایسکیچی برقارت. ایکنچیسندە ایرلی خاتونلی‌غنە بر اشچی طورا ایدیلر. آلار تگیسیدە بوسیدە ایرتە کیتوب کیچ قایتا، خاتونلری کوبرەك وقتلرن یوقلاب اوتکارە ایدیلر. شونك ایچون هروقتدە کوندزلری آلارنك کچکنە وایسکی اویالاری. اولگان اومارطە توسلی بر یاقغەراق چوگونوب طاوشسز طنسزغنە موڭایوب طورغان شکللی کورنە ایدی.

بو کون نیچکدر آندە کوندزدە ترکلك اثری بار ایدی. بو کون اول یورطقە کروب چغوب یوروچیلر بولغالادی. هم قاپقە آلدندە طوروچیلردە کورونگالەدی..

اشچی‌نك بولمه‌سی. قیاشنك آقتق شه‌وله‌لری، صازلققە قارشی تردزە آرقیلی کروب بولمەنك بریاغنە قوروولغان صاری توسدەگی چارشاوغە توشە وآندە قزاروب چوارلانوب گویا ئللە نیندی خیالی کویلر، موڭلی‌جرلر جرلانا، بورونغی اکیەتلر سویلنە ایدی...

کچکنەگنە صماوار ئللە قایچاندن برلی قاینا‌ب بولر چغاروب اوستلدە اوطورسه‌دە چای اچوچی یوق ایدی.

اوستال یانده بر قارچق ئلله‌نی فکرگه قالوب اوطورا ایدی. چارشاو آرتندن کورشی خاتونی چقدیده قارچقنڭ یانینه کیلوب اوطوردی و بیك اکرین گنه:

ـ مسکین أولمه‌سه یارار ایدی... ـ دیدی. قارچق ئلله‌نی ئه‌یتمکچی بولغان ایدی، قربان علی کیلوب کردی.

ـ ئه مونه اوزیده کیلدی! ـ دیدی قارچق، ـ مبارك بولسون قربان علی. اوغلڭ بار! نیشله‌ب بیك اوزاق طوردڭ؟ سروی جمال بیك کوته ایندی اوزگنی..

قربان علی بولمه اچینه بر قات کوز یورتوب آلدیده قولنده‌غی تویونی بله‌ن اوك چارشاو آرتنه کردی.

سروی جمال حرکتسزگنه صوزلوب یاطا. چارشاو آرقلی عکس ایتکان قزیل شه‌وله‌لر بله‌ن آنڭ صاری و صولغون یوزی ئلله نیندی خیالی و قایغولی روشده کورنه ایدی.

ـ او!.. نیچك.. حاللر؟..ـ دیدی قربان علی.

سروی جمال آکارغه طابا یوزن ئه‌یلندردیده کوچله‌نوبکنه کولومسردی. بر نیچه سیکوند آلار کوز کوزگه قاراب کولومسروب طوردیلر.

ـ آلمالر کیتردم اوزگه..ـ دیدی قربان علی و سروی جمال‌نڭ قولن آلوب بر آز وقت بیتنه قویوب طوردی..

قربان علی چیشنوب چای یانینه اوطورغاچ کورشیسی ایسکیچی قارت‌ده کیلوب کردی.

آلار بیك هیبتله‌ب گبله‌شوب چای اچه باشلادیلر. سوز بالالر طورنده کیتدی. قربان علی‌نڭ اولگان بالالرن سویلی، صاغنا ایدیلر. قارچق هم:

ـ فاتحڭ ایندی اون اوچ یاشده، ذاکرڭ فلان یاشده بولور ایدی... دیب سوزگه قاتناشا و ایکی سوزنگ برنده:

ــ الهی ایندی توفیقلی عمر بیرسون ! ــ دیب همان بهبی‌گه دعا قیلا ایدی.
سروی جمال‌غه چای ایاتسه‌لرده اول یارطی‌غنه چنایاق اچدی. آنگ چای اچمه‌گانینه قربان علی‌نک اچی پوشا ایدی. بر ایکی مرتبه آنگ یانینه‌ده باردی. چنایاغنه آلما، لیمون صالا، باشن طوتوب قاری، حالن صوری ایدی.
ــ حاضر اچه‌سم کیلمی. زنهار مشقتلنمه. . . ــ دیب سروی جمال آنی طنچلاندرا ایدی.

چای اچوب بتکاچ‌ده کورشیلری، خیرلی کیچلر تلهب چغوب کیتدیلر. قربان علی کون بویی اشله‌ب آرغانغه کوره اوزاق اوطورمینچه چیکمانینه توروندی‌ده تردزه بوینه سه‌کیگه یوقلارغه یاطدی.
بر وقت اول نیچکدر اویاندی. اوستال‌ده‌گی کیچ‌کنه وایسکی لامپا صییق وصارغلت یاقتی بله‌ن بولمه ایچن کوگ‌لسزگنه یاقترتوب طورا، قارچق چارشاو یانده صاندق اوستنده بوگارله‌نوب، بالالر توسلی بیگل وطنسزغنه یوقلی ایدی.
قربان علی طوردیده چارشاو آرتنه سروی جمال یانینه باردی. اول بر قولن باش آرقلی صالغان کویی سکوب یوقلی، آندن چیتده‌رك مندر اوستنده به‌بی یاطا ایدی. قربان علی ئلوك آگار قلاغن قویوب بر آز طکگلاب طوردی. اول ایشتولور ایشتولماس‌گنه صولش آلوب صولش بیره ایدی. صوگره سروی جمال‌نك قولنه بیتن قویوب بر آز طورغاچ ما‌کلاین طوتوب قارادی و اکرن‌گنه اوپدی. . آندن صولك یورغان چیتلرن قصترغالاب طاغن اوز اورنینه کیلدی و اوطنی سوندروب یاتدی.
حاضر یاتقاچده اول تیزگنه یوقلی آلمادی. ئلله نیندی جان ایرکنلگی، شادلقغه یاقن بر نرسه آنگ اویقوسن قاچرغان ایدی. حاضر اول اوزنده بر کوچ، بر غیرت سیزه ایدی. آشلق آمبارلرنده‌غی آور قاپچقلرنی حاضر جون توسلی چویوب یورتوز کبك بولا، حتی کیره‌ك بولسه بتون طاولرنی

طاشلرنی ئه‌یلندرورگه قدرتی یتار کبك طیولا ایدی. بونلرنك همه‌سن کوکلینه یاقن بولغان بر پاکی حیات وآنك سعادتی ایچون برده آورسنمی، سوینه سوینه اشله‌رگه حاضر طورا ایدی. همده کیله‌چکده قایچانده بولسه، بیك اشلکلی وجیتسز بر جگتنك آکار:

ــ اتکای، سین کوب اشله‌دك، حاضر ایندی سیگا یال ایتارگه وقت. . ــ

دیه‌چگن اویلاب کوکلی ینه کوتارولده وغیرتی ینه آرتا ایدی. اول جگت البته آشلق آمبارلرنده قاپچق طاشوچی بولوب توگل، چنلاب اش کشیسی بولوب آنگ کوز آلدینه کیله، بوده اوزن «آتا» دیب بلوب اوزنده بر الوغلق سیزوب قوپا ایدی..

(١٩١٠)

عید کون

مین عید نمازندن قایتدم .

ـ عیدلر مبارك بولسون !

ـ مبارك بولسون عید شریفلر! دیب خاتون و بالالرم مینی قارشی آلدیلر. مینده آلارنی قایسن اوبوب قایسن قوچوب، باشندن صیپاب، عیدلرن مبارکلی ایدم . . .

بیراملرده شولای اوزکننك یاقنلرك بلەن کوز کوزگه قاراغان حالده کولومسرەب مبارکلەشو زمانلرن، ترکلکننك ایك صایلانمش، غمسز، حسرتسز دقیقەلرندن صانارغه یاری. موندای وقتده دنیانك همه واق تویاك ایبرلری حتی دنیا اوزیده خاطردن چغوب طورا، مقدس ومەڭگولك بر محبت آز وقتقەغنه بولسەده کوڭلنی ، ایچنی یاقترتوب یباره! سویەسك کیله: کچکنەنی، زورنی، قارتنی ، یاشنی همەسن سویەسك کیله . . . سویەسك کیله . اوچسز قریسز، مەڭگو سویەسك کیله ! .

اوچ ـ بیش مینوت قدر وقت مین تمام بختلی و مسعود ایدم! صوڭ؛ صوڭ تیره یانمه قاراندم ـ یوراگمه اوق قادالغان توسلی بولدی . . خاتونم کییونگان یاصانغان، دوخیلر سورتونگان ، آچیق چرای بلەن اوطوروب چای قیا. بالالرده اوستال تیرەسینه جیولدی. آچقلر، شادلانغانلر، سویلەشه کولوشەلر. . ئه اول یوق . . مینم ایك یاقنم، کچی یاشدن بیرلو مینم سویوب نازلاتوب کیلگان سویکوملی و ملایم سڭلم یوق! اول میڭا اوبکالەگان بیرامغەده کیلمی . . مونه بو ایندی ایکنچی بیرام مینم ایچون بیرام بولو قایده ، أولك ختمی گنەده توگل ، آندنده کوڭلسزرەك بر بیلگولی کون . . .

باشقه وقت حسابسز اش و مشغولیت بلەن میڭا آنی مونی اویلارغه

آرتق وقت بولمی. بیرام! مونه بیرامده مین اویلانام.. اوتکان ترکلگم. بالا چاقلرم. طوغانلرم، تیگداشلرم. ایپداشلرم.. همه‌سی کوز آلدیمه کیله..

کیچه مین تون بوینه یوقلی آلمینچه یاطدم. عمان مینم کوز آلدیمه سویکلو سکلم نعیمه کیله ایدی. اول میندن رنجوگان، خاطری قالغانلغن سویلی.. آنك کوزلری طوب طولی یاش..

بالا وقتمزده مین آنی قای چاغنده شایاروب رنجته ایدم‌ده اول کوکلی بوزولوب جلی و بیك قزغانچ ملایم طاوش بله‌ن:

ـ مین انکای‌گه ئه‌یتورمن! ـ دیب یارصولانا ایدی. لکن هیچ بر وقتده‌ده انکای‌گه ئه‌یتمی ایدی.. شوندن مینم کوکلم یومشاروب ئاله نیشله‌ب کیته‌ده مین آنی اوبوب قوچوب سویه‌م یواطام، نیچکده خاطرن طابارغه طروشه ایدم..

∴

مونه حاضر بر یلدن آرتق ایندی اول میکا اوپکاله‌گان، خاطری قالغان. آنك خاطر قالووی‌ده مونه نیدن بولدی:

اول بر وقت میندہ قوناقده ایدی.

چای یانده سویله‌شوب اوطورغانده مین آنك کیاون خورلاب کیتدم. اول کیاوی یاقلی توشوب میکا قارشی سویلی ایدی. مین آچوغه کیلوب آکار نیدر قاتیراق ئه‌یتدم آخری. آنک کوزلری یاش بله‌ن طولدی، ایرنلری بوزلدی، بر سوزده ئه‌یته آلمینچه چغوب ایوینه کیتدی..

اول چقغان وقتده مین برده آبترامینچه ئاله نیندی وحشی بر حس بله‌ن:

ـ کیلورسک ئلی! ـ دیگان بولوب قالدم.

لکن بونك بله‌ن مین آنك قزغانلغان حسیاتن. نچکه خاطرن تمام قردم بولورغه کیردك؛ چونکه اول. توگل اولگی کبك چاقرمی کیلورگه بر نیچه مرتبه آط یباروب چاقرتوغه‌ده کیلمادی..

مونه بر یلدن بیرلی ایکی طاوش، ایکی کوچ مینی ایکی یاقغه طارتالر.
قاراڭغی و شوملی بر طاوش:
ـ سین آڭار آیزا بولاسڭ. سین الوغ کشی... اوزڭنی اوزڭ کیمستمه! دیده قارا کوچ ـ غرورلق. دشمانلق. قاراڭغولق یاغنه طارتا..
صاف و مبارك بر طاوش ایسه:
ـ بار، عفو اوتن، رضالغن صورا. سین اوزڭنڭ وحشیلگڭ بلەن آنی رنجتدڭ خاطرن قالدردڭ.. اول حاضردەده بالا چاغندەغی کبك: «مین انکایگه ئەیتەرمن...» دیب جلاب اوطورا. دیده، مقدس بر کوچ ـ قردشلك، محبت، یاقینلق یاغنه طارتا..
اوخ! مونه بو کون عید کونی! شوملی طاوشنی مبارك طاوش، قارا کوچنی یاقتی مقدس کوچ جیڭارگه تیوش! البته جیڭارگه تیوش!..

. . . .

خاتونم و بالالرم چای ایچه قالدیلر. مین چغوب کیتدم.
عید کون ـ مبارك کون! اوراملرده بر لطافت بر شادلق، آدملر بر بریسینه محبت کوزی بلەن کولوب شادلانوشوب قاری.. ئه مین؟ مینم کوڭلم ئلله نیندی آڭلاتووی ممکن بولماغان بر لذت بلەن طولی، کوزلرمدن ملدرەب قاینار یاش کیله.. مین نچکه کوڭلی سڭلم. موڭلی قرداشم نعیمەگه بارام. مین سویکلو سڭلمدن عفو اوتنورگه. قولن اوبوب یاحللگن صورارغه بارام.. مین، کوڭلم طولوب جلاب بارام. لکن شادلغمدن جلیم. لذت بلەن جلیم.. بر نیچه مینوتدن نازلی نعیمەمنڭ خاطرن طاباچاغمه شادلانوب جلیم...
شوملی طاوش همان تیك طورمی:
ـ یوقغه باراسڭ. قایت! دی: ـ اول ئلی سینی قاپقەسندنده کرتماس. اویاتلی بولوبقنه قایتورسڭ... ـ دی.
لکن مین آنی طڭلامیم ـ بارام. کرتماسەده بارام. قاپقەسن آچماسه جلاب آچدررمن..

مونه یتدم... مونه آلارنک قاپقه‌سی... باروب زوانوق بیریم دیسام ــ آه... نعیمه! تره‌زه‌دن کورگان... به‌روب قارشی چغاده قولارن آچوب میکا تابا یوگوره...

ــ جانم آبزام! ــ دی.

ــ بغرم نعیمه‌م! ــ دیم ده قوچاقلاشامز... ماکلایندن، بیتلرندن، کوزلرندن اوبه‌م..

ــ جانم، کوز نورم، عید شریفنک قوتلو مبارك بولسون! ــ دیم.

. . . .

مونه شولای ایتوب عید کون نعیمه سکلمنك باحل‌لگن آلام و هیچ بر وقت آنک خاطرن قالدرماستمه اوز اوزیمه چن کوکلدن سوز بیره‌م.

(١٩١٠).

خالیر وقتنده

تونله ، ساعت ایکیلر چاماسی ایدی . اول ، ۋ... بله‌ن غ... اورامل‌ری چاتنه کیلگاچ قالتزانغان طاوش بله‌ن :

ـ ایزۋوشچیق! دیب قچقردی .

ایزۋوشچیق کیلوگه اول آشوغا آشوغا فایتونغه منوب صالنغان ایدی - ایسکی آربا ئلله نیندی اکْغراشقان طاوشلر بیروب شکْغراب کیتدی .

ـ آلیکساندرسکی بالنیتسه ! ایده یه‌تردك قوالا !

کیتدیلر . .

اول بیك آشوغا ایدی . آطنك بارووینه قناعتله‌نمی ، یول بوینده بر نیچه مرتبه :

ـ ئه‌یده زنهار قوالا یخشیراق ! ـ دیب ایزۋوشیکنك آرقه‌سینه‌ده تورتدی . لکن نتیجه‌سی کورلمی ایدی ؛ چونکه تگی . آطن نی قدر صوغوب علغزلاب قاراسه‌ده . مسکین آرق و کچکنه آط ، مرتبه چیرقی توشکان صاین . آرت صانی آزراق سیکرته و قویروغن ایکی یاقغه چایقاب آلاده . یوروشن برده آرتدرا آلمی ایدی .

ـ صویوب بیاره‌سی قهر صوقغان ! ـ دیب ایچنده سوگنه بو .

اول بیك آبتراغان . بیك تیز بیته‌سی کیله ایدی . قوللرن اووشدرا ، ایچن قابشاب قاری‌ده کوزلرن یوموب اوز اوزینه :

ـ معاین شول ! اش خراب . . آخ ، آیاقلرده قالتری . حاضر کوزدن جیورا باشلی آخری . . آه ! بیتوبکنه بواسه یارار ایدی . اوراملرده قبرلت توسلی بیرش ، آربادوق اش بته کوردسن . قرانداش قلمده یوق ایچماسا ، خاتونغه برایکی سوزگنه باحیلله‌شوب یازاسی ایدی . . یوق اینده بولمی حاضر . اش بته ،

اشهد ان لا اله ... الوغ وکچوك، یاشرین واشکاره قیلغان گناهلرمدن همه‌سندن توبه قیلدم. حضرتکه قایتدم.. الحمد لله المیثاقدن بیرلی مسلمانمن.. ربم‌الله، پیغمبرم صلی‌الله، دینم محمدعلیه.. آه مدد...

ــ آلیکساندرسکی بالنیتسه. ــ دیدی ایزؤوشچیق.

قاپقه بیکلی ایدی. بر آز وقت زؤانوق بیرگاچ قاپقه آچلدی. یاره آچیق قاپقه آراسندن قارا صاقاللی بر کشی کوزلرن اووشدرا اووشدرا. ایرنوبکنه:

ــ نی کیره‌ك سزگه؟ ــ دیدی.

ــ دوقتورغه..

ــ دوقتور یوق. فیلدشرغنه.

ــ باری بر. زنهار تیزرەك کرتکز.

ــ اول‌ده حاضر یوقلی. اشگز نرسه صوك؟

ــ زنهار دیب ئه‌یتەم تیزرەك! بیدیمیا، خالیر!..

اصطورژ تیزگنه موکار یول بیروب آلده‌غی بولمه‌گه کرتدی‌ده اوزی اچکه کروب کیتدی.

استیناری آق بویاولی وبیك آرو جیناشرغان بو بولمه‌ده استیناعه آصقان ئلله نیندی ریزینکی اچاکیلر، زورلی کچکنه‌لی بیك کوب شیشه‌لر. کاکری بوکری شیپتسی‌لر. آگار نیچکدر بر تورلی امید بیره ایدیلر. بو آگار طانش توگل ایبرلرده گویا فوق‌العاده برر سر، برر خاصیت بولورغه تیوش توسلی طیولا ایدی.

فیلدشر کیلوب کرگانده بو قوزغالمی‌غنه اوطورا.

ــ یه. اش نیده؟ ــ دیدی فیلدشر.

ــ زنهار قاراگز ئلی. ئلله نیچك آوروب کیتدم...

فیلدشر بونی. آق جایمه یابقان طارغنه برقراواتقه یاتقروب ایسچ بویلرن قاپشارغه کروشکان ایدی، ــ

ــ اوی: اوی! دیب قچقرا باشلادی بو. فیلدشر بونك قچقروونه. صقرانووینه برده التفات ایتمینچه بر ایکی مینوت قدر. بونك. یاریسی‌غنه میچکه قدر قورصاغن تورلیچه قصقالاغاچ، نیچك حالسزله‌نووی طوغروسندده بر نیچه سوز صوراشتردی. بو موکایوبقنه. طوطلغوب. طوطلغوب جواب بیره ایدی.

ــ ئه‌یده، برنی‌ده یوق. باری صرانی کوبردك اچکانسگ! ــ دیدی فیلدشر.

ــ یوق، غصپادبن فیرشل، بالله مونه آوزمانده آلغانم...

فیلدشر موکا سوزنده بتررگه بیرمینچه آچولانوب:

ــ ئه‌یده، باشنی آورتدرما، چغا بیر! ــ دیب ایشك‌گه طابا قولی برلن ساتهب کورسه‌تدی. بوکشی چالبارن کوتاره کوتاره. کوگلسزگنه. ایشك‌که یونالدی. بو ایشك‌دن چقغانده فیلدشر:

ــ حیوان کبك صراغه یباره‌لرده ــ پیدیمیا ایمش!.. خالیرا ایمش.. برده یوقغه کشی خفالاب یوریلر چه‌نجالگرلری!.. ــ دیب سوگنه قالدی.

عین‌الدین آبظی ایوینه قایتوب ایشکنی بایتاق وقت دبرداتکاچکنه. خاتونی آیاق اوسته یارم یوقیلی کوینچه ایشك آچدی. اول ایوگه کرگچده. بیك زور بلادن قوطولغان توسلی تیردن‌گنه صولش آلوب:

ــ یاری ئلی بالالرنگ بختی بار ایکان! تیزگنه دوقتورغه بارماسام. اش بتکان ایدی!.. ــ دیب. خاتونینه اوزینگ «باشندن اوتکان» لرن سویله‌رگه کروشدی، لکن تگی‌نگ برده طگلیسی کیلمی،

ــ یاری یاری. ساعت اوچ ایندی. یوقلارغه وقت! ایشتکانم بار سینگ اکیه‌تلرگنی. ــ دیدی‌ده اوطنی قصوب. اورنینه یاطدی. واقعاً موندی «سرگذشتلر» آنی یالقتورغان ایدی ایندی..

عین‌الدین آبظی قارانغولی یاقتیلی بولمه‌ده پوشناب جیشونه و اوزی سویلنه:

— ایکی دوقتور ، مین سیکا ئه‌یتیم ، ساعت یارمدن آرتق یووب . آپیرا-
تسیه‌لر یاصاب ئلله نیشله‌توب بتردیلر . . . یوقسه اش خراب ایدی خاتون ،
بالله مونه . . . غالاونی دوقتور ئه‌یته : اگر . دی اونغنه مینوت کیچکسا گده
ولا الضالین آمین ! ایدی دی . . .

اول ، طکلاوچی یوقغه کوره سوزن آرتق اوزایتمادی ایندی ؛ چونکه
خاتونی یوقلی ایدی . ئلله یوقلاغان بولوب یاطا ایدی .

اول اورنینه یاطقاچ بر آز وقت توشامگه قاراب طوردیده کوکلندن :

— یوق ، موندن بولای آززاق همده یلیراغن اچارگه کیردک . یوقسه
چنلابده اچ ئلله نیشله‌ب کیتکان ایدی بیت . . . — دیدی و کوزلرن یومدی .
اوزاق وقت اوتمه‌دی غرلای باشلادی .

بو دورت استینا آراسنده ، یارم قارا کئی بولمه‌ده . ضعیف وقزغانچ بر
مخلوق اوزینک بالا چاقلرینه . آتا آناسی و یقنلرینه تعلقلی واقعه‌لر بله‌ن قاتش
ئلله نیندی معصومانه توشلر کوروب یومشاقغنه جان صولش بله‌ن کوستنوب
کوستنوب بر تورلی اویقو بله‌ن ؛ ایکنچی بر طازا وطوپاس حیوان ، ئلله نیندی
قجقرش ، قهقهه‌لر ، آقشارلی ومنفور چهره‌لر ، حدسز حسابسز شیشه‌لر بله‌ن
صاتاشوب ، بوغازندن یمان خرلتیلر چغاروب ایکنچی تورلی اویقو بله‌ن یوقلی
ایدیلر . . .

(۱۹۱۰)

بر قارتنك تأثراتی

بیش آلتی یلدن بیرلی، جای اوتوب کوکلسز کز فصلی یتدی ایسه. مینم آلدیما عمرمنڭ آقتق چیگی، که قاراڭغو و توبسز بر باز آچیلا. مین اول بازدن اوتارمن دیب امید ایتمیم هم اوتاسمده کیلمی، طنچلاناسم کیله . . . چونکه مین ایندی قارتایدم، آقتق چیککه کیلدم. لکن ئلی همان طنچلانا آلمیم ، همان شول ، خیالمده تجسم ایته و تیره‌نه‌یه کیلگان بازلرنی اوزمده سیزمی اوتوب کیاهم.

مو نه طاغن کز . . .

کیچه مین زیارتکه باردم. اوله‌نلر قوزوغان. یاپراقلر صارغایغان. ییل اژغرا. ئلله نی حدلی آدم بالالرینڭ یر اوستندن یوغالوب قارا توفراق آستنه کوملوب قالولرن سیر ایتوب کیلگان بر نیچه توب قارت ایمه‌ن آغاچلریده ییل بله‌ن برگه ئلله نیندی کوڭلسز طاوشلر چغارا، اڭغراشا، شاولیلر ــ همه‌سیده بر امیدسزلك و حسرت کویلی . . . مین قارچغم نڭ قبری یانینه اوطوروب بیك اوزاق جلادم، اوزمنڭ یالغزلغمدن زارلاندم. اول گویا مینی طگلی قزغانا ایدی . . .

مین اویگه قایتقانده قویاش اینگان ایدی ایندی. بیك آرغان، واتلغان حالده اوز اورنمه یتدم. مینم اوزنم قوجنه یاغلی نچارغنه بر بولمه، توغروسی بر پوچماق. اورنمه یتکاچده چیشنمیچه گنه صوزلوب یاتدم؛ چونکه حالم بتکان ایدی. کوبمیدر وقت یارم اویوقوده یارم اویاو حالده تمام ایزلوب یاتدم. بر وقت خدمتچی خاتون کیلوب:

ــ بابای چای کیتریمی ؟ ــ دیدی .

ــ کیره کمی ، ــ دیدم .

خدمتچی خاتون طاغن بر سوزده دەشمیچه اشینه کیتدی. اول کیتکاچده بیک کوچلك بلەن اوزنمدن طوزوب چیشونه باشلادم. مینم آیاق قول و بتون اعضالرم تمام واتلغان توسلی آورتا ایدیلر. بر چیتگمنی صالغانچه ینه حالم بتوب طاغن اوزنمه آودم...

زالدن سویلەشکان. کولوشکان طاوشلر ایشتله ایدی: اوغلم اوزینک خاتون و بالالری بلەن قایناشوب چوقرداشوب چای اچوب اوطورا ایدیلر...

مونه، ئلله قایچاندن بیرلی اوغلم میکا سوز قوشقانی یوق. مین هر کون، خصوصاً ایرته و کیچ چای وقتلرنده آنك کیلوب برەر سوز ئەیتوون کوتەم. لکن اول کیلمی، آنك اوزینه، یه کوچکنه بر بالاسی یا ایسه خدمتچی خاتون کیلوب مینم چای اچوب اچمەومنی صوریلر. مین اچەسم کیلسەدە آلارغه:

ــ اچەسم کیلمی، ــ دیم و اوغلم اوزی کیلوب چاقرر دیب امید ایتەم. لکن اول کیلمی. شاولاب دو کوچەزوب بالاچاغاسی بلەن اوطورا..

مین قوخنەگە بارامدە کیسماکدن چوموروب زور چومچ بلەن یوتلغوب یوتلغوب صالقون صو ایچەم. آشیسم کیلسەدە شولای اوق. قوخنەدەغی ایکمك قاتیلرن صوغه پتامدە شولار بلەن طماغمنی طویدرام. مین البته اوغلمدن خاطرم قالغانلقدن شولای ایتەم. اول بونی سیزمی یا ایسه سیزوبده سیزمەگانگه صالشه..

مین بیك یاشلی اوکسز قالوب اون دورت یاشمه قدر مرحوم دەدەم ایونده تربیەلنگاچ اون یللر یالچی بولوب بایده خدمت ایتدم. یکرمی بیش یاشلرمدە فقیر گنه بر کشینك قزینه اویلەنوب اوز آلدمزغه دنیا کوته باشلادق. اورتا عمرمزده بز یخشیغنه دولت ایەسی بولدق. ایکی قز، بر اوغلدن عبارت اوچ بالامزده اوسه ایدی. میر علام کوچی بالامز همده ایر بالا

بولغانغه. کوره‌در، بزگه آپالرندن‌ده سیوکلی ایدی. بز آنی گویا بر مقدس نرسه ایدوب نازلاتوب قدرلاب تربیه قیلدق. شول کوگلسز دنیانك جفا و محنتلرن‌ده آکار قاراب تحمل ایته و یوانا ایدك.

بر وقت بز آنی اویله‌ندردك، اول عائله صاحبی بولدی.. مونه شول وقتدن اعتباراً بزنك طورمشمزده بر تورلی اوزگارو سیزله باشلادی. هر نی قدر بزنك کوکلمز آکار اولگی کبك یاقن بولسه‌ده، بز آنی اولگی کبك اوق سویسا کده اول بزگه ئلله نیچك صالقو نراق قاری باشلادی. خصوصاً انکاسی، یش یش‌غنه، آنك التفاتسزلك و قاتی معامله‌سندن زارلانا ایدی.

ــ اویله‌نگاچتن بالالر همان شولای بولالر میکانتی؟ ــ دیب میندن صوری طورغان ایدی.

مین آکار:

ــ یوق، بو، وقتلی‌غنه بر احمقلق بولورغه کیره‌ك.. ــ دی ایدم. لکن مین یاکلشا ایدم؛ آنك بزگه مناسبتی، کیتدکچه نچارلانا بارا ایدی. آلایده قارچغم بار چاغنده بز بر جهتدن آنك قاتی وخاطر قالدرغچ معامله‌لرینه اویردنوب ایکنچی جهتدن اوزمزنك موك و زارمزنی بربرمزگه سویله‌ب کوکلمزنی بوشالتا و شونك بله‌ن، طورمشمزنی زهرله‌گان بو اوزدك اوزگچ اوکغایسزلقغه‌ده آرتق بیرلمیچه‌گنه چداب کیله ایدك.. آلتی، یدی یل ئلوك. یعنی قارچغم بار چاغنده، بز ئلده یخشیغنه طورا ایدك، دیب ئه‌یتورگه یاری. قارچغم اولگاچ ایسه مینم طورمش اوز آلدینه نچارلانوب کیتدی. ئلوك مین نمازدن قایتقانده بولمه‌مه کرسه‌م، قارچق مینی کوتوب طورا. ایکی بر سویله‌نه. صوراشا طورغان ایدی. مین برده ایرنمیچه‌گنه سویلیم آکلاتام، شونك بله‌ن کوکلم آچیلا. جانغه ینگل بولوب کیته ایدی. شولای ایتوب طورمشدن برنیده یوغالتماغان توسلی گنه طوروب طورا ایدك. اما اول اولگاچ آلای بولمادی. مینم ترکلگم‌نك تمام یارطیسی یوغالوب کیتدی. سویله‌نور، حال صوراشور کشیم قالمادی. حاضر مین نمازدن قایتوب بولمه‌مه کردم ــ بر کشیده یوق...

قايدا اول ملايم وسويكملى قارچق؟ حاضر آنك لطيف خيالى گنه بولمه ايچنده پوچماقدن پوچماقغه كوچوب يوزى. اول اوزى ئلله قايلرده، برده آ كلاشلماغان يوغارو عالملرگه كيتكان . . .

كوب وقتده بولمه‌گه كروب اوطورغاچده نهايت درجه‌ده ايچم پوشا، توكلم ئه‌ريني، اوكسوت اوكسوب جليم. لكن مينم جلاغانمني بر كشيده كورمى، فقط شولاى صنق كوكل، نچكه حسيات بله‌ن جلاوم. كوكلم توجه ايتكان حدسز بر يوغارى واوستونلك نقطه‌سنده خداى‌نگ اوزينه. آب آچيق معلوم بولغان توسلى طيولاده مين طاغن ئلله نيندى لذت بله‌ن يارصولانوب كيتهم. مينده اول عالمگه باراسم كيله . . .

قارچغم اولگانگه بر يل اوتكان ايدى. بر وقت اوغلم ميكا:

ــ اتكاى، يالغز كشيگه قايداده يارى. بو بولمه بالالر ايچون بيك اوكغايلى، ئه‌نه سيننگ ايچون تگنده بيك جايلى اورن بار. . . ــ ديدى. نيچه يللر قارچغم بله‌ن طورغان بولمه‌دن قوختنه ياغالى بر پوچماقغه كوچو البته ميكا كوكللى توگل ايدى. لكن آلايده اوغلم‌نك خاطرى قالماسون ديدمده قارشمادم. هم ده شول وقتدن اعتبارا اوزمنك دنياده آرتق وكيره‌كسز ايكانلگمنى حس ايته باشلادم. اول وقتلرده آشاو ايچوومز برگه بولسه‌ده مين چيتدن كيلگان بر خيرچى توسلى سويله‌شمى نيتمى اوطورا ايدم. چونكه ايكى بر سوز آراسينه قاتناشسام، اوغلم يا ايسه كيلنم:

ــ قارتلر قايسى بر سوزگه قاتناشماسالرده يارى. . . ــ ديب قصقه‌غنه ايتوب سوزمنى كيسوب قويغالى ايديلر.

بر وقت اوستال يانده اوطورغانده مين نيچكدر قاتيراق يوتكردم. اوغلم ميكا كوزلرن آقايتوبراق:

ــ يه ايندى آش يانده غرلدارغه طوتنما؟ ــ ديب قويدى.

شوندن مينم بيك خاطرم قالوب آشقه چقمى باشلادم. بر دركوندن صونك اوغلم كيلوب:

ــ اتکای نیك بزنك باهن آشارغه چقمیسك؟ ــ دیدی و مینم جوابی‌ده کوتمینچه ینه اوسته‌دی:

ــ بیك یخشی، سیگا مونده بیرولر... اوزك ایچونده جایلی..

مینم ایچونده جایلی ایمش! حالبوکه مینم ایچون برده جایلی توگل. چونکه مین آلار باهن اوطورغانده‌غنه اوزمنگ یالغزلغمنی آزغه‌غنه بولسه‌ده اونوتوب طورام.. آلار آنی سیزمی کوره‌سگ..

مونه مین شولای اشکه یاراقسز بر ایبر توسلی پوچماقده طاشلانوب طورام. وجودمدن‌ده بیگره‌ك مینم کوکلم یمرك وجراحتلی.. قای چاغنده قزلرم حالمنی صورارغه کیلهلر. مونه شول وقتده‌غنه کوکلمنگ جراحتلری بر آزغنه توزه‌لوب کیته. آلار میگا قاراب جلیلر. کوکلمنی طابارغه طوریشالر، اما مین. طوغانلرن آلارغه قاراغانده آرتق سوییوب قیدرله‌ب آصراغانمزنی ایسمه توشوردمده آلارنگ بولای یومشاقلق کورسه‌تولرینه کوکلم نچکه‌روب. یاشــمنی طوتا آلمیم، جلیم، کوکلم یلنوب کیته، ئلده بتونله‌ی طاشلانماغانمن ایکان دیب سوینه‌م..

کیچه مین توشمده گویا برصو یانده اوطورام. آرتدن بر کشی کیلدیده:

ــ ئه‌یده، نیشله‌ب طوراسگ؟ ــ دیدی. ئه‌یله‌نوب قاراسام...

ــ آه!.. ــ دیدم. ــ قایدا یوغالدك سین؟.

گویا قارچغم أولمه‌گان تیك قایدادر میندن آیرم طورا.

ــ ئه‌نه تگی طاونی‌غنه منارگه... مین سینی همان کوته‌م... ــ دیدی.

مین آگار بردن اوق اوزمنگ حالمدن زارلانا باشلاب:

ــ مونه بزنگ سوییوب قالتراب آصراغان اوغلمز.. ــ دیب سوزگه کروشکان ایدم، اول:

ــ قوی.. آنده سویله‌رمز.. ــ دیدی و آشقدروب قایدادر ایته ایدی. مونه بز بارامز، بارامز، بر طوقتاوسز اوچوب بارغان شیکللی

بارامز... بر وقت ئالله نیندی شهر ایچندن بارامز بولدی: ایولرنگ تردزه قاپقاچلری یاپقان، اورامدرده بر کشیده یوق.. قایسی بر قاپقه آلدنده بر ده ر کشی کورنه، اما آلار نیچوندر یوزلری بله‌ن قاپقه‌غه. آرقه‌لری بله‌ن اورامغه ئه‌یله‌نوب طورالر..

ــ قویاش طوتولغان! ــ دیدی قارچق.

قیاش کورنمی. اورامدر قارا کُعو ایدی...

ــ سینك بولای آیاقلرك آورتور. کروب کاوشلرگنی کی، مین سینی شونده کوته‌م...ــ دیدی قارچق.

مین اول کورسه‌تکان ایوگه کرگه دیب سلته‌نوب ایشکنی طارتقان ایدم ــ اویانوب کیتدم... افراط درجه‌ده تیرله‌گان والسردگان ایدم؛ چونکه زیارتدن قایتقاچ اوستمده‌گی کیملرمنی چیشنه آلمی و بر آیاغمده‌غن چیتگمنی صالا آلمینچه اوق یوقلاغامن... (۱۹۱۰)

ایرکه بالا

آلار کیچکی چایدن صوڭ اوزلرینڭ طورمش اشلری طوغروسنده سویله‌شوب اوطورا ایدیلر. ــ کینه‌ت، ایشکدن بره‌و کیلوب کردی..

ــ سعیده! ــ دیدی قارچق و اورنسندن طوردیده قزینه، اوست کیملرن صالورغه یاردمله‌شه باشلادی. سعیده‌نڭ ایکی آبظاسی‌ده اورنلرندن طورغان. عجبله‌نگان صماق قاراب آنڭ اوطوروون کوته ایدیلر. قارت اوزی فوق‌العاده بر اش کوتکان توسلی. بر سعیده‌گه بر باشقه‌لرغه کوز یورتوب توروده اوطورا ایدی.

اول اکرن گنه:

ــ قزم، نیچك بولای، وقتسز چاقده.. یالغزغنه کیلدگمی؟ ــ دیدی.

سعیده آنڭ سوزن ایشتمه‌دی یا ایسه ایشتوبده جواب بیرمینچه صول یاقغه. ئلوك اوزی طورغان بولمه‌گه کروب کیتدی. قارچق، قزی آرتندن بارسه ــ اول قراوات باشینه قاپلانغان حلی ایدی..

سعیده ایگزدك صگاری ایدی. دورت یاشنده چاغنده آنڭ سڭلیسی ئولوب اول آتالرینه بر و طانسق بولوب قالغان ایدی.

بالا وقتنده طولی وسیمزگنه تەنلی. یگل قیلونشلی، بیك اویناق وسویکوملی بر قزچق ایدی. اون ایکی یاشنده ایکان بر جای باشنده تیف بلەن آوروب اون کونلر چاماسی برده اوز اوزن بلمی صاتاشوب یاتدی. بار تریلووی بلەن ایکی آیلرغه صوزلغان بو خسته‌لق. بیچاره‌نی طانولماسلق بر حالگه کیترگان ایدی. اول طولی و ماطور چهره‌دن فقط صاف بیالا توسلی پارلاغان زور کوزلر بلەن، پەژیگان گل چچگی توسلی آلصو ایرنلر گنه ماطور قالغان ایدیلر.

آنڭ وجودی آرقلاشو بلەن طبیعت و قیلونشیده تمام اوزگارگان ایدی. ئلوگگی. بر طوقتامی دنیانی طوزدروب اوینات کولوب یوری طورغان جانلی سعیده اورنینه برده اوینامی کولمی. اوطورغان یرندن ساعتلەب قوزغالمی. موگایوب چرسزلانوب طورا طورغان یارم جانلیغنه بر سعیده قالغان ایدی.

ایودەگیلر آننگ نازلانو و چرسزلانولرن برده آورسنمی تحمل ایته. ممکن قدر آننگ تلەگاننچه اشلەرگه. آنڭ خاطرن طاپارغه طریشه ایدیلر. بیگرەکده انکاسی آنی هر نرسەدن آرتق کوره و سویه: طاوق اوزیننگ چیبی آرتندن یورگان توسلی. همان آننگ تیرەسنده ئەیلانه. کوگلن طاپارغه طریشه ایدی. آتاسی. اول اشلەکلی ایو باشیده نیندیگنه اهمیتلی اش بلەن مشغول بولماسون «قزچغی» کوزینه چاغلدی ایسه آگار برەر سوز دەشمی قالمی.

ـ «نی حال آپاغم؟..» دیده ایرنلرن آننگ ماگلاینه یا ایسه باشینه تیدره. آبطالری قای چاغنده سعیدەنگ نازلانو وصقرانولرینه ایچلری پوشسادە، اما اچ کوگلدن آنی سویه ایدیلر. بر بر یطراق خصوصاً یاش، قزیر قزغراق ایبر کوزلرینه چاغلدی ایسه. قایسی بولسەده آلوب، سعیدەنی کوگللەندررگه طریشه ایدیلر. شولای ایتوب بر بریسن اوزدروب آگار توزلی بولەکلر طاشی و بر مقدس وظیفه اجرا ایتکان توسلی شوننگ بلەن لذتلنه ایدیلر. اول اون دورت یاشکه حدلی شول کویی آرق. کوچسز مولڭ حالده اوسدی. گیمنازیاننگ ایکنچی قلاصندن امتحان طوتوب شوننگ بلەن اوقودن طوقتارغه هم مجبور بولدی.

اما اون دورت بلەن اون آلتی یاشلر آراسنده اول طاغن عجایبلی بر اوزگارش بلەن اوزگاروب کیتدی. آزغنه وقت ایچنده طبیعت آگار اوزیننگ گوزەللك خزینەسندن بیك یاخشی بر ئلوش چوموروب بیرگان ایدی.

سعیده بو وقتده طازاردی، نورلاندی. قز بولوب طولدی.. حاضر ایندی یقنلری آگار، قزغانوب توگل، سوینوب. سویوب قاری ایدیلر. حاضر

ایندی آلارنگ کوز آلدنده صولغان بر یاپراق اورنن. تازا وماطور بر چچك اشغال ایتکان ایدی.

بو چاغنده ایندی انکاسی آ گار بیگل گنه تنبیه (زامیچانیا)لرده یاصاقلی باشلادی.

مثلا: قای چاغنده چای ایچوب اوطورغانده اول:

ــ سعیده، قالتاغکنی قزم، آلغه‌راق توشور... بولای یاخشی توگل.. ــ دیگان کبك نیندی‌ده بره‌ر تورلی «یاخشی توگللك» تابوب سوبله‌نگالی ایدی. بولای دیگاچ سعیده کولوب یباره‌ده قالتاغن یوری آرتقه شووتوب قویا. آنک هر تورلی ایرکه‌لك (قاپریز)لرینه اویره‌نگان آتاسی ایله آبظالرینه‌ده آنک بولای همان یاش بالالرچه قیلنووی قزق طیولا ــ آلارده کوله‌لر. قای چاغنده آتاسی:

ــ اول ئلده یاش... سین ایندی. آنی یوق بار نرسه‌لر باه‌ن یوده‌ترگه باشلاما. ــ دیبده قویا ایدی.

بر وقت، آرالرنده شوندای بر سوز بولغاچ قارچق معنالی روشده گنه:

ــ سین ئلی همان آنی یاش دیسگ... ئه کشیلر آلای توگل... ــ دیدی.

بو وقت سعیده‌نی کیاوگه صوری ایدیلر.

مونده عجبرك بر اش بولدی. بو طوغروده سویله‌شکانده آتاسینگ:

ــ یوق! قایده؟! ئلده سعیده بیك یاش ایچ!..ــ دیب بر نیچه مرتبه صوزوب صوزوب تکرارله‌وینه قارشی، ئلی‌گه حدلی اوزن یاش دیگانگه راضی بولوب کیلگان سعیده حاضر برده ایکیله‌نمیچه:

ــ اتکای. نی سویلیسگ؟! اون یدی‌ده کشی یاش بولامنی؟!-دیب قویدی.

بو یولی سعیده‌نگ «یاش توگل»لگینه‌ده کوندیلر..

مونه حاضر آنگ کیاوگه باروینه یارطی غنه یل چاماسی بولسه‌ده

اول، حق‌لی حق‌سز ئلله نیچه مرتبه ایندی کیاوی بله‌ن اورشوشوب آتالری ایوینه قایتقان ایدی.

مونه حاضرده سعیده‌نك، کیچ هم یالغوز کیلوونددن‌ده ایوده‌گیلر، اش نرسه‌ده ایکانلگن آززاق سیزگانلر ایدی.

قارچق، سعیده یانندن چقغانده کوزلرن یاشله‌ندروب، جلاغان طاوش بله‌ن:

ــ بیچاره بالا... آخریسی سینی طندرمیلر ایندی.. ــ دیب سویله‌نه چغا ایدی.

قارت تیره‌نگنه صولوش آلوب:

ــ ولی‌گه‌ده الله‌دن قورقارغه ایدی. کشی بالاسن بو حدلی عذابلاتورغه.. بو نی بو! بو کون طالاش، ایرته‌ن اورشوش.. اول نیچك چداسن.. بز آنی بولای آصراماغان ایدك...ــ دیدی. بر آز سکوتدن صوك بر آبطاسی:

ــ اگر مونه طاغن آلورغه دیب کیاسه. بیك ایپله‌بکنه یاررغه اوزن... صوك آیرتورغه...ــ دیدی.

ــ ئیبو! ــ دیدی ایکنچیسی.

بو وقتده بولمه‌دن سعیده کیلوب چقدی:

ــ ولی‌نی؟! قینارغه دیسز! آنارده عیب یوق ایچ...ــ دیدی.

قارت اکرن‌گنه:

ــ عیب کمده صوك، قزم؟ ــ دیدی.

سعیده:

ــ آنسن... مین قایدن بلیم؟!.ــ دیدی و جلابده یباردی ــ: آچووم کیلگاچ مین آنی اوزم اشدن چغاروب خورلادم ایچ... سز طاغن قینامقچی بولاسز.. تیزرەك مینی اوزاتدر اتکای. اول کیلماسدن بورون اوزم بارام..

بو کار هم کوندیلر.

سعیده‌نی اوزاتورغه دیب قایقه آلدینه چقغانلرغنه ایدی. آط بله‌ن بر کشی قایقه آلدینه کیلوب یتدی. اول کیلوب یتوگه سعیده آتانرینك آطندن

توشدی‌ده تگی کشی یانینه سیکروب مندی. اول البته ولی ایدی. مونده ینه سعیده‌گه اوزینگ چیکدن طش ایرکه‌لگن کورساتورگه اورن قالغان ایدی: ولی یانینه منوب اوطورغاچده، اوزینیکیلردن‌ده برده طارتنماینچه، چوب ایتدروب تگینگ بیتدن اوبوب آلدی!

قارت ایوگه کرگانده:

ــ ئه‌ی ایرکه بالا، ایرکه بالا... اوزی‌ده طنچسز، کشیلرنیده طنچسزلاندرا، ــ دیدی.

(۱۹۱۱)

طورمش کویی

ــ «أییو.. مین سزگه، افندیلر، بو توغروده اوزم بلگانمنی سویلیم...»
بونی، کچکنه گنه بر داچانك بالقوننده سویله‌شوب اوطورغان یگتلر نك بریسی، سوز آراسنده کیلوب چیققان بر موضوعغه یابشدروب ئه‌یتدی.
بو شولای دیگاچ تمه‌کی طارتوب اوطورغان ایکی ایبداشینك عادی طوروشلری تیزولك. حکایه طکلاغان ره‌وشکه آلوشندی. قویاش حاضرگنه اینگان، صو بوینده طاللر آراسندن ماطورلی (ماشینالی) کیمه گورلتیسی و صونك ایکنچی یاغندن شهر شاوشولری یومشاب موگلانوبقنه ایشتله ایدی.
اول تیگمز و جدی طاوش بله‌ن سوزینه دوام ایتدی:
ــ بزنك اتکای عادی آول ملاسی ایدی. یاشردك وقتنده اول بیك دردلی و سویله‌مچه‌ن ایدی. یگت وقتنده اول استرخانده بولغان. کوب وقتده شول استرخان خاطرەلرن سویله‌ب اوطورا طورغان ایدی. اتکای بله‌ن بز شول «یراق یر»نك حاللرن بیك طانسقسنوب طکلاب اوطورا طورغان ایدك. بر بر حکایه و آنیقدوتنك ئالله نیچه‌شه‌ر مرتبه تکرارله‌نوویده بزنك اخلاصنی قایتارمی، طکلاغان صاین طانسق طیولا ایدی. آلای بولماسقه‌ده یارامی. بردن: اول، سوزنی بیك هیبته‌ب، ماطورلاب سویلی. ایکنچیدن: بیك یراقده‌غی حاللرنی سویلی! اول یراق یرلر نیچکدر، بزنگ خیالگه «تگی دنیا»غه اوشاولیراق کیله ایدی. بزنك اویاز قالاسیده شه‌ب. آنده‌غی چیرکاولر، بالنیتسه‌لر، طاش اویلری ــ نیندی گنه عقلك آداشماس! بولار، دی، اتکای أیته، استرخان‌نقینه قاراغانده ــ چوبکنه! استرخان دی. بیت اول شهر، بو ـ قالاغنه. اول البته استرخان شهرینك توزوکلك وعمرانی توغروسنده آرتق اوزایتمی ایدی؛ همده بز آنك نیچك بولاسن اوزمزده آزراق چمالی

آلا ایدك. آنك كوبره‌ك سویله‌لانی «اتنوغرافیچسكی» یاقدن بولا ایدی. مثلا: ایرانلیلر، نوغایلر، قرغزلر وقالمقلر طوغروسنده ئلله نی حدلی فوق‌العاده حكایه وآنیقدوتلر سویلی. شولارنی جایی كیلگان صاین طاغن تكرارلی: شولای ایتوب بزنك ذهنلرگه بیك نق ایتدروب، ئلله نیندی چالش چلوش. قورقنچلی قوملر طوطرا ایدی. اتكاینك سوزینه كوره آلارنك خصوصیتلری بولای ایكان: ایرانلیلر نماز اوقوغانده‌ده سوگنه‌لر. آزغنه آچولاندیسه‌لر خنجر چغارالر ایمش. قرغزلر برسی بر قوینی آشی، مونچه كرمیلر. همان قرده طورالر ایمش. قالمقلر ئوله‌كسه آشیلر. اوزون كییم. قزل چالما كیه‌لر ایمش، نوغایلرنك نوغایلقلرندن باشقه هیچ بر خصوصیتلری یوق. تیك خاتون قزلری بیك شایان ـ غارمون اویناب یوریلر ایمش!

بونلرنك شول خصوصیتلری و آلار طوغروسنده سویله‌نگان حكایه وآنیقدوتلر بوینچه، قرغزلر ـ بالچقلی، آور و توگاردك طاش؛ نوغایلر ـ قایریسی صویلماغان، اوزون و یومشاق آغاچ؛ ایرانلیلر ـ یمان آیغر؛ قالمقلر ـ یارطیسی ئولك یارطیسی تری ئلله نیندی شوملی كشیلر بولوب مینم ذهنمه اوطورغان ایدیلر . . .

اتكاینك بولارنی سویله‌گانده، طاوشی. اول خلقنی نیچكدر اوزسنگاندگن آكدرا، همده، نی ایچوندر میكا، اوزینك‌ده شونلرغه نیندیدر یاقدن مناسبتی بار كبك طیولا ایدی. الحاصل آنك سوزلری طكلارغه كوكللی بولسه‌ده، سویله‌گان كشیلری طوغروسندغنه توگل، اوزی طوغروسنده‌ده یاخشی تأثیر قالدرمی ایدیلر.

طاغن شونسی بار: آنك بولای. سویله‌رگه یاراطو دوزی مینم یاش چاغمدغنه بولوب. مین طوقز اون یاشلرگه یتوب سبق اوقی باشلاغاچ سوزچه‌زلك وآچتانی سونه باشلادی. بو زمانده بزنك طورمشمزده ئلله نیندی كوكلسزلك باشلانوب اول كوكلسزلك فاجعه حالنه آوشا ایدی. یاشلگمنك بو دورندن

بیك آچی طویغو و تأثرلر. قایغولی منظره‌لر خاطرلیم..

اتکای آوری ایدی. بره‌ر یل چماسی صزلانوب صقرانوب یاتدی. بو آراده بزگه قارت ملالر. باغوچیلر یوری. ئلله نیندی اوزغنچی چیرکاسلر کره. ایم طم اویردتوب کیته‌لر ایدی. انکای ئلله نیندی ئوله‌نلر دارولر قایناتا، شفا أزلی ایدی. لکن هیچ برسندن فائده کورلمی. اتکای همان اکغراشوب صقرانوب یاتا، آیاقلری صزلی ایدی. شه‌لای ایتوب بیك اوزاق وقت عذابلنه طه‌رغاچ، تورلی ایم طملردن‌ده ضرردن باشقه بر فائده‌ده کورلمه‌گاچ اوزینك تله‌وی بوینچه اتکاینی بالنیتسه‌گه اوزاتدیلر. اویاز بالنیتسه‌سنده اورن یوقلقدن آنی گوبیرناغه یوللاغانلر.

مینم خاطرمده: طشده، شقرداب طورغان قهرلی قش ایدی ـ شول قاراکغو قش‌نك اوزون کیچه‌لرنده انکای موکایوب اوطورا. نیدر کوته، نیدر اویلی. ایکی سکلم بله‌ن مینی اوبه‌ده قوچا. همان یوقلارغه قوشا:

ــ یوقلا گنز به‌بکه‌لرم، یوقلا..ـ دی..

مین قایچاغنده اویانام. انکای طاوشسز جلاب اوطورا. مینم یوراگم ئه‌رنوب کیته. بتون دنیا خراب بولغاندای قاوشیم. اچم ئزلوب انکاینی قزغانام، موینینه صاریلوب جلی باشلیم. اول مینی یواطا. ینه یوقلارغه قوشا:

ــ یوقلا بغرم، یوقلا. بر نیده یوق..ـ دی ایدی.

اتکای طوغروسنده آولده تورلی خبرلر سویلیلر.

بر وقت، اول تریله، تیز قایتور دیلر. ینه اوزاقلامی ـ آنك آیاقلرن کیسکانلر.. اول ایندی ئولگان دیب خبر چغارالر. آنک اورنینه مؤذن ملا بولاچق دیگان سوزلرده ایشتله. آنگ اوزندن هیچده خبر کیلمی، انکای ایسه قش کوننده یوز ایللی چاقرماق یرگه چغاده آلمی، ایلتوچیده یوق ایدی.

اول ، کوندزلرنی اش آراسنده بزگه سبق اوقوتا ، کیچه‌لرنی یغلیده یغلی : بزگه همان :

ــ یوقلاکز بغرلرم ، یوقلا . ـ دی ایدی .

آنگ بو آولده هیچ قرداش و یاقنلری یوق ایدی. اول ، قرق چاقرملر براقلقده ایکنچی آولدن مونده توشکان . آنده اوزی باه‌ن بر طوغان ، دولتلی‌گنه ملا آبزاسی بولسه‌ده اول اوز دولت و اوز راحتندن باشقه‌نی طانی طورغان کشی توگل . قرداش قایغوسینه اشتراك ایتو ، قرداش حسرتن بیگلەیتو کبك عالیجنابلقلر آ کاردە یوق ایدی آخرسی .

ئلوك چاقلرده آنگ ، یاده بر ایکی مرتبه بیك شه‌ب آطلرده کیلوب بر نیچه کون قوناقلاب کیتوون بلەم ، اما ئلیگی جلاب صزلانوب طورغانده ، اول دنیادە بارمیدی یوقمی ـ یوزن کورسه‌تکانن بلمیم. تیك انکای‌نك آ کاردن رضا بولمیچه جلاب ، ره‌نجوب اوطورغانی یشقنه بولا ایدی ؛ آنسی خاطرمده.

قاراکغی قش‌نك یوقوسز تونلر و آچی حسرتلری ، یاقتی جای باشی و اتکاینگ سلامتله‌نوب قایتو شادلغی بله‌ن توله‌نه‌لر . ایس ایتمه‌گان چاقده ، چانا یولینگ صوکغیلرنده گوبیرناغه تاوار آلورغه بارغان بر کیبتچی بله‌ن اتکای قایتوب کیله . اوزی تمام سلامتله‌نگان . آیاقلرن کیسو خبری فقط آولده‌غنه چغارلغان اصلسز یالغان بولغان . اول بالنیتسه‌ده برده آندی موندی اوکغایسزلقلر کورمه‌گان ، آ کار بیك راحت بولغان . تیك بزنگ طوغرووده‌غنه ایمش بیك خنماده طورغان . بر ایکی مرتبه خط یازغان ایمشده ، نی سببدندر یتمه‌گان ایکان .

شوشی یل یارملق کوکلسز دور ، اتکای‌نك آورغان وقتی ، بزنگ عائله طورمشمزده بولغان یاقتیلق وصمیمیت بله‌ن ، صالقونلق ونورسزلق آراسنده بر شوملی چیك کبك بولدی . بیگره‌کده انکایگه نسبة ، بو ، شولای ایدی .

بوندن صوك، بوروتغی سویله‌مچه‌ن، عائله‌سینه شفقتلی و آچیق چرایلی آتا، اوزینگ خدمتکارلرینه قرس. صالقون و آچولی قاری طورغان بر خوجه توسلی بولوب کیتدی.

مین تورکی طانوب «عرب» اوقی باشلاغاچ اول مینی چیت آول مدرسه‌سینه ایلتدی. قایسی بر بیره‌ملرده اوزی باروب آلادر ایدی. قش بورانلرندده برده طوکدرمی بیك نق یابوب یاصاب کیتره، ئلله نیچه مرتبه، مینم طوکوب طوکماومنی صوری. شونگ ایچونده مین آننگ آچولیاق و قرسلغن‌ده کیچره ایدم. آتالر همه‌سیده شولای آچولی بولا طورغانلردر دیب اویلی‌در ایدم. خصوصا اول میگا همده سگللرمه آرتق قاتیلقده کورسه‌تمی. فقط کوبسنچه یوز بیرمی، دونوب طورا ایدی. انکاینی ایسه بیك یش تیرگی، آکار یه‌مسز قاتی سوزلر أیته، ـ آنسن هیچ کیچره آلمی ایدم. انکای ایچون یوره‌گم ئه‌رنی، بوکار کوکلمده آچو و نفرت قاتوش بر نرسه طووا. انکاینی آرالیسم و بار کوچم بله‌ن بره‌ر سوز قچقراسم کیله، حتی:

ــ تیمه! اول مینم انکای بولا! ــ دیب طرناقلرم، تشلرم بله‌ن سلته‌نه‌سم کیله ایدی... آننگ بر مرتبه انکاینی قیناغانی خاطرمده. اول اش بالنیتسه‌دن قایتووندن برر یل اوتکاچ اوك جای کونده بولدی. مین آنی، اول فاجعه‌نی هیچ اونوتا آلمیم: انکای‌نگ طوروب بر نیچه‌کون جلاغاننغی وقلبمده نوری اورناتشقان سویکملی کوزلرینگ تیره‌لرنده‌گی کوکلر حاضرگی کبك کوز آلدمده...

چیت آول مدرسه‌سنده ایدم. ـ اون بیش اون آلتی یاشلرده بولغانمن ـ اتکاینگ اویله‌نو خبری چقدی. شوندن صوك اوزاقلامی، آولمزده‌غی بر کیبتچی‌نگ ماهره اسملی. شاقتی یاشلی بولغان قزن، اتکای‌نگ کچی خاتونلقغه آلغانلغن ایشتدم. شول آراده انکایدن خط کیلوب بو خبرنی طاغن درسته‌دی. اول اتکاینگ اویله‌نوون یازماغان، فقط: «بیك صاغندم.

کیتروچی تابوب، یاللاب بولسه‌ده ایوگه قایت، کورشوب قایتورسن» دیگان.
شولایده بو «صاغندم» نڭ اصلن مین بیك آچق سیزندم..
ممکن درجه‌ده آشغوب، صبرسزلانوب ایوگه قایتوب کیتدم.
بو وقتده مینم تأثر و طنچسزلانونڭ چگی قرییی یوق ایدی. انکای ئلله نیندی چغا آلماسلق باتقاقلقغه چومغان توسلی اوکٔغایسز حالگه توشکان طیولا، اویده ئلله نیندی قزقسز. قوزقنچلی منظره‌لر کورزگه توغری کیلور کبك بولا ایدی. لکن قایتقاچ آلای بولمادی.
مین ایوگه کیلوب ییتدم، اتکای ایکندیگه چغوب بارا ایدی. کوزگاچده عجیبله‌ندی. بر کیتروچیگه، بر میگا قاراب:
ــ نیچك سز بولای؟ ــ دیدی.
قولن اوبدم. اول:
ــ حضرت ایسه‌نمی قالدی؟ طوکٔمادکٔمی، کر، کر جلون تیزره‌ك.. ــ دیب سویله‌نوب مسجدگه کیتدی. اول میگا نیچکدر، بر آز کولومسره‌گان توسلی کورینه ایدی..
اویگه کرو بله‌ن انکای ماکٔلایلرمدن اوبوب قارشی آلدی. سکٔللرم‌ده شادلاندیلر، کورشدیلر.
مینی چیشندرو، ایسه‌نله‌شولر باشقه وقتده‌غی کبك اوك روحلی شادلقلی ره‌وشده بولدی. لکن بو شادلق بو روح کوتارنکیلگی باشقه وقتده‌غی کبك اوزاق دوام ایتمه‌دی. تیزوك سوندی. انکای یا ایسه مین نی سویله‌رمز دیب سکٔللرم انده‌شمی کوته ایدیلر. مین أیتورگه بر سوزده تابمی ایدم. انکای مینم طوکٔغان بیتلرمنی اوزینڭ یومشاق وقاینار قوللری بله‌ن یلوتا یلوتا:
ــ اتکاڭ اویله‌ندی، بغرم.. ــ دیدی.
بو آراده آنڭ کوزلرندن، بالاوز کبك صارغایغان بیتی بویلاب یاش ته‌گه‌ری ایدی، مین اوزمنی اوزم طوتا آلمی آنڭ قوللرینه قابلانوب جلی باشلادم.

شول جلاومز بولدی. شوندن صوڭ اتكای اویله‌نگان دیب، انكاینك جلاغانن كورمه‌دم. تیك اول حاضر تمام اوزگارگان ایدی. اویلوب كیته تورغان بوزغه باصقان كبك آبدرانغان قورققان كبك كورنه ایدی. هم سویله‌گانده طاوشی آراسنده، جلاغان، زاولانغان توسلی نوطالر ایشتله ایدی.

مین شول قشنی‌غنه آول مدرسه‌سنده طوردم. آندن صوڭ شهرده اوقی باشلادم.

بر وقت اوقی تورغان مدرسه‌ده تحصیلمنی تمام ایتوب آولغه قایتدم. یگرمی بر یاشلرده ایدم. سگللرم ایكیسیده كیاوده ایدیلر اینده.

بو وقت انكای مینی اویله‌ندرمكچی بولا.

مطلق‌غنه توگل، اوزنچه بیك موافق تابقان قزی‌ده بار. آنی بأیغنه بر طول تاتارغه صوراب طورالر ایمش. اگر اتكای تله‌سه بر سوزدن اوك قزنڭ آتاسی قزن میگا بیرورگه راضی بولا ایمش. حتی بیررگه تله‌گانلگن اوزوك آڭلاتا ایمش. یعنی اش، اتكای حضرتنگ رضالغینه‌غنه توقف ایته.

قزنی مین بله‌در ایدم؛ بزگه یاقن طورالر. اول حقیقة چیبه‌ر؛ حتی صاف طبیعتلی، بوزولماغان یاش یگت، بر ایكی كورگاندوڭ «عشق طوتارلق» ماطور ایدی.

مین اوزم اویله‌نو توغروسنده آشغو طرفنده بولماسامده. انكاینگ تله‌گینه طوتاشنگ خاصیتی‌ده قوشلغاچ رد ایته‌رگه كوچم یوقلغن باشدوق سیزدم... لكن انكای نی حدلی اتكاینی قوزغاسه، آكار یالنسه‌ده تگی آشقمی، بولسونده یوق. بولماسون‌ده یوق؛ «قارارمز. فلان ایته‌رمز..» دی‌ده طورا ایكان. یاش آنامده «مصلحت» كوره. شولایده قارت آشقمی.

بر کون کورشی آولغه، ئلوکـگی استاذمه باردم. آنده بر کیچ قونارغه توغری کیلدی. ایکنچی کون اویگه قایتسام ـ انکاینـک جلی جلی کوزلری ششکان، توقتی آلمی یارصولانوب جلی . ـ ایسم عقلم کیتدی، معین، اتکای قیناغان، دیب اویلادم :

ـ انکای کوز نورم، نی ایچون؟ نیك جلیسن؟ دیدم.

یاش انکای‌ده شونده. اول قزغانغان رەوشلی :

ـ بو کون تگیلر سوز بتورگانلر... انکایك شوگار جلی. جلاب نرسه صوك... آندن یخشیسی تابلور ئلی...ـ دیدی.

مین کوچله‌نوب بولسه‌ده کولوب یباردم.

ـ انـکای بغرم، نیشله‌دك! برده کیره‌کمی!. فلان، دیب آنك باش وقوللرندن اوبوب، کولوب کولوب یواطورغه کروشدم. لـکن اول تیز‌گنه طوقتالمادی. مین نیچك‌گنه اوشاندررغه طروشسامده اول طوروب طوروب بر نیچه کون جلادی: مین اول قزنی یاراتقانمن ایمش‌ده، تیك آنی، یعنی انکامنی یواطور ایچونگنه کولـگان بولام ایمش. مینم بختلی وتاه‌گمه ایرشکان کونمنی اول عمری بویی کوتکان ایمش‌ده، نهایت «اول کوننی» کوریم دیگانده‌گنه... کوره آلماغان ایمش.

بو، آنك طرفندن عادی بر کوبسزلك‌گنه توکل ایدی. بو ـ بر آنانك، «بالا بختی» دیب تخیل ایتکان نرسه‌سن، آللی گوللی طومانلر اچنده کورگاندن صوك، آنی یوغالتووی وشونك ایچون یوره‌گی أوزلوب قالووی، آه وفغانلری ایدی..

مین موندەغی بر نرسه‌نی، آنا محبتی‌نك کوچن، آکلاتا آلمیم‌غنه توگل، اوزمده آکلامیم، تیك سیزدم‌گنه. اوخ، مین بیك آچق و اوتـکون سیزدم! شولایده مینم خاطرمده: اول وقتده بر آرالق فکرگه قالوب بو نرسه‌نك قارشولغنده هیچ بر قیمت ومکافات تصور ایته آلماویمه بورچلغان ایدم. حاضر ایسه اول طوریده طاغن آز بلەم، تیك، «اول بر الهی شعردر»دیم.

مین اول جاینی آولده اوتکاروب کوز کونی، اوزمزنک مدرسه اداره‌سی‌نك دلالتی بله‌ن سیبیر یاغنده بر شهرگه معلملککه کیتدم. انکای مینی اویدن یباره‌سی کیلمی ایدی. اول نیجدلی یبارماسکه تله‌سه‌ده، میکا کیته‌رگه توغری کیلدی.

شوشی کیتش بله‌ن مین ایکی یل اویگه قایتمی یوردم. بو آراده نیلر گنه بولمادی! کشیلر بله‌ن تانشو، معلملر اسیزدینه قاتناشو، سیاست بحثلرینه بیرلو، آتیستات زربلوستی‌گه بیلکنو، بازارغه دردله‌نولرمی دیسک ــ یاگغر آلدندن چققان داول، ییل تیگرمه‌نینك قاناتلرن نی حدلی قزو ایله‌ندرسه، بونلر مینم، یعنی مدرسه‌دن چقغان بر شاگردنگ‌ده باشن شولای، بار قزولغینه ایله‌ندروب چغاردیلر.

مونه بر وقت، مینم ایله‌نگان باش، کوچه‌رندن اچقنوب کیتکان کبك بولدی: انکای‌نك وفات خبرن آلدم...

کوز ایدی. یاگغر، بچراق، جیل داوللی بر کون، کیچ قرن آولغه قایتدم. اتکای بیك قایغولی کورنوب ماتاشا ایدی. اول ایسکندی‌گه چغارغه حاضرلنگاچ کوکلمده، اویگه بر چیرقانچ حاصل بولدی. مینده آنك بله‌ن چقدم. قابقه‌دن چققاچ، اول. طاو باشنده‌غی قبرلککلرگه طایاغی بله‌ن کورسه‌توب:

ــ أنه مرحومه‌نک چاردوغانی، ایمه‌نلردن توبانرمك. ــ دیدی واوزی آوز اچندن نرسه‌در اوقوب یولینه دوام ایتدی. مین توقتاب قالدم.

صوری طومان ره‌وشلی بلوطلر یرنی باصقان توسلی توتاش اوق یرگه صالنغانلر. قاتی جیل ئلله قایدن کیتروب صالقون صو بورتکلری چه‌چه، بیتکه به‌ره، اچکه، یوره‌ککه. جیلککه اوتکاره ایدی.

اتکای مسجد بوصاغاسن آطلاب دورت بوچماقلی قارا کغولقده

یوغالدی. طاوده ایمه‌نلردن توبان یا کُغر، طومان، جیل اچنده یالغز بر بر چاردوغان کورنه ایدی. اول بر قاراغانده بیك بیوك وزور، ایکنچیله‌ب بیك کچکنه، چاق‌غنه کوزگه چاغلورلق بولا، یا ایسه بتونله‌ی یوغالا ایدی..

مین بو اورنده اوزاقمی طوردم، موندن کیتوب قایلرده یوردم. آچق خاطرله‌میم. اویده یووش کیملرمنی طاشلاب اورنمه یاتقانده تون ایدی ایندی. شول آراده انکاینك قبری یاننده اوطورغانلغمنی‌غنه خاطرلیم..

اما بر‌ه‌و:

ـ «سز آنی ایکه‌و اوتردکز: اتکاك، سین. اجل فرشته‌سی سزگه بولشلق‌غنه ایتدی» دیدی.

شونی کم، قایده، اونمده‌می، توشمده‌می ئه‌یتدی ـ هیچ خاطرلی آلمیم...

(۱۹۱۳)

دیپوتات

اول ایندی کیتارگه حاضرلنه ایدی .

اوچ کون آلدن بر نیچه جمله‌دن عبارتکنه بیك قاینار بر « نطق » کیساگی‌ده ئه‌زرله‌ب قویدی .

« ملت‌نك تله‌کلرن یرینه کیترو یولنده جان فدا بولسون : آلارنی بولدرو ایچون بر طامچی قانم کیبکانچه اجتهاد ایتو ایك مقدس وظیفه‌م دیب اعتقاد قیلام. حاضرگی مسئله ـ تعلیم عمومی مسئله‌سی ـ ملت‌نك حیاتی بله‌ن تیگ ! اگر بو مسئله ملت تله‌گانچه حل ایتلماسه، آنك حیات و شانه، کوتاره آلماسلق زور ضربه ، آنك وکیللرینه زور حقارت بولاچق . اول حالده بزگه دیپوتات اسمن کوتارود، معنی قالمی ، بزگه ذلت وخورلقغنه بولاچق . اول حالده بز دیپوتاتلقنی‌ده طاشلایاچقمز ! »

مونه شول نطقنی . اول واقزالده، ایکنچی زوانوق بیرلگاچ . اوزن اوزاتورغه توشکان خلقغه قاراب واغون پلاشچادقه‌سندن سویله‌رگه نیت ایتکان ایدی .

اول صوڭغی کونلرده أیله‌نگان صاین آوز ایچندن اکرنله‌ب بو نطقنی تکرار قیلوب آلا ایدی. چونکه شما هم « ڤرازیتلنی » چغاررغه ایسابلی ایدی...

خاتونی چیتدن آنك بولای آوز ایچندن سویله‌نگانن کورگانده نی سویله‌گانن صوراشوب آنی خفالرغه بازمی ایدی. تیره‌نگنه صولش آلوب اوز اوزینه :

ــ ای ی ی خدایم . . . یوقغه لیپوتات یاصاماغانلردر شول . . . ــ دیب کستوب قویا ایدی .

تأسفکه دیپوتات افندیگه. شولای طرشوب، طرشوب حاضرله‌گان نطقن سویله‌رگه طوغری کیلمادی؛ چونکه آنی اوزاتورغه واقزالغه آغای أنیدن کمده چقماغان ایدی . .

ایکنچی زوانوق بیرلدی ـ پلاتفورماده، فقط آنی اوزاتورغه توشکان اوزینك بالالی خاتونی‌ده، آصراو قز بار؛ آلاردن بر آز چیته‌دەرك، آلیاپقچلی اوچ تاتار تمه‌کی طارتوب طورا ایدیلر. آلار البته دیپوتات اوزاتورغه کیلگان کشیلر توگل، واقزالده‌غی اشچیلر ایدی.

آلایده دیپوتات افندینك سویلیسی کیله ایدی.

ـ باری بر ایندی، حاضرلنگان ـ هیچ بولماسه شول اوچ کشی ایشتوب قالسون . . ـ دیب اویلادیده نطقن سویلی باشلادی :

ـ «ملت نك تله‌کلرن یرینه کیترو» ـ دیب گنه ئه‌یتکان ایدی. تکیلر بونی خاتونی بله‌ن سویلی دیب اویلاب، برده التفات ایتمینچه صالقون قان بله‌ن گنه بورولوب پلاتفورمانك ایکنچی باشنه طابا کیتدیلر . . دیپوتات تکیلرنك طوپاسلقلرینه اوکغایسزلانسه‌ده آبتراب قالمادی.

خاتونینه قاراب :

ـ ئیبو . . . تله‌گانن بیر، یخشیغنه قارا . . ئیبو بالانی دیم! صووقغه چغارما؛ یوتکره باشلی آندن صوك . . اون بالالر ایچون بیك ضررلی . . . ایشته‌سڭ؟ أنه ایشمراطنك قزی شولای یوتکره یوتکره دنیادن‌ده کیتدی . . .

ـ افندی، ایچکه کرکز ـ پویزد قوزغالا حاضر، ـ دیدی قاندوقتر.

ـ یه، خوش . . ایسان قالغز ایندی خدیچه‌کەی . . .

دیپوتات واغونغه کرگاچده اورنینه اوطورمینچه بویدن بویغه بر ایکی مرتبه یوروتوب أیله‌ندی . . کشی آز. ایکی مارجه قارچغی چای بله‌ن اوازه بولالر: برسی، قولن قالتراتوب قالتراتوب. باقر چاینیکدن صیوقغنه چای قیا، ایکنچیسی واقغنه آلمالر کیسوب چنایاقلرغه صالوب ماتاشا . . یالتراوق ایتکلی بر طازاغنه قارت اورص‌ترزه‌گه قاراب بارماقلری بله‌ن صاقالن قارماشدوب طورا . .

بر ماطورغنه مارجه اوزینگ دورت بیش یاشلك بالاسن اویناتوب شغللنه . . .

دیپوتات افندی اوزینگ اورنینه اوطوردی . تگی قارت همان صاقالن قارماشدروب ترزه گه قاری . پویزد شه‌بکنه بارا ایندی .. ترزه آرقلی . چه‌چلوب کیتکان آق بلوط توسلی قایناشوب . آرتقه طابا آغوب طورغان پاراۋوز توتونلری آراسندن تیلیغرام باغانالری قارا شولدیلر کبك یولطده یولط کورنوب قالالر .. قای چاغنده ، یر آستندن ایشتلگان توسلی گنه بیل بلهن بولنب بولنب پاراووز صزغرتقان طاوشده ایشتلگالی ... اورتالق کولك کوکرا گان توسلی یومشاقغنه همان طاوشلی همان گورلی . همده کویله‌ب گورلی : « بز کیته‌مز قایلرغه ، دی ، بز کیته‌مز قایلرغه ! . » دی . بو طاوش بو طاقماقلر باشقه وقتده دیپوتات افندینگ اویقوسن کیترسه‌لرده حاضر نی ایچوندر اوگغایسزلی . ایچن پوشورا ایدیلر . گویا باباغی آلیاپقچلی اوچ تاتار قچاقلاشوب بیوب آنی مسقللاب شول طاقماقلر نی أه‌یته ایدیلر ... طشده کیچ بولا ایدی ایندی . قارشوده‌غنه تگی یاشره‌ك مارجه دیپوتات افندینی برده کورمه‌گان توسلی برده التفاتسز ئلله نی اویلاب ایرنلرن یالی ، یالی اوطورا ، بالاسی ئلله نیندی کاغدلر بلهن اویناب ماتاشا . آلارغه‌ده دیپوتات افندینگ نیشله‌بدر ایچی پوشا ایدی ...

اول اویلی باشلادی :

« بزده دیپوتات بولغانگدن بولماغان مگ آرتق . بزنگ مسلمان خلقی قزقغنه اویلی . غزته‌لریده : « مسلمان دیپوتاتلرمز » ، « مسلمان فراقسیه‌مز ! » دیگان بولوب همان طال چاینیلر ... گویا ، سین آلارنگ صاتوب آلغان قللری : « دوما آچلا » ایمش ، « بزنگ دیپوتاتلرمز ئلده جیولماغان » ایمش ! آزمی صولك ، کشینگ خدمتلری بولوب کیچوگه . وقتنه یته آلمی . آلار شونی ئلی قچقرورغه ، ئلی غزته‌لرغه یازارغه ! آنده باراسن ، غزته‌لری طاغن : « فلان دیپوتات ریچ سویله‌گان ! فلان دیپوتات فلان کامیسیه‌غه صایلانغان ! فلان دیپوتات فراکسیه‌غه رئیسلك ایته .. » دیب یازا باشلیلر ... چیتده قالاسن دورت بیش کشی ـ اسملرگنی بتون تاتار کوگلدن بله . گویا بتونسی : « اول نیك ریچ

سویله‌ی ! اول نیك کامیسیه‌غه صایلانمی ؟» دیب کوزگه تورتوب طورالر. ئه اورسننگ آلای توگل . میلوکوف یایسه ماقلاقوف ریچ سویلی آنی هر کم بله . قانیغین یا ایسه صوتاغین برده سویله‌میلر ایکان ـ آلارنی کم بله؟ بلسه بلسه آولیننگ پوبی‌ده ولاستنوی پیسری بله . . . یوق ، چنلابده بزده بو دیپوتاتلق بیك قزقسز اش . . . »

بو شولای اویلاب اوطورغانده تگی یالتراوق ایتکلی قارت بوننگ یانینه کیلوب اوطوردی .

ـ کنناز ، سز مسکاوگه ؟ ـ دیدی .

ـ یوق مسکاودن آری ..

ـ سودا بله‌ن البته؟

ـ یوق ... مین دوماغه . خلق وکیلی مین ، یعنی چلین غصودارستوینئی دوما .

شولای دیگاچ تگی چیبار مارجه قیوق غنه ایتدروب موگار بر قاراب آلدی . قارت بر آز عجبلنوب :

ـ شولای دیگن ! سزننگ مسلمانلردنده دوماده چلین بار دیگن !

بو آراده مارجاده سوزگه قاتشدی :

ـ البته بار . آلارننگ اوزلرینه‌آیرم فراقسیه‌لریده بار شیکلی . ـ دیپوتاتقه قاراب : درست بیت ؟ دیدی .

ـ ئیبو ، ئیبو ، ئیبو ، آیرم . مسلمان فراقسیه‌سی . بیك درست ئه‌یته‌سز .

ـ صوك سز آنده نیشلیسز؟ ـ دیدی قارت .

ـ زاقونلر توزیمز .

قارت بیك عجبله‌نوب :

ـ یعنی نیچك زاقونلر توزیسز؟ ! دیدی .

ـ ئیبو ، زاقونلرنی قاریمز ، تیکشردمز .

شولای دیگاچ قارت بر آز طنچلاندی .

ــ شولای دیب ئه‌یت! یوقسه پادشاهدن باشقه زاقون چغاررغه، زاقون توزورگه کمنگ اشی بار؟. آنی پادشاهغنه چغارا آلا! ــ دیب قویدی.

قارت شولای دیگاچ سویکملی مارجه دیپوتات افندیگه قاراب کولومسره‌دی، بوده آ کار قارشی آزراق یلمادی، هم اوزی سیزدیچوك تگینك کوزلرینه‌ده طوب طوغری قاراب آلدی.

بو وقتده کیچ بایتاق اوتکان ایدی.

قارت اوز اورنینه کیتدی.

پویزد طوقتاغان ایدی. دیپوتات افندینگ ئالمه نیشلەب کوکلی کوتارلوب استانسه‌غه توشوب بر آز یورورگه ایسابله‌دی. اول بوفیت آلدنده قصقه‌غنه توقتاغاندن‌صونك بر آزیوروندوب واغونغه کرسه‌ــتگی سویکملی کورشیسی، آرت‌بویده یوقلاغان بالاسن قوچاقلاب چیتکه‌گنه صوزلوب یاطقان ایدی. دیپوتات افندی چقغانینه‌ده بر آز اوکوندی: چونکه کورشیسی بلەن بر آز گه‌بله‌شوب اوطوررغه ایسابی بار ایدی. لکن ایرته‌گه‌ده کون بار ایکانلگی خاطرینه توشکاچ طنچ کوکل بلەن‌گنه اورنینه صوزلوب یاتدی.

اول ماکقاسی چقغانغنه بالاسی. قارا شال یابنغان تبه‌نك‌گنه خاتونی، اول آلیابقچای اوچ تاتار حاضر ئالمه قایدا طومان ایچنده قالغان ایدیلر.

اول حاضر غزته‌لرنی هم‌ده کیتکانده سویله‌رگه حاضرله‌گان نطقن‌ده تمام اونوطقان ایدی. نیچکدر نطقینگ سوکغی جمله‌سی خاطرینه توشدیده یخقروب کولوب بیاره یازدی. لکن کشی ایشتور دیب یخشیسنمیچه کولکوسن طیوب اکرنگنه اوز اوزینه:

ــ دیپوتاتلق بیت اول. بر اویلاغانده برده ضررلی نرسه توگل، ــ دیدی.

اول بایتاق وقت یوقلامی یاتدی. کوز آلدنده‌غی کیلوشلی پریچوسقه پیتربورغ نی نیوسکی اورامی بلەن‌گنه توگل.حتی پتریشواق‌لری بلەن‌اوق خاطرلاته، کوز آلدینه کیتره ایدی.

بر وقت اول ایندی یارطیلاب یوقلاغان ایدی . بیك طاتلی ایتوب کیرلدیده ، اکٔغراشوبقنه تش آراسندن :

ــ ئییو شول ، کم بلگانگه برده ضررلی اش توگل اول . . . ــ دیدی .

(١٩١٠)

نفیسه

اوچ کون یغموردن صوك کیچ بلەن صالقون ویووش ایدی. طاشوب کیتکان صو قالدقارن آ گدرغان صیوق بلوطار آقمیچەغنە صالنغان کویی، برکە یاقن طورا ایدیلر.. کوب زمان کوب عصرلردن بیرلی ئللەنی حدلی قان یلغەلری. حسرت یاشلری سگدرە کیلـکان یر یوزی صاف صو بلەن جوونوب عادتدەگی کیچکی کوکلسز وخیالی طورمشینە آیرم بر سکونت وطنچلق بلەن کرە. کررکە حاضرلنە ایدی..

شاوشوسزغنە اوراملرنگ برندە ایکی قاتلی ماطورغنە آغاچ یورطنگ قابقەسی آلدینە ایکی ایزووشچیق کیلوب طوقتادیلر. آلداغیسندن اون دورت اون بیش یاشلك بر ایر بالا توشوب تیزگنە یورطقە کردی.

اوینك توبانگی قاتندە اوستال اوستندە قزغلت آ باژورلی لامپا یانا. اوستالدن چیتدەرەك آلتمش یاشلرندە بر ایر کشی، ایکی خاتون کشی بری برلرینە قارارغە اویالغان توسلی. تورلیسی تورلی یرگە قاراب سویلەشمی گنە اوطورالر. خاتونلرنگ بریسی قرقلر چاماسندە قزل چرایلی کچکنە، کیسکن کوزلی، اوزندن اوزی راضی بولغان کشیلرچە کولمسرەوگە یاقن برچرای بلەن تورلی یرگە کوز یوروتکالی.. ایکنچیسی یکرمی یاشلردەگنە. آق، صولغون یوزلی، زور کوزلی، بر یرگەدە چنلاب قارامی. اویغە قالغان کویی طورا.

ایدەندە زورلی کچکنەلی بیش آلتی کیساك توین وچمادانلر یاطا.

قارت اوطورغان یرندە طنچسزلانا. عصبی روشدە بر قولی بلەن صاقالن قارماشدروب، ایکنچیسن تورلیچە قویوب قاری... اول ئللەنی ئەیتورگە تلەبدە ئەیتە آلماغان توسلی عذابلنە. اول خاتونلرنگ یاشرەگینە،

بیك ملایمت بلەن قاراب. قطعی بولورغه کیره‌ك، بر سوز ئه‌یتورگه حاضرلنه..
بولدرا آلمی. طاغن بولنب قالا.

بالا ایشکدن کروگه بولار عذابدن قوتولغان کبك بولوب طوروشدیلر.
دۋورنیق بلەن ایزووشچیقلر کروب تویلرگه یابشدیلر. قارت، یاش خاتونغه
قاراب:

ــ یاری قزم.. شولای آلایسه.. حاضرگه آنده... کیل اوزك..
کیله طور... هرکون... موندە بیت.. خدای ایندی یخشیغنه اورناشدرغای
ایدی.. مین اوزمده بیت مونه.. تیك آنه شول ئه‌لیگی... یاری خداغه
طابشردق جانم.. ــ دیب بولنه بولنه سویله‌نوب آرتلرندن چقدی.

بر ایزوشچیققه ایبرلر تیه‌نوب ایسکنچیسینه یاش خاتون اوطوردی.
قارت آکار یولداش بولوب باررغه دیب ئلیگی بالانی‌ده اوطورتوب یباردی.
آلار برخیلی بارغاچ بوچاقغه بورلوب کیتدیلر..

قارت اویگه کروگه، خاتون قایغورغان صماق:

ــ کوکلسزده بیت ایندی، نیشلیسك.. عمر بوینه آتا یلکه‌سنه
یوکله‌نوده یاخشی توگل.. ایچماسام تلن‌کنه طیسا ایدی.. مسکین.. ــ دیدی.

قارت آکار جواب بیرمادی. طهارتله‌نورگه کروشدی.

کوب وقت اوتمی بالا قایتوب کیلدی.

«اوزمگنه‌ده باررمن» دیب ئه‌یتوب آپاسی آنی قایتاروب یبارگان ایکان.

قارت یستودن صوڭ بیك اوزاق نمازلق اوستده اوطوردی. باشقه
کون نمازن اوقوغاچده روحی، وجدانی طنچلانوب یاطا و تیز آراده‌غنه
یوقلابده کیته تورغان ایدی. بو کون نماز اوقوبده راحتلك تابا آلمادی.
ختملر اوقودی. یاقن دیگانلرینك اوراحلرن یاد ایتدی. مرحومه خاتونن
ایسکه توشوردی.

قایده کوملگان اول بر وقت قایناغان اوتلی محبتلر، ئلوکگی نازلر! . ئلمه
قایچاندن بیرلی قبری‌ده زیارت ایتامی.. اوزگانینه بیشکنه یل. شولایده،

کوبمی الماشنو!. اول بیت اولەر آلدندەدە اچی أزلوب: «بالام اورنلاشماغان...» دیب قایغرغان ایدی... حاضر مونەشول «اورنلاشماغان بالا» اورنلاشماغان کبی اویدن چغارلدی. انکاسی کورسەنی ئەیتور ایدی ایکان..

⁂

سعدی بابای یومشاق طبیعتلی. کشی سوزینە ایەروچەن کچکنە بر سوداگر. آنك کچی یاشندن اوق سودا کسبندە بولوب اوزینک طروشلغی واقتصادلیلغی بلەن برگە شولای همان «کچکنە» بولوب قالووندەدە البتە شول یومشاق طبیعتلی بولوینک دخلی یوق توگلدر.

آنک بارلغی اولگان خاتوندن اوچ بالاسی بولوب ایکی ئلکانی قز، صوڭغی کچیسی ایر بالا. بو بالالرنی آلار بیك محبت بلەن آصرادیلر. انکالری سویگان حدلی اتکالری سعدی آغای آلارغە آرتغی بلەن شفقتلی ایدی. انکالری أزلماسدن ئلوك ئلکانی کیاوگە چقدی. ایکنچیسی اون بیش یاشلرندە قالدی. سعدی بابای. خاتونی اولگاچ ایکی یللر چماسی اویلەنمی طوردی. نفیسە بویغە یتکان قز بولوب کیلە، ایو اشندە اول باشقارا ایدی. بو ایکی یللق طورمش کوڭلسز ایدی البتە؛ تیك ئلی قارت، بالالرینە قاراب، آلارنک محبتی بلەن تسلی تابا. بالالرنی یاشلکلری یواتا ایدی. طبیعی، بو طورمش آرتق دوام ایتە آلمادی. بابای اویلەندی.

بالالرغە باشدە بابای نك کوڭل آچقلغی تأثیری بلەن بو اش خوش طیولدی. لکن اوزاقلامی آلارغە بو یاڭی طورمش اوزینك بیك آچی ایکانلگن سیزدردی..

⁂

بر یلدن صوك نفیسەنی کیاوگە بیردیلر. نفیسە بختلی ایدی. اول تصادفی گنە، کورکام خلقلی، اشلکلی بر ماتور یکتکە طاب بولدی.

لکن آنک بختی اوزاق دوام ایتمەدی.. ایکی یل برگەلك یاقتی

طورمشدن صوك نفیسه‌نك كیه‌وی تیف اورووندن اولب كیتدی.

مونه ایندی اول ایكی آیدن آرتق آتاسی ایونده طورا ایدی. بو كون اوزینك ئلكان طوتاسی ایوینه كیتدی... آنی سوردیلر؛ اوگی انكاسی بله‌ن طنوشا آلمادی.

⁂

سعدی بابای نمازلق اوستندن طورغانده یارطی تونلر چماسی ایدی ایندی. آنك بیت بویندن كوز یاشی آغوب صاقالن یووشله‌تگان و برنیچه تامچیسی تز اوستلرینه‌دد تامغان ایدی. اول ایندی كوكلندن بولای سویلی ایدی:

ــ نفیسه جانم، نازلی قزم، كوز نورم، قایغرما. ایرته‌نگنه بولسون، مین اوزم سینی باروب كیترم. اول بیت اوگی سینی شولای ایتدردی. مین توكل، مین غافل، مین قارت جوله‌ر، آنك سوزینه قارادم، مونه كوررسن مین طاغن قارارمنمی آنك سوزینه.. بوكونگه صبر ایت جانم. یوقلا طنچقنه... ئیو ایرته‌نگه حدلی گنه...

⁂

ایرته بله‌ن چات آیاز بولدی كوك یوزی توبسز بر صاف ماطورلققنه؛ قویاش، نوری بله‌ن دنیانی كومه، دنیاغه نور أوره، جان چه‌چه؛ طبیعت یاپراقلر هر قایده چرایلرن كولگان وماطور توسده كورسه‌تورگه طروشالر ایدی.

سعدی بابای قاپقه‌دن چقغاچده ایگ ئلوك اوچراغان ایزووشچیقغه اوطوروب كیتدی.

اول ایرته‌ن خاتونینه هیچ سوز قوشمیچه بر ایكی چنیاق چای اچكاچده نفیسه‌نی كیترو نیتی بله شولای چغوب كیتدی.

اول بیك دردلی وقطعی نیت بله‌ن لذتله‌نوب اوق باردی. لكن آثار بیك كوكلسز قایتورغه طوغری كیلدی.

نفیسه اوزینك آپالرینه بارماغان...

باشقه آلارنك قردشلریده یوق.

*
*

اوچ کوندن صوڭ تابلماغاچ سعدی بابای پالیتسەغە اعلام ایتدی..

غزتەغەدە یازدردیلر... اما بر نتیجەدە چقمادی. ایبرلرینکدە تاباماوینە قاراب تورلی کشی تورلی احتمال یورتسەلردە، قلاقغە خوش کیلوردی سوز سویلەوچی یوق ایدی.

شول آطنەدە سعدی بابای خستەغە یغلدی..

(١٩١٢)

چیت ایلده

بز بر وقت ، اونلاب کشی برلکده قافقاز تیمر یولنده «رەمونت» اشلەدك .

«قویاناق» اسملی استانتسەدن آزغنه چیتدەرەك بر قازارمادە طورا ایدك .

قازارمانك بر بولمنده یوللر اوستاسی طورا ، ایکنچی یاغی اشچیلرگه مخصوص ایدی .

بز موندە تاتارلر اوچەو ایدك . دورت اورص ، ایکی نیمس بار ایدی . شوندە یاقن آولدن اوچ دورت داغستانلی مسلمان هم، کیلوب کیتوب اشلی ایدیلر .

یول اوستاسی نیژغارود اورصی بولوب ، شوندەغی مهاجر نیمس آولندن اویلەنگان . ئلیگی ایکی نیمس اشچیدە آنك خاتوننه قرداشلر . بیزنەلری آلارنی بزگه باش ایتوب بیلگولەگان ایدی . بز آلار قولی آستندە قایچان برگە، قایچاغندە دورتەر بیشەر آیرلوب استانتسەدن ایکی یاقغه کیتە و ایرتەدن کیچگە حدلی کوزاکلر، قازملار بلەن یول توزاتوب ، یول رەتلەب یوریدر ایدك .

تیمر یول بلەن پویزدە یورگاندە هر کمگەدە توغری کیله تورغاندر: یول بویندە ، جانسز هیکل شیکللی حرکتسزلگنه کوراك و قازملرینه طایانغان حالدە پویزدنی اوزاتوب قالوچی بر تورلی یولقنغانغه کشیلر کوزگه چاغلوب قالا . مونه ایندی شولار یول توزەتوچیلر- بزنك ایبداشلر بولا .

کز ایدیم. اشدن راضی توگل ایدك : حق اوچوز، آقچه آرتدروب بولمی . شولایدە تاتارلر اوچەومزدە بر سوزدە بولوب قشنی موندە اوتکارورگە ایسەبلەدك. بز بر ایبداشم بلەن کیتەرگەدە اویلاشقان ایدك ، لکن اوچنچی . قارت ایبداشمز مصلحت بیرمەدی .

— حاضر قشقه قارشی قایدا بار اسک ایندی. جای باشن برگه‌له‌شوب قایتورمز. دی، شه‌ب بولور ایچمه‌ام!..

بز آنی طکلادق؛ چنده، شولای «شه‌ب» بولور کبك تابدق.

اشلیمز! امید اشله‌ته... شادلانوب اشلیمز. کویا جای باشن آقچه‌مزده بولا، ایلمدده بیك صاغنغان بولالر، کونلرده ایس کیتکنچ شه‌ب و کوکللی بولا. حتی ایندی اول وقت برده یتشمه‌گان یر بولمی، بار سعادت بزنی قارشی آلورغه‌غنه کوته..

کوراکنی قمغه باترغان صاین اوزکنی ئالله نیندی شادلقلرغه طابا بر باصقیچ کوته‌رلگان. قازما بله‌ن طاشلی باچقنی قایرغان صاین کیله‌چکده‌گی بختلرگه بر آدوم یلوشقان حس قیلاسك؛ راحتله‌نه‌سك ایر کنله‌ب صولیسك، اوزکده حدسز کوچ و ئالله نیشله‌رلك اقتدار سیزگن بولاسك. قافقازنگ کزگی یاکغرلی هوالری، یلی و یومشاق طومانلری کیمنی بوزمی بالعکس دردله‌نده‌ره، اویلاندرا، خیاللاندره... قافقازنگ آقصل طومانغه بورکانگان آق باشلی طاولری یوغارتن قاراب طاوشسزغنه جرلی... بالا وقتده ایشتکان حکایه‌لرنی اچ ازگچ بر مولك بله‌ن تکرار ایته، بالا وقت خاطره‌لرن، آنا ایرکه‌له‌تولرن. بیشك تیربه‌تکان کوی بله‌ن سویلی. ایسکه توشوره‌لر..

طومان اچنده گزله‌ب صزغروب کیلگان پاراووزده گویا طوغان ایلدن سلام کیتره، اویده‌گی یاقنلرنگ صاغنغانلغن سویلی، «جای باشینه کوته‌لر». دی.

بر کون اشدن قایتقاچ کیچ بله‌ن قازارما آلدنده اوطورا ایدك. تیمر یولی بویلاب ایکی کشی کیلوب یانمزغه طوقتادیلر. بولار آرغانغنه توگل، بریسینك خسته ایکانلگی ده کورنوب طورا ایدی. قونارغه صورالدیلر. ایکیسیده تاتار ایدیلر. بزنگ قارت کروب باشلقدن رخصت صورادی. اول: «پاصپورتلری بولسه قونسونلر.» دیگان. بونلرنك حالسزی انداشمی‌گنه آغاچلر اوستنه اوطوردی. ایکنچیسی اوطورمیغنه حال احوال سویلی باشلادی. قونارغه اذن بولغاچده آلارنگ ئالکیگی ایزلگان قیافتلری یخشوق آلوشندی، تمام

طنچلانغان توسلی بولدیلر. بولرنىنگ حالسزی یگرمی یاشلر چامه‌سنده‌غنه یاش یکت بولوب ایکنچیسی اوطوزبیش یاشلرنده. قاراغنه چرایلی عادی اشچی قیافتنده ایدی. اول اوزلرینىنگ قایدان کیلگانلیکلرن سویله‌گانچده ایبداشن تعریف ایته‌رگه کروشدی. آننىگ، بر مرحوم حضرت بالاسی و بیك اوقومشلی ایکانلیگن، اوزینىنگ یاشلك و تجربه‌سزلگی سبپلی، چیتکه، کسب ازله‌رگه چغوبده یوقلق و مشقتلرگه توشکانلیگن، آچنغان روشده سویلی ایدی. اوزی گویا ایسه‌بده‌ده توگل، یاایسه اوزینىنگ حالی آلای قزغانورلق بولمیچه تگینکندن کوب یخشی، فقط ایبداشن گنه قزغانچراق ایتوب کورسته ایدی.

شاکرد انداشمی ایدی. اول ایبده‌شینىنگ تقدیم ایتوی بله بزنك کوزمزده یاریسی‌غنه اوسدی. خصوصا بزنك قارت فتح‌الله آغای اوزینىنگ تگنگار کوکلی یلونغانلقنی تیزولك طشقه‌ده چغاردی.

— سین انم حالسزده بولغاچ. طنچایو تیوش... ئه‌یده قازارماغه کریك‌ده. چای اچوب یاطورسك بولماسه . . . — دیدی.

شاکردمز چای اچکانده بر آز یازلدی و قالترانوب سویله‌کلی‌ده باشلادی.

— بیزگاککنه، ایش، طاقتنی قورتا، آنی اوطدروب بولسه اشاه‌رگه‌ده ممکن بولور ایدی، دی . .

فتح‌الله آغای آننك سوزن اورگه یبارمه‌دی، یومشاق آتا طاوشی بله‌ن:

— سیگا ایندی انم بو قیافتك بله‌ن اشله‌ب بایوماسقه . . . ایلیکه قایتوب موللا بولورغه، اول بولمی ایکان مؤذن بولورغه قارا . . بو اشلر، بز ماژیقلرغه کیلوشه . . . — دیدی.

شاکرد جواب بیرمه‌دی، طاماغن قروب یوتکردی‌ده: «ئالله چنده شولای ایته‌رگه...» دیگان توسلی ایتدروب اویغه قالدی.

داغستانلی مصطفی اسملی جگت کوزلرن آلمی جیتدن قاراب طورا ایدی. آلار بز تاتارلر بله‌ن قوبارغه یاراتالر. مصطفی نىك آزراق اوقومشلغی‌ده بار، بر

نیچه سوز عربچه‌ده بله ایدی. اوزی آیو کبیك دەو و طوپاس، شولایده بیك شوخ و آچیق جگت ایدی. بیرامده بزنی آولینه ایاته‌رگه اشاندرا و «چاغر» اچررگه سوز بیره ایدی . .

اول فتح‌الله آغانی چیتکه‌رەك طارتوب شپرتقنه تگینگ قلاغینه بر نیچه سوز ئه‌یتدی.

فتح‌الله آغای طاوشلاب :

ــ بله، بله، نیك بلماسن! اوقوتورمز ئلی . . . ترلسونگنه . . . قرآن اوقی بله‌می ایمش. نیگه بلماسن! ــ دیدی.

شاکرد کولومسره‌ب: «آنسی بولا!» دیگان توسلی ایتدروب آلدینه قارادی.

فتح‌الله آغای بو یولی تیزگنه آنی بورچرعه تله‌مه‌دی. یاتقزو بله‌ن بولدی . . .

آلار بزنك یانده قالدیلر.

شاکردنگ بیزگاگی تمام بتمه‌سه‌ده حالی بر آز اوگنغایلاندی. ایبده‌شی بزنك بله‌ن اشکه یوری باشلادی. شاکرد هم حالی یخشیراق کونلرده اشکه جغا ایدی. فتح‌الله آغای آنی اوز یانده یورته، ممکن قدر آز ویگل خدمت ایتدررگه، تگینگ قول آراسینه کررگه طروشا ایدی. بزده، البته آنی قزغانا، ممکن قدر شفقتلی معامله‌ده بولنا ایدك. باشلغمز یول اوستاسی نجار کشی توگل ایدی. صاری صاقاللی، کیك یوزلی، یخشی کوکللی، یومشاق اورص ایدی. بزنك شاکردگه بولغان رعایه‌مزنی سیزوب اول‌ده تگینگ صرخاولغینه و نجار اشله‌وینه کوز اوچدن‌غنه قاراب اوته ایدی. قایچاغنده: «سزنگ موللا بیك آرقلاغان کم. نجار آشاتاسز آخری . . .» دیب مسخرەده ایته ایدی.

خاتونسی دارولر، حینلر بیروبده ماتاشا ایدی.

قش یتدی. شاگردمز همان صاوغوب یته آلمی، همان یوتکره همان بیزگالك طوتا..

یکشنبه کونلرنی اول بزگه. قالترانوب کتاب اوقی. خطلر یازا، ختملر اوقی. دوشنبه کون ایسه. یمرلگان بولا. اشکه‌ده چغا آلمی. بر ایکی کون ضن آلغاچقنه چغوب طاغن بردر کون کوچلك بله‌ن گنه اشلی ایدی.

بر وقت رمضان شریف آیی یتدی.

رمضان شریف آیی کرمازدن بر نیچه کون ئلوك، شاگردنی اشکه چغارماسقه همده اوزمزگه کیچلرنی نماز اوقوتدررغه مصلحتله‌شدك. شاگرد راضی بولدی. بزده بر یاخشی اش اشایمز دیب کوگلمز بله‌ن شادلاندق. آکار آقچه بله‌ن یاردمله‌شورگه‌ده قرار بیردك.

شولای ایتوب رمضان‌نك یارتیلرینه حدلی نیتله‌نگانمزچه عمل قیلدق. هر کون توگل البته، بیك آریماغان کونلرده کیچن آشاغاچ اچکاچ. باشلق‌نك ایسکی ریزینکه قالوشلرن نوبتله‌شوب کیوب، چومچ بله‌ن طهارتله‌نه‌مز. آندن صوك باشلق‌نك خاتوندن مخصوص صوراب آلغان پروستینه‌نی جایب یستو نمازن بیك اخلاص بله‌ن، توکمی، چه‌چمی گنه اوقیمز. ایکی نیمس، دورت اورص همده قای چاغنده باشلق ده خاتونی بله‌ن چغوب. شات ایتمینچه چیتدن قاراب طورالر. شاگرد، ئونی بولنوب بولنوب قالترانغان طاوش بله‌ن اوقوتا، صوگندن ختمده اوقی ایدی. بز اوقوماغان کونلرده آلار مصطفی بله‌ن ایکاوگنه اوقی ایدیلر. بز بو وقت آلار اوقوب بترگاچ نماز آخرنده‌گی دعاغه‌غنه قوشلامز ـ قول کوتاروب بزده دعا قیلوشا ایدك..

رمضان‌نك صوگغی یارتیسنده بز بو سعادتدن محروم بولدق. شاگردمز تمام خسته‌غه یغلدی. باشلق، بالنیتسه‌گه بیاررگه تله‌سه‌ده فتح الله آغای بیرام یتکانلگن سویله‌ب بیرام اچنده اوزی ایلته‌رگه بولوب کیچکدرزگه صورالدی.

بز اشدن قایتامز اول توشامگه قاراب اورنینه صلانوب یاطا، بز کرونه

باشن کوتاره. شادلانا، سویله‌نه باشلی. حالی اوکّغای ایمش، تیك اچی‌گنه پوشا، کونی بویی یالغزیغنه قورقا و بزنی صاغنا ایمش، اوبوگه قایتسه حاضروق تریلورده ایدی ایمش، انکاســی بیك کوب دارولر بله. آنی بیك سویه ایمش، آنی کوردیسه حاضر ترلته ایمش... آلارنڭ باقچه‌لریده بیك شه‌ب. حاضرده آلماغاجلر چه‌چه‌ك آطقان! جیله‌کلر پشوب کیله، تیك آلارنی قوشلرغنه بتردلر ایمش، بز آنده بولساق صاقلار ایدك، ئه‌یده‌کز همه‌مزده کیته‌مز، اتمش!

اول یارتیلاش چن. یارتیلاش صاتاشوب سویلی ایدی.

بو وقتلرده باشلق اش بله‌ن چیتکه کیتکان ایدی.

عیدکه اوچ-دورت کون قالدی دیگانده بز، قدر کیچ دیب ینه نماز اوقودق. بو یولی مصطفی اوقوتدی. بز نماز اوقوب بتروگه شاکردمز یاطقان یرندن جلاغان طاوش بله‌ن قچقروب قرآن اوقی باشلادی! صاتاشوب اوقی ایدی. کوب اوقی آلمادی، طاوشی بولندی.. دعا قیلشدق. فتح‌الله آغای جلی ایدی.

ایرته‌گه عید دیگانده باشلق قایتوب کیلدی. اول شاکردنی مشکل حالده کوروب بیك کیفسزله‌ندی. بالنیتسه‌غه اوزاتدرماغان ایچون فتح‌الله آغای بله‌ن بر آز قچقرشوبده آلدیلر.

بو وقتلرده کیچ بله اوتنی سوندرمی ایدك. تونه بر وقت شاکرد قارلققان طاوش بله‌ن:

— فتح‌الله آبزی، فتح‌الله آبزی! — دیب ایکی مرتبه قچقردی.

بز قورقشوب طوردق.

اول یارطیلاش طورغان، یاق یاغینه قارانا ایدی. بیت اورتالرینه قزل چققان. کوزلری درست کوز توگل ایدیلر..

اول ینه بیر آستندن کیلگان توسلی طاوش بله‌ن:

— فتح‌الله آبزی، مین ئوله‌م.. — دیدی و باشن، بکله‌ب قویغان بیشمه‌ت اوستنه توشوردی.

صاچی بیتو، یاکاق سویاکلری چققان، ایرنلری کوك، کوزلری آچق کویی حرکتسز یاطا، اوزی بیکل گنه همان صولی ایدی.

فتح الله آغای آنك قوللرن توزه‌توب گوده‌سی بوینه صوزوب قویدی. ماکلاین طوتوب قارادی.

ــ مسکین، کیته‌سک آخری . . . ــ دیدی.

بر آزدن قول طامرلرن طوتوب قاراغاچ اکرن گنه:

ــ یوق. ئلده بوگون ئولماس بوگونی اوتکارر . . ــ دیدی.

اورصلرنك ده بر ایکاوی اویانوب چیتدن قاراب طورا ایدیلر. مصطفی یوق، ایداشلری بله‌ن آولغه بیرامغه کیتکان ایدیلر.

فتح الله آغای طاغن:

ــ یوق. کیچنی اوتکارر، ئولماس ئلی، ــ دیدی.

بز اکرلەب ینه یاطشدق . . .

ایرته بله‌ن ایرتوك بزنی مصطفی اویاتدی. وعده‌سی بوینچه آط بله‌ن عیدگه چاقررغه کیلگان ایدی.

اویانغاچده بز شاکردنی قارارغه جیلدق. قارانغولی یاقتیلی قازارماده. آپپاق ارژایغان یوزی، فکرگه قالوب کولومسره‌گان توسلی، کوزکه طاشلانوب طورا ایدی . . .

فتح الله آغای آنک ماکلاینه قولن قویوب:

ــ آلما آغاچلرك آطسون ایندی چه‌چه‌کلرن، مسکین! . . ــ دیدی.

مصطفی اوزیگنه کیتدی. بز میت‌نی یالغزنغنه اورصلر آراسنده قالدروب کیته‌رگه یاخشیسنمادق.

کون یاقترغاچ استانسه‌دن ژاندارمالر کیلوب تفتیش یاصادیلر.

بریسی میت‌نک پاصپورطندن عیب طاپقان بولدی:

ــ مدتی چققان ایمش.

شوندەغی نیمس نںگ بری:

- Тяперъ савусимъ бисъ пашпорта мушна - دیدی .

اورصلر بونك سوزندن کولوشدیلر، ژاندارم سوزنی اوزایتمادی . پاصپورطنی آلوب کیتدی .

توش آلدنده مصطفی . کشیلر ایەرتوب کیلدی .

شاکردمزنی استانسەدن ایکی چاقرم چیتده، «قویاناق» اسملی مسلمان آولینںگ زیارتلرینه ایلتوب کومدك .

میت نی کومگاچ مصطفی بزنی اوزلرینںگ، طاو طاشندن اویگان یورتلرینه بیرام صیینه آلوب کردی. یاشلر آراسنده «چاغر» توغروسنده سوز قوزغالسەده فتح الله آغای بیك نق قارشی طوردی هم آزراق وعظلەبده آلدی .

بزده آنك سوزن طڭلاب «چاغر» اچمی صیلانوب غنه قایتدق .

شاکردمز یوق ایدی ایندی . انکاسی بیرامگەده کوتکاندر، بیرامدن صوکده کوتکاندر، لکن بز آنی کومدك. قایتسه پاصپورطی غنه ایلینه قایتقاندر.

(١٩١٢)

سمروغ قوش

اول کیلوب کرووی بله‌ن :

ــ ئه‌یده تیزره‌ك ، کییون . خلق جیولا ایندی ، ــ دیدی .

ــ خلق جییولا ! قایده ؟ نیك ؟ !

اول مینم عجیلنووتینی کورگاچ کسه‌سندن چغاروب چارشاو حدلی بر غزته ــ البته تاتار غزته‌سی ــ جایراتدی . بارماغی بله‌ن کورساتوب :

ــ مونه ! اوقومادکمنی ؟ اوقو ! ــ دیدی .

مین غزته‌نی قولمه آلغاچده اول کورسته‌تکان یرنی یوغالتدم . قایدان اوقورغه بلمی ایدم . غزته‌نی آرلی بیرلی ایله‌ندره باشلادم . یدی سکز بیتی ــ اعلان! لکن همه اعلانلریده ثلله نیندی ، برده مین کورگان اعلانلرغه اوخشامیلر... یاری ئلی . قولمه اوچ تارمقلی چچك طوتقان « آننا چیلاغ » بلن « سان رافائل » اعلانی کوزمه چاغلدیلر . یوقسه اش تمام آبترارلق ایدی . غزته‌نك اچ طرفن آقتار ابا شلادم . اونلاب صحیفه، تورلی مقاله وثلله نیندی خبرلربله‌ن طولی!

ــ زاغالوفقه‌سی قایده ؟ ــ دیدم .

ــ تگی ، بارماغی بله‌ن تورتوب :

ــ مونه زاغالوفقه‌سی : « ادغام مع الغنه » دیدی .

مین آزغنه کولوب یبارمه‌دم .

ــ ئه نیك موندی واق حرف ــ اون آلتنچی کیگل بله‌ن گنه ؟ ــ دیدم .

ــ اورن آزلقدن . . . ــ دیدی . ــ همده بو غزته‌نی هر کم بله ؛ شونك ایچون کوب وقتده برده زاغلاویاسزده چغا ، فقط خصوصی راق کونلرده گنه زاغلاویا قویولا . آندده ایرته‌گی نشرنده گنه . توش وقتی و کیچکی نسخه‌لرنده برده زاغلاویا بولمی . . .

مین موگّار شاق قاتدم . بو - نی بو! ایرتەنگی نشرنده ایمش ، توش وقتق ، کیچکی نسخەلرنده ایمش! یوق ، بو آداشوب سویلی طورغاندر! بزده بیلك ئلی خلق ، الله‌غه شکر ، کونینه ایکیشه‌ر اوچه‌ر ویپسقه دن کیته طورغان غزته‌لر آصرارلق درجه‌دوك جوله‌ر توگل . آننىدن باشقه ئلی ، برده بولای «فن کشیسی» روشنده محاکمه‌لرگه کروب کیته‌رگه حاجت‌ده یوق : اوزبزنك بارلق غزته‌لرنی قول بارماقلری کبك دیگاندای بله‌م بیت . یه قایسی ایندی آلای ته‌رته‌دن چقغانی بار! مونده نی بولسه‌ده اش ره‌تسز کورینه . . یه ، بو مینی آلداب صاتاشدرا ، یا ایسه اوز باشمنگ ویتنلاری بوشاغان ، تیگز ئه‌یله‌نی . .

بارلق کوچ بله‌ن باش مینی جیبارغه طریشوب :

ــ یه ئلی طاغن سویله‌ب قارا . . ــ دیدم .

ــ نرسه سویلیم! تیزرەك ایندی ئه‌یده ، ایسگ کیتمه‌سن ! ــ دیدی .

ــ مونه شوشی غزته دیب ئه‌یتوب ئه‌یتکانگنی طاغن بر سویله‌ب اوط ، برمذ نرسه آکلاب بولماسمی ، یوقسه ئلله نرسه‌گه اوخشی بو! ــ دیدم .

اول چن اچ فکری بله‌ن مینی اوشاندررغه طرشقان ره‌وشده :

ــ نرسه‌سن سویلیم صوك؟ غزته ــ غزته ایندی اول . آنك نرسه‌سینه ایسگ کیته؟ مونه اعلانلری ، مونه مقاله‌لری ، مونه خبرلری . .

ــ ئه اسمی؟!

ــ ادغام مع الغنه . .

ــ ئه اطنه‌ده نیچه چقغا؟

ــ هر کون اوچ مرتبه .

ــ ئه قایدا چقغا؟

ــ نرسه‌گه صوك سین بولای باش ئه‌یلندره‌سگ؟ آمریقاده توگل بیت ایندی! مونه مونده ، شوشی اوزبزنگ شهرده!

اول شولای دیگاچ ، «ئلله توش کوره‌می ایکان؟» دیب کوکلمه کیلدی وتیزگنه قلاقلرمنی ، آندن صوك بورنمنی طوتوب قارادم . . . شولای : هر قایسی اوز

اورننده! . سرچه بارماغمنی‌ده آزراق کیریگه بگوب قارادم، اول‌ده آورتقان کبک بولا! دیمك توش توگل ئون ایکان.. لکن بیگره‌کده توش‌گه اوخشاغان بولوب چقا. اوز شهرکده اوز مسلمانکننگ شوندی عجایبلی بر غزته‌سی بولسونده سیننگ شوندن خبرك بولماسون ایمش! بونی بیت کشیگه سویله‌رگه اویات!

مین موگآر افراط درجه‌ده عجبلندم. لکن ایندی عجبلنگانمنی تنگلگآر بلدرمازگه طریشا باشلادم و بو غزته‌نی تنقید ایته و اوزم بلگان بر نیچه غزته‌نی زاغلاویالری زورلق و کیلوشلیلك بله‌ن ماقتارغه کرشدم.

— برر اعلانن توشوروب قالدررغه‌ده زاغلاویاسن زورراق هم آدم عقلی‌راق نی قویارغه کیره‌ك . . « ادغام مع‌الغنه » ایمش . . . «الکلمة لفظ وضع لمعنی» توگلمی طاغن ! — دیب مین آ گآر به‌یلنه ایدم .

— ئه‌یده باراسگمی . یوقی ؟ — دیدی .

— قایده ؟ نیك ؟ — دیدم . مین آنك چاقرغانن تمام اونوطقان ایدم .

— اوچو یاریشی . اوچو یاریشی بولا بو کون ! .. مونه اوقو! — دیدی .

و مینم اوقوغانمنی کوتمیچه اوق اوزی غزته‌ددغی اعلاننی اوقی باشلادی :

— « بو کون اویله‌دن چغوشقه «مرفوعات» میدانده اوچو یاریشی بولا.. صوگغی وقتلرده بر نیچه تورلی اوچقچ ماشینه‌لر ایجاد ایتوب بتون دنیاغه اوزینگ شهرتن طاراتقان عین‌الدین افندی عین‌الاسلامف ایك صوك ایجاد ایتکان « سمروغ قوش » اسملی ماشینه‌سی بله‌ن اوچاچق . تورکیه، ایران، عربستان، بخارا و باشقه یرلردن هم اشتراك ایتوچیلر بار. یگرمی مینوت ایچنده قویاشقه یتکان کشیگه « ادغام مع‌الغنه » غزته‌سی طرفند یارتی میلیون صوم مکافات بیلگولندی » .

طکلا ئلی سین : « ئلوك یتکان کشی، اوزینك ئلوك یتکانلگن بلگرتور ایچون قویاشنك طاب اورتاسنه قاداق قاغوب بورکن ئلوب قویارغه تیوش . قاراغان ایچون حق آلومی ؛ تیك ، قارارغه بارغان کشیلرنك حق مسلمان کییومنده بارولری تیوش » .

تگی . غزته‌نی بوکله‌ب کسه‌سینه صالغانچه مین تیزگنه بیشمه‌تنی آرقه‌غه صالوب کاوشلرنی کیدمده :

ــ ئه‌یده ! ــ دیدم .

بز «مرفوعات» میدانینه یتکانچه یوداب بتدك . چونکه بوش ایزۋوشچیق اوچراتا آلمادقده . جه‌یاو بازرغه طوری کیلدی . اورامده آیاق باصار حال یوق ــ خلق طولغان . مینم کاوشلرده بر آز زورراقلر ایدی . شونك اوسننه طاغن . نیندی‌در بر اوکماغان نرسه آیاغمه باصوب بر کاوشمنی تمام اشدن چغاردی : ایکی یاغی‌ده یرطلدی ــ اوکچه‌گه طوتمی ! نیشله‌رسون ؟ بتون یول بویی ، یردن اشــقتوب ایلتارگه طوری کیلدی بیت ! اوزمده تیرله‌ب تمام اشدن چقدم . . .

شولای ایتوب ملك بلا باه‌ن بز «مرفوعات» میدانینه بیتدك . ایبداشم «ادغام مع الغنه» غزته‌سینك یازیشوچیلرندن بولو سببلی بزگه یول آچیق ایدی . بز اوچوچیلر یانینه باردق . مینی عین الدین عین الاسلامف بله‌ن طانشدردیلر . آنك باشنده «مسکین» بورك ، اوستنده صوقنا قازاقی ، آیاغنده یالتراوقلی چیتك کاوش ایدی . اول میکا اوزینك «سمروغ قوشن» کورسه‌تدی . «سمروغ قوش» ایس کیتکچ عجایبلی بر نرسه بولسه‌ده آنك طش کورنشی براصتوی‌غنه شکلده ایدی . مونه نیچك : بویی بر صاژین چاماسی . طوپاسقنه قاب قارا بر گاوده . شوندن اوزما کوچ آیاقلری کیك آیرلوب کیتکان آلتی آیاق . ایکی یاغنده اوته کورنه طورغان اوچ دورت صاژین اوزونلغنده بر نیچه قابات قاناتلر . . آلدنده ، قارت کجه باشنه اوخشاولی ، کاکری موگزلی بر باش . آرت یاغنده ویرشوك یارم اوستکه چققان بر قنوبقه . . .

عین الاسلامف میکا شونی کورساتوب :

ــ مونه شول قنوبقه‌نی چاقغنه صوغوب بیارو بله‌ن «سمروغ قوش» یوغاروغه اومطولا ! ــ دیدی . مین طوتوب قاریم . لکن بر نرسه‌ده آ‌ڭلامی ایدم . .

مونه بر وقت آلار حاضرلندیلر...

عین الاسلامف «سمروغ قوش»غه منوب ایارلهدی. باشقهلرده اوزلرینك اوچقچ ماشینهلرینه مندیلر.

مونه بر وقت سیغنال! عین الاسلامف قولندهغی کچکنه چوکچ بلهن ئلیگی قنوبقهنی صوقغان ایدی ـ یاشن کبك آطلوب قویاشقه طوغری کیتدی.. باشقهلرده شولای اوق قویاشقه طوغری یول طوتدیلر... بخارالی‌نك چالما قویرغی، تورك‌نك فس چهچگی گنه سلکنه ایدی...

بز بر یوغاری طابا، بر ساعتکه قاراب وقت اوتکاننیده سیزمی قالدق..

مونه بر وقت قویاش تیرهسنده بر قارا نرسه ئهیانه باشلادی! اول بال کیسماگی یاندهغی قورت کبك اوچونوب ئلله نی ماتاشدرغالادی‌ده. قویاشنگ اورتاسنده بر قارا نرسه ظاهر بولدی... تگالهبراك قاراساق ـ قویاشنگ طاب اورتاسنده چیتی قاما بلهن ئهیلندرگان اوچی‌غنه مسکین بورك آصلنغان کوبی طورا ایدی!.

خلق مونی کورگاچ بر آوزدن:

ـ عین الدین بورکی! عین الدین بورکی! آفرین! براوو، براوو! آفرین عین الدین! رحمت آغای انی! ـ دیب بار قوتلری بلهن قچقرا. سیکره قول چابا باشلادیلر. اول شادلق. اول کوتارنکیلك‌نك برده چیگی قرییده یوق ایدی..

خلق اوزن اوزی بلمی شاولاشوب قچقرشوب طورغانده عین الاسلامف «سمروغ قوش» بلهن قایتوبده یتدی. مونه طاغن «اوررا» طاغن «آفرین»لر دنیانی طوتوردی.. آندن، باشقهلرده بر بر آرتلی توشه باشلادیلر... قایسی یارتی یولدن قایتقان، قایسی آزغنه یتمهگان، قایسی آداشوب چیتکه کیتکان..

مونه بر وقت بر عرب ایگ صوگغنه. اوزینك خرما آغاچلرندن بهیلهکلهب یاصاغان ئهکهمتی بلهن شالتراب کیلوب توشکان ایدی ـ خلق اچلرن طوتوب کوله باشلادی! مسکین ئلله قایلرده بلوطلر اچنده آداشوب یوروب یولدزلرغه بهرلوب «ماشینه» سن‌ده واتقالاغان، اوزیده یودهب اشدن چقغان ایدی!..

شول آراده اوزینك وقارلیلغی و جدی طورشی بلهن مینم دقتمنی جاب

ایتکان آق صاقاللی بر قارت، ایبداشمه ظابا بورلدی‌ده اشارت بارماغن بوطاب بوطاب:

ــ عین الدین‌گه ئه‌یتورگه کیره‌ك ــ دیدی. ــ اوچ دورت کونگه حدلی یورکن الماسون ایدی... بلسون ایدی یاوراپالر. بزنگ آغای انی‌نك کم ایکانلگن!

آلار عین الدین آرتندن کیتدیلر. مین هم بارمقچی ایدم. لکن تگی خدای اورغان، بر کاوشنی تمام اشدن چغارغان ایدی... خلق بر آز طارالغانچه بر اورنده باصوب طوررغه قرار بیردم. عین الدین ایندی یوق ایدی، مکافاتلرن آلورغه کیتکان بولدی آخریسی. خلق همان طارالمی همان شاولاشا، قایناشا. نیدر کوتکان توسلی طورا ایدی. بیشه‌ر اونار کشی جیولوب جیولوب تورلیسی تورلی سوز سویلی باشلادی... هم‌ده همه‌سی دنیا سوزی سویلی. ئلله نیندی جمعیتلر، آقسیونیرنی اوبشستوالر، زاۋود، فابریقلر. هوا یوللری صالو. «سمروغ قوش» سیستمنده زور هوا پاراخودلری یورتو توغروسنده قزو قزو مذاکره‌لر بارا ایدی...

شول آراده چالش آیاقلی، اوزون بیشمه‌تلی تبه‌نك کنه بر کشی یوگرکه‌له‌نوب یوری باشلادی. کشی صاین بارادە:

ــ آغای انی، استسقا نمازی اوقیسی ایدی بیت... چونکه خلق بیك یخشی جیولغان... ــ دی.

مین بونی نیگه قوپارغه‌ده بلمیم. لکن خلق بو کار برده عجبلانمی، گویا تگینگ سویله‌گانن برده ایشتمیلر. اول بر نیچه مرتبه میکا ئه‌یله‌نوب کیلدی.

ــ اوقیسی ایدی بیت، استسقا نمازی اوقیسی ایدی! موندی زور جیولش یش بولمی... ــ دیب مینی تورتوب تورتوب سویلی.

ــ کیت. کاوشکه باصاسن! بویله‌نمه میکا. باشقه‌لرغه ئه‌یت! دیب بر ایکی مرتبه تگینی آچولانوب قایتارسام‌ده اول طاغن ایله‌نوب میکا کیله:

ــ ئه‌ی، اوقیسی ایدی بیت!. ــ دی‌ده همان اوستمه کیله. کاوشمه باصا!..

بر وقت مین چدامدن چغوب بار کوچم بلەن تگینی اتوب یبارگان ایدم ـ اویانوب کیتدم! نی کورەسن ـ قراواتم یانندەغی اوستال ایدن اورتاسنه تگاراب کیتکان.. کتابلر کاغزلر قایسی قایده طارالغان کویی ایدنده یاطالر..

(١٩١٠)

آول معلمی

بو آولغه اول سنتابر ۱۸ نده کیچ بلەن کیلوب توشکان ایدی.

تونله بلەن یاغمور یاووب ایرتەن صالقون وبجراق بولدی.

چایدن صوڭ ملا، مؤذن، طاغن چال صاقاللی قالونغنه بر کشی آنی مکتبکه آلوب باردیلر. مکتب، صو یاننده اوزونچه راق، زور توگلگنه بر بنا بولوب، باشی قزیلغه بویاغان، تر زەلری، عادتی آول اویلرینیکندن زورراق بولسەده اوزی چریك وبچکه آغاچلردن اشلەنگانگه همده بر آز قیشایوب طورغانغه کوره، طشقی یاقدن ثلله نیندی ایسکی صو تیگرمانی یا ایسه بورونغی آلپاوت اوطارلرندەغی طاشلانغان فلیگل توسلی کیلوشسز وقزغانچ روشده کورینه ایدی.

ایچینه کرگان ملا، طاپاغی بلەن استینالرغه تورتوب تورتوب:

ـ ئیبو، دیدی ـ مونه شول یرلری جای کونی تمام کیبوب آچلغان ایدی. اوزغان آطنەغنه ئلی بیك هیبت قصتروب توزەتدردك، ئیبو. جلی بولور دیب اویلیمز ایندی، ئیبو. اول یعنی مثلا قش کونی مکتب صالقون بولسه البته یعنی اوکغایسز بولا، ئیبو. مونه بو بولمه ایندی اوزگزگه بولور، یعنی مثلا اوزگز ایندی شول بولمەده طوررسز. بر آز کچکنه کچکنەلگن... البتة ایندی یعنی جماعتسز کشیگه آرتق طغز بولماس دیب اویلیمز، ئیبو...

مؤذن هم ملانڭ سوزن قوتلەب:

ـ البته یعنی بر کشیگه اول حدلی زور بولمه کیره کمی، ـ دیب قویدی. معلم هم، آلارغه اعتراض قیلمادی، ایسکیگنه چمادانی بلەن مندر، یورغانن کرتوب اورناشدردی.

ملا بو آراده سوزنی باشقەغه بوروب:

ــ اوتكان يانغی خلفه‌مزده يخشی ايدی. لكن بيك خدايی كشی ايدی. مسكين. شول حدلی يعنی مثلا يواش ايدی بيچاره، قش بويی نيك گنه بر بالانی چيرتسون! توگل اول قينارغه‌ده صوغارغه. بالالر يعنی مثلا تمام آزوب بتديلر، ئيبو. .

بو آراده ئليگی چال صاقاللی كشی غرلداغان قالون طاوش بله‌ن:

ــ اون مه‌چتده قرآن‌ده اوقوميدر ايی! ــ ديب قصقه‌غنه ئه‌يتوب قويدی. مؤذن آنی توزه‌توب:

ــ ئيبو. يعنی سيره‌ك اوقی طورغان ايدی، ــ ديدی.

ملا سوزنده دوام ايتوب:

ــ شولايده مثلا مين آنی بيك ياراتقان ايدم. لكن يعنی محله برده ياراتمادی، ئيبو، ــ ديدی.

آلار شولای بر اون بيش يكرمی مينوتلر سويله‌نگاله‌ب چغوب كيتديلر.

بو كون، معلم كون بويی بر قاياده چقمادی. ايبرلرن ره‌تله‌ب، بر نيچه يرگه خطلر يازوب ماتاشدی. . .

ايكنندی دن صوڭ بر آز يوررگه چقدی. صو بوينده قازلر، اورده‌كلر قايتورغه ئه‌زرلنگان روشده توزاتوب توزاتوبكنه قيونالر، كشيلرده كيچكی كوبگه باصوب اورام بويلاب آشقمينچه‌غنه قايسی آری قايسی بيری اوطالر، اوچراغان بريسی ياكی معلمنی آچيق‌غنه سلاملبلر ايدی.

اول باشقه بارر ير بولماغانغه كوره زيارتلرگه باروب اوزونغنه قرآن اوقودی و اوزينگ شاكرد چاقلرن بر آز ايساباله‌ب اوطوردی. آول اويلری موندن طاغن تبه‌نك وكچكنه كورنه ايديلر. مكتب بر آز قيشايغان كويی موگايوب: «يه ايندی قايت. ميگا يالغز بيك كوڭلسز بيت» ديبر، آنی چاقررا ايدی. آنڭ كوڭلی بيك راحتله‌نوب كيتدی: مكتب، مكتب بله‌ن برگه بتون آول آ كار قاراغان، آنی كوته، كيره كسنه‌لر؛ بيك كيره‌ك، بيك مقدس نرسه ــ ياقتيلق، نور صوريلر. شولای ايتوب بيك شادلانغان كويی اول موندن مكتبگه قايتقان

ایدی. بتون کیچنی اول، شول شادلق تأثیری بلەن اوتکاردی.

اول کوندن بو کونگەچە بر آی طولدی، ایکنچیگە کیتدی. اشلر شەبکنە ردتی بلەن بارا؛ معلم بالالرنی بردە آزدرمی، محلە هم آنی بیك یاراتا، هر یردە ماقتاب کوتاروب سویلەگانلکلری ایشتالە. یش یش قنە اوزن آخشامدن همدە یستودن چغوشلی چایگە آلوب کرەلر، «کتاب» سویلەتەلر. شولای ایتوب قارتدن، یاشدن طانشلری. مخلصلری بولا باشلی. شول قصقەغنە وقت ایچندە اول، بو آولغە تمام ایاەشە، بو آول اوزینگ طوغان ایلی کبك، کشیلری اوزینگ آغای انیسی. قردشلری کبك یاغملی. سویکوملی کورینە باشلیلر. شول قیشلایغان مکتب آ کار بیك عظمتلی بر بنا، بر سرای، بر مرکز توسلی طیولا، آولنگ بتون روحن اول موندە مربوط کورە.

اول قایچاغندە یستودن صوڭ بولمەسندن چغوب مکتبنگ زالی بویلاب یورنە. بو وقتدە آنگ فکر و اویلری ئللە قایلردە اوچا، آنك کوز آلدینە تللە نی حدلی آولر. ئللە نی حدلی شوندی قیشلایغان مکتبلر واول مکتبلر ایچندەدە، بونك اوزی کبك، جبەلرن ایکسەلرینە صالغان کویی پارطالر آراسندە یوروتوب طورغان معلملر کیلە. آلار همەسیدە تیرەن فکرگە چومغان، خلقنی نیچك آچارغە. خلقنی آیاق اوستکە باصدررغە، خلقنی نورلاندررغە اویلیلر، آلداغی کونی توشونەلر. عالی و مقدس مقصدغە توجە ایتکانلر. بر وقت بولار همەسیدە سیسکانوب قورقوب کیتەلر! یراقدە توگل بر چیتدە دیو توسلی بر جانوار طورا. «ئەی! سز! شهادتنامەلرگز قایدە؟ نیلر اوقوتاسز؟» دیب بارماق سلکە، بولارنی یانوب طورا. ماکلایندە چناباق توبی خدلی قاقاردا!.

معلم بو وقتدە اوزینگ کچکنە بولمەسنە کروب کیتە..

...صوڭ وقتلردە مؤذن بویلغی خلقەنی اوتکان یلغی خلقەگە قاراغاندە کوب نادان دیب هر یردە سویلەب یوری باشلی..

بر کون معلم افندی، عادتنچه، یستو نمازندن قایتقاچ مکتب ایچینه یوروبورگه دیب چقغان‌غنه ایدی، بره‌و قاتی قاتی باصوب شاپلداب کیلوب کردی. ملا ایدی. آنك باشنده سمه‌ك اوچلی چالما بورکی. قولنده قالو نغنه ایمه‌ن طایاغی، چرایی آلماشنغان ایدی. اول کرگاچده سلام بیرمینچه اوق قالترانغان طاوش بله‌ن:

ـ سین ملا کمالدین، قایسی آولنقی بولاسن؟! دیدی.

معلم آبتراب:

ـ نیك حضرت. مین. ـ دیب ئالله‌نی ئه‌یتمکچی ایدی. ملا آنك سوزن کیسدی.

ـ یوق، سین قایسی آولنقی بولاسن‌ده. حاضر نیندی آولده طوراسك یعنی! بله‌مسک شونی؟ مین ئلیگه حدلی چدادم چدادم‌ده حاضر ایندی سین مینی چدامدن چغاردك؛ آخ عقلسز، ایسابسز!. کم قوشقان صوك سیکا مسجدده وعظ سویله‌رگه؟ کم‌نك اذنی بله‌ن سویلیسک؟ یعنی مثلا مین سیکا بر مرتبه سویله‌رگه اذن بیردم بیت، بر مرتبه یعنی مثلا، بله‌سک شونی؟ ئه سین نیچه طابقری سویله‌دك ایندی! صوراو قایاده، ازله‌و قایا؟! ختمنی طاغن سیندن باشقه اوقوچی یوقمی، یعنی مثلا مؤذن اوقمایمی ـ هر کون صایراغان بولاسک، ئییو! مونه موندن آری مثلا وعظ سویله‌گان بولوب یا ایسه قرآن اوقوغان بولوب مسجدده طاوشکغنه چغا قالسه، ئزك بولماسون مونده یعنی مثلا! کورشی اولدن ملا فتح الله‌نک اوغلن چاقرتامز. آکلادك نی ئه‌یتکاننی؟ مونه شول!

اول سویله‌گان وقتده معلم‌گه یاقن اوق طوروب طایاغینک باشن معلم نک بورنی توبندوك ئه‌یله‌ندره ایدی..

اول ایچنده‌گی بار آچوون بوشاتقاچ ایشکنی بیك قاتی یابوب چغوب کیتدی. معلم یالغزیغنه قالوب تره‌زه یانینه باروب تره‌لدی. هوا بلوطلیراق بولسه‌ده آزراق آی یاقتیسی‌ده چاغلوب چاغلوب طورا، ملا طایاق اوچی بله‌ن بوزلاوق‌یرگه نق‌غنه به‌روب به‌روب اورام آرقیلی کوچوب بارا ایدی. آنه، مؤذن‌نک تره‌زه‌لری یاب یاقتی، اوستالده صمواری قاینناب بولار چغاروب طورا بوغای.. ملا آنده کردی.

معلم بایتاق وقت ترزه یانده تره‌لوب طورغاچ ایده‌ن بوینده یوری باشلادی و آنک کوز آلدینه ینه تگی آولر، مکتبلر، مکتب ایچنده‌گی معلملر کیله ایدی. گویا آلارنیده ملا آبزیلری شولای کروب سوگوب چغالر، گویا آلارده شولای ترزه یانینه کیلوب تره‌له‌لر ...

اون بیك اوزاق ایده‌ن بوینده یورگاچ بولمه‌سینه کروب چیشنمی نیتمی قراواتینه صوزلوب یاتدی. اوزی تله‌ب بر نرسه‌ده اویلی آلمی ایدی. ئلله نیندی بر برینه مناسبتی بولماغان قصقه قصقه معناسز ئه‌ییرلر آنك باشنه کروب چغوب یوری ایدیلر. توشامده ئلله نیندی صارغلت کولچه‌لر کورنه باشلادی. بتون بولمه‌نی طوتردیلر. بولمه افراط طغز بولدی! بر وقت شول صاری طاب و کولچه‌لر آراسندن تگی قاقاردالی نرسه‌تشلرن غجرداتوب: «مین بیرم سیگا اوقوتو!» دیب بودروغن بونگ کوز آلدنده بوطی باشلادی. آندن ملا، چالما بورکن اوچلاندروب چیکه‌سینه قکغر صالغان، صاقال اوچن آغزینه قاپقان کویی: «مین سیگا کورسه‌تورمن کورمه‌گانلر گنی!» دیب ایه‌ن طایاغینك باشن معلم‌نگ بورنی توبنده ئه‌یله‌ندره ایدی.. تگی چال صاقاللی کشیی‌ده چراین صتوب شونده آرتدغنه ئلله نی ئه‌یتمکچی بولوب طورا. لکن ئه‌یتورگه باطرچیلق قیلا آلمی ایدی..

(١٩١٠)

يىمرلگان زوانوق

مختارف ايوينه قايتقانده ايندى يارطى تونار چماسى ايدى.

اول بر قولى بالەن پارادنى ايشگى طوتقاسينه طوتونوب ايكنچيسى بلەن زوانوق قنوپقەسن باصدى.. تز بوونلرى قالترى، يوراگى تيپه ايدى.. كوزى ايشكدەگى جيز طاقتاغه توشدى. «دوقتور اسفنديار مختارف» ديگان يازولر ئلوككگى كبك ماطور كورنمى. حرفلرى آوغان يغلغان روشدە كورينەلر. بيگرا كدە، قارشى چاتدەغى فنارنگ صيوق شەولەسى بونلرنى، قبر طاشلرندەغى يازولر توسلى ايتوب كورسەته ايدى..

مختارفنگ ذهنى كينەت چوالوب كيتدى: شوندى ياخود شولوق توسمرسز طاقتا قايدادر ايشكدن قايرلوب آياق آستقه طاشلانغان بولدى. ئلله آلايده توگل ــ اوزى آنى قايروب طاشليسى كيله باشلادى..

قايقه آلدنده دۋورنيق ئيليا بلەن شول يورطدوق طورا طورغان زەنگار كوزلكلى چيناونيكنگ قوخارقەسى كولوشوب كولوشوب ئلله نى سويلى ايديلر. ئيليا بو كونگنه اوزينه بيك شەب قزيل قماچ كولماكلك آلغان. آلار معين شونگ طوغروسنده سويلەشه بولغانلردر ــ آنى بيت البته يخشيلابقنه تگارگه كيرەك ايندى!

مختارف كيلوب طوقتاوغه آلار سوزلرن بولديلر. اول آلارنى كورمەگانگه صالشوب ايشك آچاغانى كوته ايدى. بر نيچه مينوت شول كويى طورغاچ دوورنيق مختارفقه ياقنراق كيلوب بوزكن آزراق قوزغاتقان بولدى.

ــ بارين! سزنك زوانوق بوزلغان.. باياناقده بردو كيلگان ايدىده آچدره آلميچه كيرى كيتدى. ايشكنى قاغارغه كيرەك... ــ ديدى.

«زوانوق بوزولغان..» مونه شول اهميتسز اشدن خبر بيرگان اهميتسز

جمله، باشده مختارفغه ئالله نیچک بیک زور، بیک تیره‌ن معنالی، حتی بیک دهشتلی کبک طیولدی. صوڭره بر مبهملکگه کوملدی. گویا اول حاضرگینه بولغان اش توگل، بلکه مڭگو شولای دوام ایته. گویا مختارف آنی کوبدن بله. اول ئالله قایچاندن بیرلی شولای بولورغه تیوش. نهایت اول «زوانوق» مختارف اوزی ایمش!

دوورنیق بیه‌له‌یی‌نک آرقه‌سی بله‌ن ایشکنی قاغا باشلادی.

مختارف بیت آکار ئالله قایچاندن بیرلی چایلکده بیرگانی یوق.. اول اچندن بولای اویلاب آلدی: «تکی، ریستوراندەغی شادرا آفیسیانتغه بیرگان آقتق ایللی تین موکار تیوش ایدی ایکان، قهر صوقنری شادرا شیطان. سویکمسز مخلوقده صوك! همان کوزگه قاری . . . بوسیده شوندی اوقلا. الوغلی ایمش! بورکن صالا . . همه‌سی یالغان، همه‌سی آلداو ــ چه‌نچلوب بتسونلر. حاضر ایندی برسینکده کیره‌گی یوق . . . ئه‌نه تکی قارا گغولقنک آریاغنده طاغن همان اوچسز قارا گغولقلر. اوچسز یاقتیلقلر کیته . . آنده نی بولسه‌ده موندەغی توسلی قباحتلك. واقلق، کوڭلسزلکلر بولماسقه تیوش.» آلایده . . . کون صووق توگل، جیل یوق، قارلر اکرنله‌بکنه اوچقالی، اورام بوش. أنه ایکی صالدات آشغوب آشغوب قایادر بارالر. برسیناڭ قولنده صاری کاغزگه تورگان نیندیدر تونچك. مونه ایزووشچیقغه اوطورغان بر خاتون اوتوب بارا، تکی چاتده فنار یانینه تره‌لگان بر غراداوی طورا . .

مختارف کوزینه چاغلغان شول کشیلرنی ئالله نیندی یاط بر کورش بله‌ن کوردی. گویا تکیلرنک بتون یازمشلری آنك کوز آلدنده آچلدی. گویا آلار توبسز یار چیتنه یاقنلاشا ایدیلر. اوتوب بارا طورغان ایکی صالدات. قایتالرده آغولانوب ئوله‌لر ایمش. اول برسینک قولنده‌غی صاری کاغدگه تورگان ایبرده آغو ایمش. تکی ایزوشچیقغه اوطورغان خاتونده اوزن اوزی بتررگه قایتوب بارا ایمش. فنار یانده‌غی غراداووی ریوالویرن حاضرله‌ب. اوطلر سونگانتی گنه کوته ایمش. . .

مختارف اوینه کردی.
اول ایشکدن کرگانده آصراو قز قورقنغان توسلی طورا ایدی.
ــ زوانوق ایشتلمه‌دی.. ــ دیب مرلداندی.
ــ زوانوق بوزلغان، ــ دیدی مختارف.
اول، قارا کغولی یاقتولی. طنلق اچنده یوقلاغان زال آرقلی کابینیتینه اوطدی. اشقافنی آچوب قارادی، همه ایبر اوز اورنسنده طورا. مونه «بو» کچکنه شیشه‌غه‌ده کمده تیمه‌گان. اول آنی آلوب اوستالگه قویدی..
اول آرلی بیرلی یورونوب بر نیچه قات أیله‌نگاچ ترزه‌گه یاقن کیلدی. قارشوده‌غی زور اوینک ایکنچی قاتی ترزه‌لرنده طنوق‌غنه اوت یاقسی و اچده‌ده بر کشینک یورونوب طورغانلغی کورینه ایدی بو آراده ساعت برنی صوقدی. اول یورونوب طورغان کشینک کم ایکانلگن مختارف بله بیت. کاشکی مختارف آنی حاضر برده بلمه‌سه. طوغروسی اول قهر صوقغان‌نک حاضر دنیا یوزنده ئزی‌ده بولماسه نی حدلی یخشی بولاسی ایکان..
اول ــ قارت ایساق ماسییچ. اول اوزینک قارا کغولی یاقتیلی بولمه‌سنده کیچلرنی ئلله نیندی دردلی و ایسکی طاوشلر چغاروب طالمود اوقوب یوری.
مختارف آکار موینددن بورچقه باطقان بولسه‌ده اول همان کولوب آچیق چرای بلەن سویله‌شکان بولا، لکن:
ــ غشپادین دوختوع، قاق پوژیوایتی؟ ــ دیگانده آوزی کولسه‌ده کوزلری ئلله نیندی زهرلی یلان کوزلری کبك معنالی، مکرلی روشده اوینی. مختارف آنك بلەن کورشدیمی ــ هیچ بر وقت «ویکشل» . «یغوشنت» دیگان سوزلر تلگه آلنمی قالمی. مختارف‌نك اول سوزلردن نفرتلنگانلگن بلوب یا ایسه بلمینچه‌می قارت اسرائیل بالاسی مطلقا آلارنی کیتروب قصترا..
مختارف ترزه‌دن بر آز قاراب طورغاچ چراین صتوب:
ــ قباحت! قللق قیلا ایمش.. ــ دیدی.

اول طاغن ایده‌ن بوینده یورونه باشلادی.

بر وقت تشلرن غجرداتوب طاغن آرتق بر آچو بله‌ن:

ــ قباحت! دیدی.

بوسی ایندی ایساق ماسییچ‌غه‌غنه توگل، همه کشیگه یا ایسه هیچ کمگه‌ده توگل فقط اوزینه ایدی.

اول افراط درجه آرغانلق واطاغانلق حس ایته ایدی؛ قریسلاغه اوطوردی. بر نیچه مینوت کوزلرن یوموب هیچ بر نرسه اویلامینچه فقط همه نرسه‌نک، بیگرا کده اوزینگ یوقلغن فرض قیلوب طوردی... راحت. طنچلق، برده اوچی‌ده یوق...

شول آراده یوه‌مشاقغنه آیاق طاوشلری ایشته‌ه باشلادی. کم ایکان. دیب آزراق ایسابله‌سه ــ بولمه ایشگی آچلدی. خاتونی عائشه ایدی. اول یوقلاغان کیلوش ایرنچه‌ك و اکرن طاوش بله‌ن:

ــ نیشله‌ب ایندی یاطمیسگ؟ ــ دیدی.

مختارف آزراق قاوشادی.

ــ حاضر مونه... آزراق یازاسی بار ایدی... خط یازماقچی ایدم.. بالالر یوقلیمی؟

ــ یوقلامی نی...

ــ بار. مین مونه اوزاقلامی... حاضر.

ــ ساعت ایکی بولا ایچ ایندی...

ــ بله‌م... حاضر..

عائشه چغوب کیتدی، بو اوطوروب قالدی.

کینه‌ت بو آیراش آگار بیك صالقون و اوکایسز طیولسه‌ده تیزولث اول حسنی طاراتوب. یوقغه چغاردی؛ چونکه حاضر اول هر نرسه‌نی، خصوصاً اوزن طورمشقه بیله‌گان، طورمشنی حیاتنی آزمی کوبمی آگار قیمتلی، یاخشی ایتوب کورسه‌تکان هر نرسه‌نی یوق ایتوب فرض قیلورغه، یوق دیب

اعتقاد قیلورغه طروشه هم موفق ده بولا ایدی . . . اما آنی طورمشدن نمرتله‌ندرورگه طویدوروغه سبب بولغان یاخود شوگا تعلق بولغان نرسه‌لرنی اول برده آلای فرض قیلمی ، اول آلارنی بار ، هماندە بولاچق فرض قیلا ایدی. آلارنی بارلقلرندن‌ده زور ایتوب فرض ایته، آلار بلوطقه یتکان دهشتلی طاولر بولوب حاضر آننگ اوستنه آوارغه طورغان توسلی کورنه ایدیلر . .

عائشه چقغاچ آننگ کوزی . قارشوسنده‌غی رامقه‌لی رسملردن برینه توشدی . بر نرسه‌گه‌ده التفات ایتمه‌گان توسلی آستغه‌راق قاراب طورغان اول صورەت ـ قارت مختارف ، اسفندیارنڭ آتاسی ایدی .

اسفندیار خاطری قالوب جلارغه باشلاغان بالا توسلی چراین صتوب :

ـ اتکای! ـ دیدی ، ـ بلکه حاضر سینده ، انه شول قارت ایساق طالمود اوقوب یورگان توسلی قرآن اوقی طورغانسگدر . . تیك سین اوطوروب اوقیسن بولور ، اول یاقدن آزراق آیرما گز بار. لکن ایکاوگزنڭ‌ده بره‌ر کوزی‌گنه آیتده بولوب ، ایکنچیلری آقچه صاندقلرگزده . . بارلق لذت ، جان راحتی‌ده سزگه شول صوگغی کوزلرگز آرقلی‌غنه ایرشه . . . یاشا اتکای ، لذتله‌ن ، مگـگو طور ، راحتگنی بوزمیم . . حاضر ایندی مین سیندن بر نرسه‌ده صورامیم . .

مختارف اوسوب یتکاندن بیرلی چن جلاو بله‌ن جلاغانی یوق ایدی . حاضر جلی باشلادی . . بو جلاو هم لذتلی هم آچی ایدی .

اول اوزی بر بای میرزا بالاسی . صنفینڭ عادتی بوینچه آتاسی آنی اوقوتدی . نهایت اول عالی مکتبنی تمام ایتوب چقغاچ دوقتور بولوب اشکه کرشدی . اویله‌ندی . بالالری‌ده بولدی . . . ژالونیا کوب توگل ، بایلرچه طوررغه یتمی ایدی .

اول بیت ئلله نی حدلی یر بیله‌وچی بر بای میرزانڭ بالاسی ـ بایلرچه‌راق صورا‌سی کیله ایدی . . قارت میرزانڭ یاراتلشنده طبیعتنگ قبا ، نق ماتریالی آرتغراق قاتناشقان کوردەسک ؛ فوق العاده صارانلغی بله‌ن برگه اوز سوزلیلك ،

شفقتسزلکده‌ده یومشارلق، قاوشارلق درجه‌دن اوستون طورا ایدی. اوغلینك یالنو یالواروولری همه‌سی آنك طرفندن بر:

ــ یوق! مین ئولگاچ . . . ــ دیگان جوابلر بله‌ن قرت کیسله ایدیلر.

صونك وقتلرده اسفندیار بایتاقغنه بورچلاندی. اوزینك بیك ظارلقغه توشوب قصولا بارغانلغن حس ایته باشلادی. مکتبده اوقوغان چاقده کوز آلدنده طوتقان استقبالینك ئلله نیندی ماطور بویاولردغی گوزل منظره‌لری ـ قاب قارا، یچراق، قارارغه جیرانچ توحه‌لرگنه بولوب چقغان کورنه باشلادیلر. اول یچراق، . اور لوحه‌لر تورلی یاقدن آنی قصالر. ایزه‌لر . . . یاردم قولن صوزغان کشی یوق. اوزی کوچسز، همان قصولا بارا . . .

اول شولای جلاب جلاب. کربسلاغه اوطورغان یرنده یوقلاب کیتدی . . . بو، عادتی یوقوده توگل، ئلله نیندی بر حالت ایدی. قارشی یاقدغی کتابلر یتاژیرقه‌سی طومانلی روشده همان کورنه. بر یراق کیته. بر بیك یاقن توسلی کورنه، قای چاغنده تمام یوغالوب طورا . . . شول آراده اوزی همان توشله‌نه: گویا اول گیمنازیست ایمش. امتحانغه حاضرله‌نه ایمش، لکن بیك یوقلیسی کیله، نیچك گنه یوقلامی توزدرگه. یوقلاماسقه طروشا ایمش. باشقه درسلر بولغان. تاریخنی‌غنه حاضرلیسی اێش، مونه ریم اێش. مونه سیزارنی چالالر ایمش، تنگی ایکی صالدات شوگار آچولانغانلر، آغو اچه‌لر ایمش، تنگی خاتونده شونك اوچندن اوز موینته یب صالغان. آصلا ایمش . . خاتون یالان آیاق، صالداتلر آیاغنده چیتك کاوش ایمش، غراداوای: «مین یوری‌غنه أیتدم، ئلله نیگه‌ده مین آطلوب ئولمیم!» دیده، قهقهه‌لب کوله ایمش . . . مونه بیمرلگان زوانوق، اول بیك زور ایمش. دۋورنیق آنی توزدتوب ماتاشا، توزه‌ته آلمی ایمش، اول زوانوق توگل، کیبکان آط باشی ایمش . .

. . . .

مختارف اویانوب کوزن آچقانده کون یاقترغان ایدی ایندی . اورنندن طوزدیده هیچ نرسه اویلامادی ، هر نرسه اویلانغان ، بتکان ، تردد که ، اوی‌غه اورن قالماغان دیب قطعی حکم بیروب باردیده اشقافدن بر رومقه آلدی . اوستالده‌گی کچکنه شیشه‌نی تیزگنه آکار بوشالتوب بر یوطومدن ایچوب یباردی.

اول بونی بر مینوت ایچنده اشله‌دی . بو آراده اول صولش طارلغندن باشقه بر نرسه‌ده حس ایتمی ایدی . گویا اوزی بتونله‌ی دنیاده یوق ، فقط شول کچکنه شیشه‌غنه بار، اول‌غنه بتون دنیانی طوطرغان ، اول‌غنه یاشی...

مونه تیزوك اول اوزینك بارلغن‌ده حس ایته باشلادی . لکن . . . ایچی اوط بله‌ن طولغان. یوره‌کاری گویا یالقونلاب یانا، کیسا کلنه. . آنك «بار» لغی حاضرشول حدلی کوچه‌یدی، نی حدلی اوزن یوق ایتوب فرض قیلورغه طرشسه‌ده بولدرا آلمی. بارلغی کوچه‌یه‌گنه بارا . . همده صوك وقتلرده یوق ایتوب فرض قیلغان خاتونی بله‌ن بالالرینك بارلغی‌ده اوزینك بارلغی بله‌ن برگوك قوشلادی و کوچه‌یدیلر. آکارغه حاضر آلاردن آیرلورغه یارامی ، ممکن توگل کبك کورندی. . . اما آنی دنیادن بیزدرگان ، توبسز یار چیتنه ایته‌رگان طالمود اوقوچی ، آیات اوقوچی مخلوقلر حاضر یوق ایدیلر ایندی !

قوللرن آلغه صوزدی . . خاتون ، بالالرن کوره ایمش . . . لکن آلار نی حدلی یاقن کورنسه‌لرده دهشتلی بر قوت آنی یاشن کبك اوچورتوب آلاردن آیروب ئالله قایده ایلته . . . اول بیك کوچله‌نوب :

ــ باحل بولکز . . . ــ دیدی. بو باحیلله‌شو خاتونی بله‌ن بالالرینه ایدی. لکن آلار آنك یانده‌می توگلمی آنسن بلمی ایدی . تیك کوز آلدنده ئالله نیندی قارا کوله‌گه‌لر أیله‌نه. قولاغنه ئالله نیندی برده اوچسز اوزون طاوشلرغنه ایشتله ایدی . . . اینك آخرده آنك بارلق تأثرات و عذابی برله‌شدی‌ده مجموعسی بر اوکنچ گه ئه‌یله‌ندی. بو اوکنچ ، بارلق کورم و عذابندن یمانراق آنی ایزدی ، بتردی . . دهشتلی کوچ آکار قارامی ، همان اوچورتوب ئالله قایلرغه آلوب بارا ایدی . . .

(۱۹۱۱)

گل چهره

قایچان عید بولدیسه مینم بالا چاغم، خصوصاً بالا چاغمدەغی بر بیلگولی واقعه ایسمه توشه.

مین یدی سکز یاشلرده بولغانمن ــ انکایم ئولدی. اتکای آ کاردن بیش یل ئلوك ئولگان. آنگ ئولگانلگن خاطرلی آلمیم.

انکای ئولگانده مینم قایغو، حسرتم البته بالالرچه، افراط درجه قورقودن عبارت ایدی؛ گویاکه بتون دنیا یمرلگان کبك بولدی..

انکای‌ده ئولوب مین بتونلەی اوکسز قالغاچ اتکای‌نگ انیسی صافی آبظی مینی اوز اوینه آلدی.

مین آلارغه کوچکان کون، صافی آبظی نك خاتونی جیگگی نی ایچوندر میگا قاشلرن چتوب آچولی کوز بلەن قارادی.

آلارنك اوزلرینگده ایکی قزلری بارایدی. برسی مینم بلەن تیگ، برسی میندن کچیردك. انکای ئولماسدن ئلوك قای چاغنده بز آلارغه کیلەدر ایدك. اول وقت جیگگی مینی بیك یاراطا طورغان ایدی.

بز انکای بلەن قایتورغه حاضرلنگانده اول:

ــ گل چهره قالسون، نعیمەلر بلەن برگه اوینار، کوگلی آچلور؛ ایوده یالغزغنه ایچی پوشا طورغاندر. ــ دیب سویلەنوب مینی انکای‌دن آلوب قالادر ایدی.

درستده آلارده نعیمەلر بلەن قورچاق اوینلری، قاچشدن اویناولر بیلك قزقلی بولا. بز، نی حدلی اویناساقده جیگگی برده آچولانمی ایدی.

ــ قارا، نعیمه، گل چهره‌گه تیه کورمه‌گز، ــ دیب ترتیب بوزلماسن ایچونگنه آرانی کوزەتکالی طورا ایدی.

بر ایکی کوندن صوك مین البته اوزمزنک اوینی ، انکاینی صاغنام .
اوینیسم کیلمی باشلی ، ــ اول وقت جیکـگی مینی اوزاتا ایدی .
مونه بر وقت انکای ئولدی . مین آلارغه کیلدم . . . صافی آبطی اوزی
کیتوردی .

بو وقت جیکـگی اولگی جیکـگی توگل ؛ اول بولای اوزگارمگان ،
شـوندی اوق طولی تەنلی ، ماطور یوزلی ایدی ، لکن آنـک کوزلری بیك
توسمرسزلنگان همده قاشلرن ئلله نیچك بیك قزقسز روشده توشوروب طورا
ایدی . اول میکا بر گنه مرتبه قاشلرن چتوب طوب طوری قارادیده آندن صوك
برده قارامی باشلادی . مینی بتونلەی کورمگانکه صالوشه ایدی . مین حاضر
آنـگ مینی یاراطماغانلغن سیزه ایدم ، لکن نی ایچون یاراطماغانلغن بلمی
آبدری ایدم . اول ئلوك انکای ئولماسدن بوروں مینم سویلەنوومنی یاراتا ،
سویلەته . صوراشا ، باشمدن صبپی ایدی . حاضرده مین آنـگ کوکلن طابو
نیتی بلەن سویلنه باشلاسام اول آچولانوب :

ــ یاری یاری ، بالالرکوب سویلەمی! ــ دیب سوزمنی بولدره . باشده آنك
بو قیلنشینه بیك کوکلم بوزلوب جلی باشلاغان ایدم . اول طاغن آرتق آچولانوب :

ــ جلاسانـگ چغاروب قار ایچینه طاشلارمن ! ــ دیب قچقردی . مین نی
حدلی طوقتارغه طرشسامده تیزوك طوقتی آلمادم . جیکـگی مینی قولمدن اوستره‌ب
ایشکدن چغاردی . لکن قار ایچینه طاشلامادی ، ایلتوب آش ایوینه یابوب قویدی .
کیچ ، آش ایووی قاراڭغی ایدی ، مین اوز طاوشـمدن اوزم قورقوب
جلاودن طوقتالدم . ایشکنی‌ده آچا آلماغاچ قورقغانمدن ایده‌نگه قاپلانوب یاتدم .
شونده یوقلاب کیتکانمن . شوندن صوك جیکـگی‌دن بیك قورقا باشلادم . بو
قورقو انکای ئولـگانده‌گی قورقوغه اوخشی ایدی ؛ گویا هر کون انـکای ئوله‌ایدی . . .

ایرته بلەن جیکـگی نعیمه بلەن زینب‌نـگ بیتلرن جودروب چەچلرن
طاری ؛ مین چیتدن گـنه قاراب کوتوب طورسامده اول مینی برده کورمه‌گن
توسلی اشینه کیته ایدی .

ــ سینگ انکاڭ یوق، سینگ چه‌چگ طاراماغان. سینگ چه‌چگ طوزغان، چه‌بەلنگان، ــ دیب نعیمه‌لر مینی مسقللی ایدیلر. مین آلارغه قارشو نی ئه‌یتورگه بلمگانمدن:

ــ مینم چاچمنی انکای طاریدر ایدی! ـ دیب باضرغنه جواب بیره ایدم. آلار مینی حاضر اوزلری بلەن برگه اوینائی هم برگه یاطقرمیده ایدیلر.

ــ آنگ چه‌چنده ئلله نیلر بار، ــ دی ایدیلر.

شول کوپی نیچه آی اوتکاندر، آنسن ایندی بلمیم؛ بر وقت عید کونی بولدی. عید کونی بولاچغن مین بر نیچه کون اول اوك بلگان ایدم. چونکه نعیمه‌لر انکالرینگ آلارغه بیرانکه یاڭی کولماکلر تکتکانلگن ماقتانوب ماقتانوب سویلی ایدیلر. مینده عیدنی ایچدن گنه سیونوب کوته ایدم. گویا میگاده عیدده نیندیدر سیونچ، نیندیدر شادلق بولاچق توسلی طیولا ایدی. چونکه مین عیدلرده شادلانا طورغان ایدم، شادلانورغه اویرەنگان ایدم. حاضرده شولای بولورغه تیوشلی کبك طیولا ایدی. «انکای قایتوب کیلسه؟!. مونه شەب بولور ایدی..» دیگان کبك ئلله نیندی اوزمده اشاغاغان، لکن بیك لذتلی اویلار مینم باشمه کیله ایدی..

مونه بروقت عید کون! صافی آبطی عید نمازینه کیتدی. مینم انکام یوق. کیلمه‌گان ایدی... جیگـگی نعیمه بلەن زینب‌نگ باشلارن مایلاب طاراغاچ یاڭی قالفاقلر، یاڭی کولماکلر کیدردی. آلار بیك ماطورلاندیلر. باشلارنده‌غی لینت‌لرگه‌چه یاڭا ایدی. جیگـگی آلارنی ایکسینده قاشلرندن کوزلرندن اوپدی، مینی اوپمه‌دی... کیتدی.

ــ سینگ کولماگـگ یاڭی توگل! چاچگ ده طاراماغان.. ــ دیدی نعیمه.

ــ مینم انکایم یوق بیت... کیلمه‌دی. ــ دیدم. واوزم ئلله نیشلەب کیتدم... جداشا آلمی قچقروب جلی باشلادم.

جیگـگی کیلوب یتدی.

نعیمه اوزایتوبقنه:

ــ انکای، اول ئه‌یته: «مینم انکایم یوق» دی ... اوزی شوندن جلی ! . ــ دیدی .

مین طوقتارغه طروشام لکن طوقتی آلمی ایدم. جیگـگی مینی قولمدن طوتوب آلوب کیتدی. مین، طشقه چغاروب طاشلی دیب قوطم اوچدی. اول مینی طشقه چغارمادی. اوز بولمه‌سینه آلوب کردی.

ــ مونه مین حاضر سینگ انکاڭ بولام .. عید کون آلای جلارغه یارامی، دیدی. اول بیك هیبتله‌ب مینم چاچمنی طارادی. کولماکلرمنی آلوشتردی.

ــ مونه، دی ـ نیندی یخشی قز بولدڭ، عید کون جلارغه یاراماغانلقنی بلمیسگ آخری !

مینم ئلده یارصولانووم بتمه‌گان ایدی:

ــ بله‌دو ایدم‌ده ... سین نعیمه‌لرنی اوپدڭ، مینی کورمیچه کیتدڭ . . ئه‌نی مینی اوبه‌در ایدی . . مین شونگ ایچون جلادم ... ـ دیدم. شولای دیگاچ جیگـگی مینی قوچاغینه آلوب بر نیچه قات ماگلایلرمدن‌ده اوبوب آلدی . .

نعیمه‌لر یانینه آلوب کیلگاچ:

ــ مونه گل چهره‌ده مینم قزم بولا، مین آنیده سویه‌م. برگه اوینا گز، مینم گل چهره‌گه تیمه‌گز، ــ دیدی.

شول عید کوندن باشلاب حقیقه‌ده اول مینی اوز قزلری بله‌ن تیگ کوره باشلادی. مینده آ گاردن قورقمی، چن کوگلمدن آنی سویه باشلادم. اول میگا تمام اوز انـکام کبك ایگ یاقن ایگ سویگان ایگ قیمتلی بر کشی بولدی.

حاضر ایندی اول قارتایدی، هر عیده کیاوم بله‌ن آنگ عیدلرن مبارکله‌رگه بارامز. عید کون آنگ قوللرن اوبوب حرمت قیلونی حیاتمنگ لذتلی گنه دقیقه‌لرندن صانیم. چونکه اول دقیقه‌لرده مینم ئلله قایچانغی نچکه حسیاتم یاگیدن قوزغالا . . . شول مبارك قارچقنگ بر وقت مینم عمرلگان خاطرمنی توزه‌توی، قوچاقلاب اوبوب اوبوب:

ـ جلاما ، سین مینم اوز قزم ، مین سینی سویه‌م بغرم ... دیب ئه‌یتولری ایسمه توشه ..»

بو کچکنه «ماجارا» بر عید کیچنده میکا سویله‌نکان ایدی .

(١٩١٠)

بخت ازله گانده..

بو اشکه ایندی بایتاق وقت بولدی.

مارت اورتالری ایدی.

«باقو» بله‌ن «دربند» آراسنده بر کچکنه‌گنه استانسه‌ده بزنی پویزدن توشوردیلر: بیلیتسز کیله ایدك.

پویزد قوزغالوب گورله‌ب کیتدی؛ بز البته قالدق..

کیچ ایدی. صیوقغنه طومان اچنده کوکرەك کیروب طورا طورغان عظمتلی طاولر بله‌ن، کیریلوب جه‌یلوب یوقلاغان شیکللی یاتا طورغان کاسپی دیڭگزی آراسنده. کیڭگنه تیگز یرده، تیمر یول استانسه‌سینڭ کیلوشسز قزغلت بنالری، طبیعتنڭ عظمتی قاشنده، صیرچق اویالرندنده اهمیتسز، کچکنه، قزغانچ بولوب کورنه ایدیلر. حتی، نی ایچوندر، آلارغه قارارغه اویات توسلی طیولا ایدی!

استانسه‌غه کردك. بوفیتچی ارمن، شیشه‌لرن جیوشدروب ماتاشا، دولمه‌ن بورکلی برکشی لامپالار تیرەسنده ئه‌یلنه. تیکگنه قارانوب طوروچیلرده بار ایدی.

بزنڭ آرتدن اوق اوزاقلامی ژاندارم کیلوب کردی. اول بوفیت یانینه باروب تمه‌کی قابزدی، آندن صوڭ بزنڭ یانغه کیلدی.

ــ سز نیك پویزدن قالدگز؟ ــ دیدی.

ایبداشم بر آز قاوشابراق:

ــ اش ازلیبز... ــ دیدی.

ژاندارم قصقه‌غنه:

ــ ئه‌یده یولگزغه، یولگزغه... مونده پوستایالی دوور توگل! ــ دیب

قویدی و سویله‌گانی کویگه بر قولن توبه‌ن طوتوب ایشك‌گه تابا چایقی ؛ گویا استانتسه‌نی ئه‌رچیگان ، سبرگان توسلی ایته ایدی . .

چقدق . دیگـگز یاقدن صالقون جیل ئوره ، آرت یاقده قویاش ، طاولر آرتنه اشقلانوب بارا . . . دیگـگز آچیق کورنمی . آ کار حدلی ئلی برنیچه چاقرم ئه‌رده‌مه‌لك ، قملق کیته . . . دیگـگزگه تابا اوچ دورت چاقرم آلده ، برنیچه یرده نیفت قیولرینگ « ویشقا » لری ، قاداب قویغان شیکللی یوغاری اوزایوب طورالر .

بز چقغاچده بر آز تیره یاقغه قارانوب طوردق . آندن صوڭ بر برمزگه قارادق . . ئییو شولای ــ باشقه تورلی بولورغه ره‌تی‌ده یوق ، بولا آلمیدرده !
ــ آرتده طاولر ، آلده دیگـگز ، ایکی یاقده نیفت باه‌ن بویالوب بتکان قارا یول ، ریلسلر ، یراق ــ یراق صوزلوب کیتکانلر . . بر قاراشدن همه‌سی تیگزگه توغری کیله !

ایبداش نی ایچوندر ئلوك ایکی قولی بله‌ن‌ده باشنده‌غی بورکن طوتوب قارادی ، آندن صوڭ آلغه کورسه‌توب :
ــ ئه‌یده أنه شول پرومیصلالرغه بارابز . . بلکه تانشلر بولور ، ــ دیدی .
تیزوك ینه اوسته‌دی : ــ بولماسه‌ده باری بر ایچ . .

البته باری بر ایدی .

کیتدك . کیچکی صالقون بله‌ن آیاق آست قاتا باشلاغان ، آرتق پچراق توگل . تاقر یول بولماسه‌ده واقغنه چبقلر آراسنده أزلر ، صوقماقلر کورنگه‌لی . بز یولسز ، طوب توغری آلده‌غی ویشقه‌غه قاراب بارا ایدك . آلدان جیل ئوروب چبقلرنی شاولداتا ، قلاقلرده قورای اوینی . . باررغه‌ده آزراق اوکایسزلی . . آلایده پویزد قوزغالوب کیتکان وقتده‌غی کبك کوکلسز توگل ، بالعکس کوکللی ایندی حاضر . بارا بیرسون ! برده ایندی آنگ کیره‌گی یوق حاضر . بز اوزبزنـگ ایبداشلر ، اشچیلر یانینه بارامز . . . آلار حاضر معین ، قازارماغه جیولغانلر ، آشی اچه‌لر ، اوینی کوله‌لر ، قایسی برلری جرلابده یماره‌لر بولور . .

پويزدن توشوردیلر؛ توشورماسه‌لر دربندکه باراد ایدك بیت . آنده بارغاچ
تیزگنه بالق پرومیصلالرینه یاللانا آلساك یارارده ایدی . أگرده اشلر، اویلاغانچه
چقماسه ، آنده اوزاغراق طوررغه توغری کیلسه؟! بزنك بیت ایکیمزگه
بارلغی سیکسان تین‌له‌بکنه آقچه‌مز قالغان . . . اما مونده نی بولسه‌ده شهر توگل . .
تیزگنه اشکه یابشوب کیتوو‌گه‌ده یاقنراق احتمال طوتا . مونه نیفت پرومیصلالری .
دیگــگز بوینده بالق پرومیصلالری کیته . .

بز یول بوینده شولای اویلاشه سویله‌شه باردق . لکن . . . مونده‌ده
بز اویلاغانچوق بولوب چقمادی .

اشچیلر بله‌ن طولی ، قایناب طورغان پرومیصلالرغه دیب کیلساك ــ تورلی
یرنده ییل صزغروب طورغان طاشلاندق ویرانه‌لر شیکللی بوش بنالر یانینه
کیلوب چقدق . قازارمالرده شلت ایتکان طاوش یوق . اچلری قاراکُغی . . .
«ویشقا» تیره‌سنده‌ده هیچ بر جان ایه‌سی کورنمی ، اوزیگنه ییل اچنده قاتوب
طورا . . تیك چیتده‌رهك کچکنه بر فلیگل‌ده آزراق اوت یاقتیسی کورنه . طشده
ئلده آرتق قاراکُغی توگل ؛ شفق قزللغی قاراکُغولقنی آزراق صیوقلاتوب
طورا . .

بز فلیگلگه یاقنلاشقانده آرتدن بیك قالون تاوش بله‌ن ات ئره باشلادی .
سیسکانوب آرتمزغه ایله‌نساك . بر کشی بوزوق روسچه تل بله‌ن :

ــ نی کیره‌ك سزگه مونده؟ ــ دیدی و اتینه آچولانوب ئرووندن
طوقتاتدی‌ده بزنی صوراشترا باشلادی .

اول اوزی تبه‌نه‌ك کنه ، باشنده‌ده اوزون یونلی زور بورك بولوب ، طاوش
و صفتندن قارت کشی ایکانچیلگی آ کُلانا ایدی .

اول بزنی ایوگه آلوب کردی .

ایشکدن کرگاچده ، قارا صاقاللی ، قرق بیشلر چاماسنده ، بتون گاوده‌لی
بر کشی عجیله‌نگان صماق کوزلر بله‌ن بزنی قارشی آلدی .

قارت بزگه آنی کورساتوب :

ـ سزنگ زیملەك! ـ دیدی.

موندە آلار اوچ جان طورالر ایکان: شول آق صاقاللی داغستانلی قارت، بر روسیە تاتاری هم بر آوزو خاتون.

یاقداش آچق‌غنە یوز بلەن بزنی قبول ایتدی. بز باشدە اوست کیملرنی صالمینچەغنە اوطورمقچی بولغان ایدك، اول بزنی قوناقستقان روشدە چیشنورگە قستادی.

ـ اوی جلی، چیت کشی یوق؛ اوزبزگنە . . . ـ دی.

آنگ چرایندەغی عجیبەنو علامتی تیزوك بتدی؛ بز آنك قاراولچی ایکانلگن بلگان شیکللی اولدە بزنگ اوست باش کیلوشمزدن اوك عادی اشچیلر ایکانمزنی آکلاغان ایدی.

بزنگ کوکللر تیزوك جانوب کیتدی. اوستەل یانینە اوطورشدق. اول بزنگ قایدن کیلگانني و قایلردە بولغانمزنی صوراشا ایدی. بز البتە صارانلق قیلمی ایدك. آیرم آیرم صزقلرندن ئلەکتروب، بر یل ئلوکدن باشلاب بو کونگە حدلی بولغان، یعنی پویزدن توشورولو واقعەسینە قدر بولغان سرگذشتمزنی بر برمزنی بولب بولب ئلگرشدن سویلی ایدك.

نیك سویلەماسکە ـ اوی جلی. پلیتەدە چای قاینات طورا . . .

اوی اچی یاریسیغنە زور. بولمە فلان یوق. ایشکدن کرگاچ بر یاقدە زور پلیتە. ایکنچی یاقدە قراوات. آلنی یاقدە ینە قراوات بلەن اوستەل، آنکار قارشی یاقدە خستە اورنسی. استینالر یالانغاچ. تیك بر یاقدە ایکی کوپشەلی بر ملتق. بر ریوالویر و بر نیچە کیم؛ خستە یاغندە بر جیتکە طارتوب قویغان کوك چارشاو و بر نیچە کولماك آصلوب طورالر . . .

بز سویلەب اوطورغاندە قارت چغوب کیتکان ایدی. خستە توشەمگە قاراب طورا وبز سویلەگانني دقت بلەن طڭلی شیکللی ایدی. مینم ایداش، قش اوزتالرندە «سادون» شاختالرینە باروبدە اش تجارلقدن نیندی قیونلقلر کورگانمزنی سویلەب طورغاندە خستە حرکتلەندی ویوزن یاقتیغە تاباثەیلەندروب:

ــ خلیل آبی . . . ــ دیدی .

اول شولای دیگاچ ، یاقداش آبتراب کیتکان توسلی بولدی :

ــ ئیبو . . حاضر صورامقچی ایدم . . ــ دیدی و بزگه مراجعت ایتوب . «سادون» ده بولدڠز ایکان سز . . آنده ولییف فامیلیەلی بر جگت بولورغه تیوش؟. . ــ دیدی. خسته طاغن حرکتاەندی‌ده خلیل آبیسینگ سوزینه یالغادی:

ــ عمر اسملی . . .

بز آنی بلمی ایدك . بلساك شەب بولاسی ایکان ، دیب حس ایتلدی و اوکاّیسز بولدی . .

نیندی عمر ایکان اول ؟ بولار آ کا اهمیت بیره . خصوصا بیچاره خسته . .

بولا بیت قای چاغنده ، برده وظیفەڭ توگل اش ایچون‌ده . اوزگنی مسئول بولغان کبك حس ایتوب آلاسك . تونگان کوزلرن امید بلەن طوتروب آچقان شول مسکین‌گه اوزینڭ کیرەکلی کشیسی طوغروسنده سویلەب آنی شادلاندرو، هیچ بولماسه طنچلاندرو، نی حدلی کوکللی بولور ایدی . .

درست «سادون» ده اونلاب مسلمان بار ایدی . لکن آلار بلەن تانشورغه طوغری کیلمادی . چونکه بز آنده اوچ دورت کون ، چاقغنه آشارلق حق بلەن کونلکلەب تاش تاشیدق‌ده . آرتق اش یوق دیب بزگه «ایساب» بیردیلر . بز آندن اون بر کشی جایاو قایتوب کیتدك . آنده‌غی ایسکیدن اشلەوچیلرده اش‌نگ ناچارلغندن زارلانا ، آلایده جای باشینه حدلی اشلەو نیتنده ایدیلر . مسلمانلردن چیبەرگنه یگتلر همده ایر اورتاسی تاتارلر بار ایدی . کم بلسون ــ قایسیسی عمر بولغاندر . .

خلیل آغای بزگه آنی مونه نیچك سویلەب بیردی :

اول ، خلیل‌گه کیاو تیوش ایکان ؛ ئلیگی خسته سگلیسینگ ایری . آلار ئلوك باقوده نیفت قیولرنده اشلەگانلر . آرغی جای باشن مونده یاکا اش آچلغاچ ، یخشیغنه حقغه یاللانوب بیری کیلگانلر . جای بویی اشلەب قشقه قارشی خوجەلر، نی ایچوندر اشنی توقتاتقانلر . بولار اول وقت اشلر یخشی

دیب ایشتوب «سادون» غه کیتمکچی بولغانلر، لکن شول وقتده‌غنه مرفوعه بیك کوچلی بیزگاك بله‌ن آورغان. نیشله‌رگه؟ عمر تازا، یاش کشی. — خلیل آنی اوزاتقان، اوزی مرفوعه ترلگانچه دیب. مونده قاراولچیلقغه یاللانوب آنك بله‌ن قالغان. باشده تگی یش یش‌غنه خطلر یازسه‌ده اشلرنی ماقتاماغان. صوڭراق برده خطده یازمی باشلاغان. شوندن بیرلی مرفوعه همان آورا ایکان. خلیل آنی بالنیتسه‌غه‌ده ایلتوب قاراغان، آلمینچه کیری قایتارغانلر.

خلیل آغای یوطغوب یوطغوب — جانی ئه‌رنب بولور — شونلرنی حکایه قیلا. مرفوعه توشه‌مگه قاراغان کویی حرکتسز یاطا؛ اول گویا بزگه خاطری قالغان: «سادونده بولغانلر. خبر کیترمه‌گانلر..» دیب اوپکالەب یاطا ایدی..

بز چای اچوب بترگانده قارت قایتوب کردی. قارت کرگاچ خلیل بزگه:

— مین ئلی چغوب یوریم، سز بابا بله‌ن شولای اوطورگز، — دیدی.

اوزینك قراواتن کورساتوب:

— یاطساگز، مونه قراوات، ایکاوده اورناشورسز. بز باری بر، بابا بله‌ن چیراتلاشوبقنه یوقلیبز، — دیدی.

اول چغوب کیتدی. قارت، بلیته‌ده قوللرن جلوتا ایدی. خیلی وقت انسز طاوشسزغنه طوردق. طشده یل ئلله نرسه‌لرگنه شاقلداتوب صزغروب طورا، ئلله نیندی چینه‌گان، اولاغان طاوشلر ایشتلگان کبك بولا ایدی..

شول آراده قارت قایداندر ایسکی و آلاماغنه کورنشلی ماندالینغه اوخشاشلی بر نرسه (*) چغاردی‌ده اوطوروب قللرن ره‌تلی باشلادی و برنیچه مرتبه اوتکونگنه چیرتب‌ده یباردی.

بز خسته یانده بو اشنی کیلوشترمادك.

ایبداشم قارتقه اوزینه‌ده بونی سویله‌دی.

آ ئار قارشو مرفوعه بیك ملایم طاوش بله‌ن:

(*) اوزلری «چغور» دیلر.

ــ اویناسون . . مین یاراتام . . ــ دیدی .

مونه قارت اوینی باشلادی . . .

بو چاغنده، بر عصرنی اوته‌دن اوته‌گه چغا یازغان آپپاق صاقاللی، صاری چرایلی، باتق کوزلی بو قارتنك اوزینه قاراساك، سازینگ قللری آراسندن یانوب، جلاب چغا طورغان نغمه‌لر، ماضینی، قافقاز طاولرینگ ماضیسن، کاسی دیگـگری‌نگ اوغشن، وولغه بویلرینگ کیچمش، طاغن ئلله نیلر، ئلله نیلرنك یازمشن کویلی ایدیلر . . اگر قارشوده‌غی چریك قراواتقه، ایسکی اورنده سه‌له‌مه یورغان یابنوب توشامگه قاراب یاطقان، صولغان چرایلی، کیبکان ایرنلی سونه‌رگه یاقنلاشقان خاتونغه قاراساك، شولوق نغمه‌لر: «دنیاده وفا یوق . .» دیگان توسلی ایتدروب جلی ایدیلر . طشده‌غی شاقلداولر، ییل صزغرولری، چینه‌و، اولاولر ــ همه‌سی‌ده قارتنگ قاتی بارماقلری بله‌ن موگلی ساز طاوشلری آراسینه قوشلوب یوغالا ایدیلر . . .

شول وقتده خسته، توشامگه قاراغان کویی نی اویلی ایدی ایکان؟ طوغان ایلن‌می؟ «سادون» شاخته‌سن‌می؟ یوقسه ایکیسن‌ده‌می؟ ئلله بولارنی‌ده کیچوب بیگره‌کده عالی، بیگراکده کیگ یرلرده‌می اوچا ایدی؟ .

. . . .

بز یارطی تونلر اوزغاچقنه یوقلارغه یاطدق .

ایرته بله‌ن یاقداش بزگه :

ــ بالق پرومیصلالرنده اش حقی یخشی بولا . لکن ئلی بر آز ایرته‌ردك . اشلر باشلانغانچه مونده طوررسز، ــ دیدی .

بز آلارده اوچ کون طوردق .

خسته خاتون نچارلانغاندن نچارلانوب آقتق صولشلرن صولی ایدی . کوندزلری هیچ بر سوز قوشمی حرکتسز یاطا . کیچلرنی صاتاشا صوقغالانا ایدی .

بز آلاردن کیتکان کون ایرته بله‌ن اول درستکنه کورنه ایدی . باشی آورغانلقدن زارلانوب طوردی . منده‌ن توزه‌تورگه قوشدی . توسی باشی‌ده

رەتلەنگان كبكرەك كورنە ايدى. آبزاسى قولندن بر يارطى چناياق چاى هم اچدى. آندن صوك كوزلرن يوموب خيلى وقت حركتسز ياطدى. بالاوز كبك صارى چرايى بر آز آلوشنوب بيت اورتالرينە شفق قزللغى كبك صيوقغنە ماطور بر قزللق چقغان ايدى. كوكراكى ييل آرتندن تيگز وعظمتلى روشدە صالماقغنە حركتلەنوب طورغان ديڭگز كبك توبەن باتوب صولش بيرە، اوستكە قالقوب صولش آلوب طورا ايدى. ترزەدن كرگان قوياش ياقتيسى گويا آنى نازلاتا. تلطيف ايتە. پريشان چەچلرندن اوزون كرپكلرندن صيپى. آرق قوللرن جلتە اوبە. اول كامل سعادت و طنچلقدە يوقلاغان معصوم بالا توسلى ياطا ايدى. لكن بو طنچلق اوزاقغە بارمادى، بز كيتار آلدندن اول طاغن عذابلنە، طاغن صاتاشا باشلادى. اول جلاب جلاب. ربطسز سويلى، وسوزى صاين طنى بولنە، صولشى بتە ايدى. همەدە قاى بر سوزلرندە بزنى دە قاتشدرغان كبك بولا ايدى.

— «اى ربم! باروبدە.. ئەيتمەگانلر.. انكايم كيلور.. اول يوق.. اول ئەيتمينچى قايدن بلسون. اول كيلوردە ايدى.. بلمى.. آكار ئەيتمەگانلر.»

بر آز توقتالوب توشامگە قاراب طوراده طنچلانغان كبك بولا. طاغن سويلنە باشلى.

— «ايتدگزمنى؟ مونە رحمت.. كيلە، ديسز... مونە انكاى كيگانور! ئەيدە آلگز... كيتەم! حاضر ايندى كيتەبز.. اوزى كيلە... جانم ئەيدە ايندى!.. شولاى اوزاق طورالرمنى؟.. مونە رحمت..»

اول شولاى صاتاشوب سويلەنگاندە خليل بردە انداشمى اياگنە طايانوب اچدن جلى. قارت، پليتە يانە ترەلگان، ايدەنگە قاراب نيدر اويلى ايدى..

خليل آغاى بزنى اوزاتا چقدى. قوياش بايتاق كوتارلگان ايدى. هوا صاف، آلدمزدەغى افق منظرەسى عادتدە گيدن‌دە يراق و ماطور كورنە ايدى.

خليل كوڭلسز و قايغولى چراينە اشلكلى رەوش بيروب:

ـ انه شول قاش‌غه چقغاچده داداشف پرومیصلالری کورنور؛ شولای طوب طوری بارگز.. ـ دیدی. بز بر یگرمی آدوملر کیتکاچ آرتمزدن ینه قچقروب:

ـ داداشف یاخشی حق بیرماسه، شاغالف‌غه باررسز.. آرالری یراق توگل. ـ دیدی.

آندن بیرلی ایندی نی چاقلی وقت اوتوب، نی حدلی ییللر ایسدی، نی حدلی صولر آقدی، ـ شولایده جای باشقی صالقون و کوکلسز کیچلرده شول ئلیگی یالانغاچ فلیگل‌ده‌گی کیچکی منظره‌لر، حاضرگی کبك مینم کوز آلدمه کیله.. گویا ئلی همان خسته خاتون توشه‌مگه قاراغان کویی یوغالغان ایرن کوتوب یاطا.. داغستانلی قارت همان ساز چالوب اوطورا.. خلیل‌ده ایکی کوبشه‌لی ملتغن قولتق آستنه قصترغان، باشن توبه‌ن صالوب همان بوش قازارمالر آراسنده یورنه..

(١٩١١)

کوکلسز اش

« . . . آبزتای ، بو کون ، اتفاقی‌غنه ، مین ایرم علی‌نک سیننگ قزلک‌نی آلورغه دیب سزگه یورگانلگن بلدم . اول بو کون کیچ بله‌ن سزگه باروب، تمام «اش» بترمکچی بولغانسز ایکان . لکن مین آنی بو اشندن طوقتاتدم . اول مینی طکلادی . هم سزگه خط یازونی میکا طاپشردی . مونه بو خط بله‌ن مین سزگه بلدره‌م : سز آنی کوتمه‌گز، اول ایندی سزگه بارمی ، هیچ بر وقت باراچق‌ده توگل . اگر آنی خاتونسز دیب بلوب آلدانغان بولساگز، چن کوکلمدن سزنی قزغانام ، خصوصاً قزلک‌نی بیک آییم . اگر بله طوروب آنی شولای آزدروب ماتاشقان بولساگز اول وقت سزنی هیچ‌ده قزغانمیم . . . »

عزیزه‌نک انکاسی قارچق اوستال حاضرلاب ماتاشقان چاقده بر کشی شوشی یوغاروده یازلغان خطنی کرتوب بیردی . اول خطنی اوقوغاچ تکی کشیدن نیدر صوراشماقچی بولوب تیزگنه ایشک یانینه باردی . لکن اول کیتکان ایدی ایندی . . .

ــ عزیزه ! ــ دیب قچقرغان ایدی ، ــ طاماغی بوولدی ، تز بوونلری بوشاب کریسلاغه اوطوردی .

اول ایکی تره‌زه آراسنده کوزگیگه آرقه‌سی بله‌ن کریسلاده اوطورا . طشده قویاش اینگان صالقون و یا کغر ایدی .

آننگ صوره‌تی کوزگیده قارا بر کوله‌گه بولوب کورینه ، کریسلانک ایکی قولتوغینه قویغان نچکه و آرق قوللری ، جونلری ایبوب یرگه سوزنگان قوش قناتلری توسلی حالسز لکدن صالنوب توشکان ، باشی قزغانچ صورتده آلدینه صالنغان ایدی .

عزیزه قایده؟ أنه اول تگی یاقده، قوحنه‌ده آش پشروچی خاتون یاتمده. آ کار بولوشا، سوینچندن دنیاسن اونوتقان. انکاسی یانینه‌ده کیلمی؛ آشلر هیبه‌ترده‌ك بولسون دی طورغاندر..

اول حاضر انکاسینگ کوز آلدینه، بالا چاغنده‌غی، زور کوزلی، صارغلت چرایلی، قصقه کولماکلی. ساچی آرقه‌سینه یاتقان قیافت بله‌ن کیله، هم‌ده آنك بالا چاغنده‌غی سویله‌نش. نازلانو، جلاولری‌ده حاضرگنه بولغان توسلی آنگ قولاغینه ایشتله ایدی..

اول بالا چاغنده افراط درجه‌ده جانلی، و اویناق طبیعتلی بولووی بله‌ن برگه، نازلی، دقتلی، تأثرلنوچه‌ن ایدی. انکاسینگ کیفسزلنوب طورغانلغن یا ایسه نیچکده آ کار التفاتسزلغن سیزدیمی تیزوك بارادہ موکایوبقنه:

ــ انکای مینی نیك سویمی؟ ــ دیب انکاسینه زارلانا. تگی آنی آتاسینه ییتکره. اول:

ــ آخ جانم، قزم، نیك سویمیم، سویه‌م.. ــ دیب اوبوب قوچوب آنی یواتا طورغان ایدی. آلار شولای آنی نازلاتوب سویوب آصری ایدیلر. چونکه عزیزه آلارنگ قاراب طورغان بردن بر بالالری ــ کچکنه گنه شول عائله‌نگ بارلق یوانچ و ارتباط نقطه‌سی ایدی.

لکن نی کوته‌ـگ ــ بر وقت جای باشی ایدی ــ ایر اورتاسی‌غنه عائله باشی آتا، آنا بله‌ن قزنی شول آلداو ویالغان بله‌ن طولی دنیاده برده بیلگوسز بر قسمت‌نگ اختیارینه طاشلادی‌ده کیتدی..

عزیزه اتکاسی أولگانده اون بیش یاشنده ایدی. اول قایغورا، آندن‌ده بیگرده‌ك قورقا ایدی. انکاسینه:

ــ بز صوك ایکاوگنه نیچك طوررمز؟ ــ دی‌ده بر طوقتامی جلی ایدی.

آنانك بار کبك شادلق و امیدلری یمرلگان، بیگرده‌کده عزیزه ایچون قایغورا، آنی قزغانا ایدی. شولایده آنگ باشینه یاقتیغنه اویلارده کیله. شول اویلار بوینچه، اوزلرینگ بختسزلکلرینه چاره‌لرده طابلغان توسلی بولا ایدی.

شول کوبی ایکی یل اوتدی . قارچق‌نک یاقتی اویلاردن بری فعلیتکه چغارغه‌ده طورا ایدی ایندی ، ــ علی اسملی شماعنه بر یگت‌نی آلار یورطقه کرته ایدیلر. اول اوز سوزی بوینچه ، اویله نمه‌گان ، یالغزاق بر یگت بولوب ، بو ، کشیسز قالغان آنا بلهن قزغه حامی و عائله باشلغی بولونی اوزینه زور بخت صانی ایمش .

بر نیچه آیلر ایندی هر کون دیه‌رلك اول مونده اوز اویی کبك کیلوب کیتوب یوری ایدی . چونکه اول ایندی «اوز» کشیلری ایدی . عزیزه ، حیاتینك ئلولك‌دوره‌لرنده آتادن اوکسوز قالوب زور حسرت وامیدسزلك صوکنده اوچراغان بو «حامی» و ایبده‌شگه شول جدلی کوکل بیرگان ایدی: اول بر گنه کون کیلمی قالسه‌ده چیتلکگه یابقان قوش کبك ئلله نیندی عذاب و جفالر بلهن ، قایده باررغه و نیگه طوتنورغه بلمی یوده‌ب چغا ایدی .

مونه بو کون عزیزه‌نك کوکلی طنچلاناچق . موندن صوك اول تمام بختلی بولاچق ؛ چونکه بو کون کیچ بلهن کیاو بتونله‌ی‌گه کیله‌جك . بو کون آلار صبرسزلق بلهن جیبونوب توزونوب آشلر حاضرله‌ب قوناقلر کوته‌ایدیلر . .

قوناقلر کیلمه‌دی . . ئلیگی خطنی کیتروب بیردیلر . .

قارچق خطنی اوقوغاچ حالی کیتوب کریسلاغه اوطورغان ایدی . اول کریسلاغه اوطوروب کوبمیدر طورغاچ خطنی . قوناقلرنی و اوزینك قایده اوطورغانلغن حتی بتون ایبرنی اونوتدی . . گویا اول برده چقغیسز قاراکغی ، قورقنچلی اورمانده اوطورا بولدی . . . بر نرسه‌ده کورنمی تیك شاولاب یاکغر وبوز یاوا . . أنه عزیزده‌ده شونده آداشوب یوری ، یول طابمی ، قچقروب جلی :

ــ انکای ، تیزرهك کیل ! دی .

لکن بو ، اورننمدن طورا آلمی ، بیك قالون آغاچ بوتاقلری آنی تورلی یاقدن باصوب طورالر . . آه ، أنه عزیزه ئلله نیندی توبسز چقرغه یغلوب کیتدی ! بو همان قوزغالا آلمی . . مونه بوز یاوا . بوز یاوا ، آغاچلر آوا . ئلله نیلر

واطلا ، ئلله كملر قهقهه‌له‌ب كوله‌لر، قچقرشالر. آنى باصترالر اون طنن آلا آلمى..

عزيزه قوحنه ياغندن ايشكنى آچوب :

ــ انكاى ، نيك اوت آلندرميسك ؟ ــ ديدى .

جواب بيروچى بولمادى . اول ايده‌ن اورتاسينه كيلدى .

ــ انكاى، نيك ده‌شميسك ؟ــ ديدى. ينه طاوش يوق . استينا ساعتى تيگز وصالماقغنه تقلداب طورا . زالنگ اچى قارا كغى ، تزه‌لرنى يا كغر تامچيلرى دبرداته . . اول قورقا باشلادى . بر نيچه سيكوند قوزغالمى قارانوب طورغاچ كريسلاده بر قارا نرسه‌گه كوزى توشدى .

ــ انكاى، بغرم، نيك بولاى طوراسك؟ــ ديب باروب انكاسن قوچاقلادى. تگى قوزغالمى ايدى . . قولى طوتدى ــ بوز كبك صالقون و قاتقان ايدى . .

اول ايسى كيتوب ، نى ئه‌يتكانن اوزى ده بلمينچه :

ــ نيك صوك اوت آلندرمادك ؟ ــ ديگان ايدى . اوز طاوشندن اوزى قورقوب :

ــ انكايم ! ديب ئيلردى .

خدمتچى خاتون يگروب كيلوب كرسه ــ عزيزه انكاسينگ تزلرينه قاپلانوب بر بويدن قهقهه‌له‌ب كولگان شيكللى هونكوردب طورا ايدى . .

(١٩١٠)

اچ یوشولی

کوکل تلی: بیر قودت! شول، ملک قات طابتالوب بتکان چیرکین، طار قابقنی تیشوب چغیم.. بر ثانیه اچنده فضانک چیکسز یراقلقلرن، میلیون مرتبه‌لر ئه‌یله‌نوب هر بر سیارده‌ده، هر بر یاقنرتقچ نلک یاقیسنده طوروب قاریم. دیگر لرنه چومییم، صو قزلرینک اکرین طاوش بله‌ن دیگر توبنده‌گی گوزه‌للکلرنی ماقتاب جرلاغان جرلارن طکلییم. تون کبک قارا اورمانلرنده یوزییم، اورمان آنالرن، آژدها، یلانلرن کوریم. پری قزلرینک بیوگانلرین قارییم، موزیقه‌لرن طکلاب لذتله‌نییم، اوزتالرنده بولییم.. یوقلاب کیتییم..

***

قایده بو حدلی آردم ایکان؛ کون نیچک اوتکان. قویاش باتقانده قایده ایدم، بو یرگه قایدن کیلوب چقدم؟ قایده صو اچدم؟ اوخ، طاغن صالقون صو اچه‌سم کیله..

طاش اورامار. صووق غراداوایلر، یانغان ایزووشچقلر، قوری ایرلر. چوار خاتونلر، یرده‌گی ترکلکنک طاغن ئلله نی حدلی شوندی تابتالغان کیساکلری طوزان کبک کوزگه طولغانلر. یراقدن کوره آلمیم، آریت شولارنی!

مونه بو باقچه‌ده کوبدندن بیرلی بولغانم یوق.

خاطرمده. بر وقت شونده ایکی ایبداشم بله‌ن تون اورتالرینه چاقلی سویله‌شوب اوطورغان ایدک. اول اشکه بیش یللر. شول بیش یل ئلوك اوطرشقان یریمزگه کیلدم. بایتاقدن بیرلی کمنیده کوره‌سم کیلمی ایدی. حاضر بو اورنده مین آلار بله‌ن، اول ایکی ایبداشم بله‌ن سویله‌شر ایچون بیك قیمت توله‌ر ایدم، تصرفمده بولغان هر نرسه‌نی بیرر ایدم! آلارنک بریسی شاعر، بریسی محرر

ایدی بیت. بلکه آلارده حاضر بره‌ر یاکی «سوز» ده باردر..

خیر، مین آلارنیده یاراطمیم. تیك بریسینک هواده‌غی سرایلرینه قزیغه‌م. ایکنچسینك حیثیته‌نوونده‌ن خوشلانام..

اوزون اوطورغچده بر کشی بار ایدی. باشقه یرگه کیتمه‌دم، شونک‌اوق بر اوچینه اوطردم. اول کشینك اوستنده سوسه‌رگان صارغلت توسده کازاکی، باشنده آلچل بورك، اوزی ــ بتونکنه قارت.

طنچلاندم: سینک نیچك اوطورش، طروشکده بو قارتنک نی اشی بولسون! شولای اوق. البته اول سیکا سوز قوشوبده یوده‌ته‌چك توکل..

ایرکنله‌ب صولش آلورغه‌اولکرمه‌دم. اول میکا قاراب چراین اوزکارتدی. کوله‌می جلی‌می، دیب طورسام یه‌مسز قوللرن ده میکا تابا صوزدی. «ئه.. کورشه‌سی بار ایکان ئلی. شولغنه قالغان ایدی!» دیب طوروب کیتارگه ایسابله‌گانده:

ــ ایسه‌نمی دوس جگت! ــ دیدی.

قول آلوشدق. یوزینه طوری قارادم..

⁂

موندن بیش یل ئلوك شهر چیتنده‌رك بر ایوده طورغان ایدم. آنده تبه‌نه‌لکنه طاش یورط، ایشك آلدنده باقچه کیساکی، یورط ایه‌سی، آنک خاتونی، ایکی بالالری وباشقه. کوچکنه طورمشنك کوچکنه کیره‌کلری. بارلغی بار ایدی.

بو عائله‌ده کشینک ذهن و فکرن اشغال ایته‌رلك بر نرسه‌ده یوق ایدی. خوجه اوزی آلتمش یاشلرنده، ئلله نی آلو صاتو بله‌ن ماتاشا و آشدن صولك بره‌ر ساعت تشلرن قازشدروب یوررگه عادتلنگان، شونی بیك راحتدن صانی تورغان بر کشی؛ خاتونی بالنسبه یاش، الوغ گوده‌لی، آورولق درجه‌سنده بالالرن سویه طورغان عادی بر آنا... ایکیسیده نمازنی ایسدن چغارمیلر، روزه‌نی اوچ آی بورون سویلی و کوته‌لر. بالالرن افراط درجه‌سنده

تازلاتالر، شولای اوق باشقه عادت و قیلانشلریده بزنک کشیگه برده یات توگل. معلوم و توپراغمزغوق سگان اچ پوشورغیچ اشلر. الحاصل، اینشی طاوی. یلغه‌سی چقری بیلگولی ایسکی بر باصو.

اما آلارنگ اون ایکی - اون اوچ یاشلرده بر قزچقلری اوسه ایدی، - آنی بو اچ پوشترغیچلردن آیرو تیوش. اول الهی سر، الهی گوزه‌للکگه چومغان معصوم بر بالا ایدی ئلی..

مین بایتاق وقت یورط خوجه‌سینک اسمن بلمی یوردم. قزچقنك اسمی مریم ایدی.

بر وقت ایرته بله‌ن ایشك آلدینه باقچه‌غه چغوب اوطوردم. مریم کچکنه توغانی بله‌ن آغاچ آرالرنده شاپاروب یوری ایدیلر. مینی کورگاچده یانیمه کیلدیلر. کچکنه‌سی مریم اوستندن شکایت قیلورغه کرشدی:

ــ قارا ئلی آبیم! دی اَنیم ئه‌یتکان ایی: قزلارغه یالان آیاق یورو یازق دیب ئه‌یتکان ایی.. تاموغده یاندررلر دیب ئه‌یتکان ایی.. یاندررلر بیت؟ ئییو؟ یاندررلر؟

اول بیك اچ فکری بله‌ن سویلی. مریم اوشانماغان توسلیرهك کولمسری ایدی:

ــ درست توگل بیت؟ ئییو؟ اول بلمی ئییو؟

نیچك ایتوب ایندی بولارغه «فتوا» بیررگه ایکان دیب کوله‌سم کیلدی، چن‌غنه روشده:

ــ یه ئلی قایده قاریم!. ــ دیدم.

اول قار کبك آیاقلری بله‌ن صاب صاری ویومشاق قم اوستنه باصقان ایدی.

ــ ئییو. اول بر آز یاکلشقان ایکان. یاریمی صوك بو آیاقلرنی یاندررغه! یوق. یوق.. شولایده یالان آیاق یورماو یخشی بولاسی.. ــ دیدم.

شولایغنه ئه‌یتکان ایدم آلار ایکیسیده بر برینه کوز تگوب:

ــ ئه‌یتدم اچ! ئه‌یتدم اچ! ــ دیشدیلر..

معصومیت «منطق» دن یوغاری اوچقانده آنده عجایب بر کوڭلیلک بر گوزل‌لک بولا ایکان . .

آلار اوینیلر . قویاش ایندی یخشوق قزدرا باشلاغان ایدی .
آغاچ یاپراقلری آراسندن کرگان قویاش شه‌وله‌لری ، یافراق کوله‌که‌لری بله‌ن آرالشوب آللی گوللی چوارلانا ، بالالر بله‌ن برگه شایارا ، آلار بله‌ن برگه اوینی ، برگه کولشه ایدیلر . .

مریم‌نڭ ماطور ، آق آیاقلری . کچکنه و لطیف قوللری . صرما ساچلری شه‌وله و کوله‌که‌لر بله آرالشوب کیتکان . ماطور چهره‌سی ، اوزون کرپکلی خیالی کوزلری آلارغه عقل ایرمازلك سرلی صافیت و الهی ماطورلق بیروب طورا ایدیلر . اول بالا ، بو وقتده آدم توگل ، حکایه‌لر عالمندن کیلگان بر پری قزی ایدی .

شول کون برنچی مرتبه آڭا دقت ایتووم . طوری قاراوم اوزمه کولکی و اویاط طیولدی . اول ئلی بالا . آنی قاریلر . یا ایسه قارامیلر آنڭ ایچون باری بردر .

لکن مینم خاطرمه بولای کیلدی : شولای مینم اورنمده باشقه بر کشی بولوبده مین آنی شول حالده یعنی اوزینڭ توغانی بله‌ن شایاروب طورغان بر قزچقنی تکانله‌ب تکانله‌ب قاراب تورغانن کورسه‌م البته آنڭ توغروسنده :
ــ خشت . عقلغه صای . . . ایك کیمی ــ تربیه‌سز . دیب حکم یورتور ایدم .

بوده بولمادی : ایکنچی یاقدن اوزمنڭ عقلغه صای توگللگم توغروسنده اوزمه بولغان حسن ظنم و اخلاقچیلغم هم کولکنچ طیولدی .

شول آراده بالالر یگرشوب اویگه کردیلر . مین هیچ بر نرسه اویلامی حس ایتمی طنوب قالدم . فقط قلاغم توبنده ئلله نیندی ، طکلاب طورغانده ایشتلمی طورغان ایس کیتکچ ماطور جر . ئلله قایلردن کیلگان بیك اکرن و اچ أزکچ موزیقه چڭلی ایدی . . . اول عادی جر ، عادی موزیقه توگل ،

گوزللك تكريسينڭ طاوشى ايدى . .

بر وقت كيچ بلەن مين بولمەمدە اسكريپقە اوينى ايدم . مريم كروب اوطوردى . مين بولندم :

— نى حال عقللم ؟ — ديدم .

— اويناغز ئلى ، اوينا . . طڭلارغە كردم . . — ديدى .

سوزن طڭلادم . ينە اوينى باشلادم . .

آنڭ خيالى كوزلرى توبەن سزلگان ، اوزون كرپكلرى آلارنى كولەگەلەب تترەگان كبك طورا . .

قوياشنڭ صوڭغى قزل شەولەلرى بولمەدە بانور بلمازگنە ايسانلەشەلر . .

بو وقت مينم ايچون بولمەدە ، بولمەدگنە توگل ، دنيادە بر نرسەدە يوق . تيك شول اوزون كرپكلر آستندەغى سرلى خيالى كوزلرگنە بار : موزيقە طاوشى ، قوياش شەولەلرى و ماطورلق همەسى شولاردن آغا ايدى . . . شول كوينى صاناولى دقيقەلر يا ايسە صاناوسز عصرلر كيچدى . .

قوياش اينگان ، بولمە قاراڭغولانا ايدى .

— بار ايندى عقللم ... انكايڭ يوشونماسن . . — ديدم .

ترەزەنى آچدم . اوت آلندرميچەغنە قوشيتقەغە اوزاندم .

ترەزەدن صالقونچە هوا كرە . آغاچ ايسلرى آڭقى ، تيمر يول استانسەسندن پاراووز طاوشلرى كيلە ايدى . . كوزلرمنى يومدم : مريمنڭ اوزون ساچلرى ايكى ياق ايگ باشلرينە صالنغان . خيالى كوزلرن اوزون كرپكلرى قاپلاب طورا . . آلار آچلدى . . آندە كوك يوزى ، آندە ئللە قايچان صوغلغان چيكسز الوغ چاڭ طاوشى اوزايوب تورغان حالدە توقتاب طورا ... اول طاوش اوزى كوكچل . «مەڭگو» آنڭ اچندە . اول توقتابدە طورمى ، حركتلەنميدە . . آندە طنچسز شاعرنڭ طنچسز روحى اوچا . مەڭگولك مولڭ . مەڭگولك ماطورلقنى جرلى . . آندە الوغ قامپازيتورنڭ روحى . درمانى يوق

مه‌ڭگولك دردنگ کوین تابقان شونی اچ ازگچ بر موك بله‌ن کویلی . . . آنده مریم ! قاناتلی . . هیچ قایا تیمه‌گان کویی یاشن کبك اڑچا ، اوزی بر اورنده !.. طوری قاراب بولمی ایس آوا . . اول سویلی ، برده چیکسز ! آنك سوزلری حرفسز نیسز ، کمش اڑلافدن آققان صاف صو کبك آغوب طورا .. اول ترکلکنی ماقتی . قویاش و آینی ، چه‌چه‌کلر و گوللرنی ، طاولر و اورمانلرنی ، قوشلر و بلبلرنی ، یلغه و دیگ‌گزلرنی ، کیچه و یولدزلرنی ، طاغن ئلله نیلر ئلله نیلرنی اوچسز قریسز ماقتی . . . جلابده ماقتی ، کولوبده ماقتی ، قزوده ماقتی اکرین‌ده ماقتی . .

بر وقت اویاندم . ـ اوی خوجه‌سینك براوزونایتوب بر قصقارتوب موکلی‌غنه مقام بله‌ن ایرته نمازی قرائتن اوقوغانلغی استینا آرقلی ایشتلوب طورا ایدی ..

⁂

مین آلارده کوب طورمینچه باشقه شهرگه کوچدم . بیش یللر مونده قایتمادم . اما شول معصوم بالا . قای وقتده برده اویلاماغانده ایسمه کیلوب توشه ایدی . .

⁂

صوڭ چاقلرده عقلم کیرته‌سندن طش بولورغه کیردك . بعض بر « مسئله » لر توغروسنده اویلی اویلی اچ پوشوغه صابشدم . .

سیاحتکه چقدم . بیك یراق سیاحتکه دیب مارشروط توزوگان ایدم .

طورغان یرمدن برنچی آدوم ایتوب مونه طاغن شوشی شهرگه کیلدم . .

برنچی کون . . . جانم طنچ توگل . ایرته‌دن ساعت دورتکه حدلی نومرمدن قایاده چقمادم . بورونغی طانشلرمننگ برنده کوره‌سم کیلمی .

کیچن تصادفی اوچراغان صارغلت کازا کیلی قارت طانش بولوب چقدی . اول مریمنك آتاسی ایدی . آنك بله‌ن طانشقاچده اول اوزینگ باشینه کیلگان حاللرنی سویلی‌باشلادی . خاتونی ئولگان ، یورطن صاتقان . ینه اویله‌نگان ، آنسی

اوكشلى چقماغان . . . خاتونى طورمى قچقان . اوغان بر كيتكه مالايلقغه بيرگان ، اول آنده طورماغان . . عموماً تابشلر بورونغيچه توگل ايمش . . اولغه قايتورغه‌ده ايسابلى ايكان . .

مينم افراط درجه موگار اچم پوشدى . آنڭ بو ياكى خبر ايتوب سويله‌گان سوزلرى ميڭا ئالله قايچان معلوم . مڭ مرتبه ايشتكان ، كون بله تون آلماشنولرى كبك طبيعى و ايسكى واقعه‌لر كبك طيولدى . مريم توغروسنده بر حرف‌ده تلگه آلماوى اچ پوشويمنى تاغن نيچه قات آرتدردى . مريم يوقسه بر خيالغنه‌مى ايدى ! ئالله قارت مينى صاتاشدرامى ؟ . . . صبرسزلق بله‌ن :

ــ مريم ! مريم نيچك ؟ ــ ديدم .

قارت قولن سلته‌ديده :

ــ آنسن صورالما ايندى دوستم ! ــ ديدى .

مين طاغن صورادم :

ــ قايدا صوڭ ! نيشلى ؟ ــ ديدم .

قارت تيزگنه جواب بيرمادى ، نى ئه‌يتورگه اويلادى آخريسى :

ــ بولغانندن بولماغانى آرتق ايدى . . آزدرديلر مسكيننى . ــ ديدى .

آرتق اوطورونى تحمل ايته آلمادم ، به‌روب كيتدم . .

خيرسز ! سينڭ بولغانڭدن يا ايسه مينم بولغانمدن بولماغانمز آرتق توگل ايديمنى ؟ !

ايشاڭ ! اول حيوانچه محاكمه قيلا . گويا اوزينڭ يا ايسه باشقه‌لرنڭ بولولرى كيره‌ك ! آزدرغانلر ايمش ! يالغان ! «اول» كوكلرده اوچا ، اول مه‌ڭگولك ، اول سر ، اول الهى سر . . . اول آزمى ! . سز آزدرغان اول باشقه نرسه . مريم معصوم . مقدس روح اول ، سز آزدرغان كشى ــ اوزگز كبك سفيل آدم بالاسى . . آنه ، مين مريم نى كوردم قايلرده اوچا ! . . .

ايڭ ياقتى يلدز آنڭ ماڭلاينده ! باشقه واقلى ئريلى ئالله نى حدلى يلدزلر آنڭ قاراچم كوڭ كولماكلرن بيزه‌ب يالتراشه‌لر . اول مينى چاقرا . ميڭا

قولن صوزا . . . یوق جانم ، ئلی مین بارمیم ! . بیك یراق . . بیك بیوك ، ایسم آوا . . . بز ئلی موندە طورامز ؛ اتكاك بله بز ئلی موندە كشیلر آزدرروغه ، كشیلرنی یولدن چغاررغه كیرەك . . خوش ! طاغن میكا بولای كورنمه جانم ، چاقرما ! مین سیندن اوتنهم . . بر آز طوریم ئلی . . . زنهار . . . بر آزغنه . . . »

بو یازو ، بر غاستینسه نك ۱۳ نچی نومر بولمه‌سنده تابلغان ایدی .

(۱۹۱۲)

سرده‌شلر

I

قرداشم مرفوعه!

صوڭغی خطڭنی اوقوغاچده ختقروب راحتله‌نوب کولوب یباردم . . .

سین نرسه‌لر یازغانسڭ ـ آزغنه اویلیسڭمی؟ شولایده سرڭنی یاشرمه‌گان ایچون چن کوڭلمدن اوزیڭه رحمت ئه‌یتم. خطڭنی اوقوب حقیقه راحتله‌ندم: برگنه بولسه‌ده بار ایکان ئلی مینم‌ده سرده‌شم، دیدم. ئه‌ی چنده سین ئلی نیشله‌دڭ مرفوعه؟ شول یازغانلرڭ همه‌سی چنمی؟ درستمی یازدڭ؟ شونسی میڭا قزق طیولا: کچی یاشدن برگه اوسدڭ برگه یوردڭ. همانده. یش کورشماسه‌کده خطلاشامز. سر آچو توغروسنده سین برده بولای یومارلانوب کیتکانڭ یوق ایدی. بیك یاراطاسڭمنی اوزن؟ «کیچه‌لری شونی اویلاب» اشدن چغاسڭ! ای خدایم! عیف الله آبزینی قزغانامده، کوله‌سمده کیله! سین قهر «تگینی» اویلاب یاتقانده بو مسکین اوزینڭ ماتورغنه (ئیبو ماتورغنه) توگاردڭ صاقالن اصپایتوب ماطورغنه. معناسزغنه. کیڭگنه، قزلغنه، طاغن ئلله نیندی‌گنه، الحاصل قزقلیغنه چراینه کمال طنچلق واشانوچیاق ره‌وشی بیروب. بلسه‌کده «لبیك» دیگان کبك بر قولن کوکراك اوستنه قویوب چالقان یاتقان. یاش صبیلر یوقوسی بله‌ن راحتله‌نوب یوقلی بولور. . . نیگه یوقلاماسون ـ یانده خاتونی ماتور همده عقلی . . . خیر، سین آنڭ‌ده قایچاغنده ئلله قایلرده قونوب تونوب یورگانلگن یازاسڭ یازوونده، چنن ئه‌یتیم قرداشم، سینڭ اول سوزیڭه اشانوب بتمیم؛ سین آنسن تیك اوزڭنی آرالاز وحقلی کورگزز ایچونگنه یازاسڭ بولور. چونکه عیف الله آبزی اول مین بلگانچه، یومشاق طبیعتلی. یواش آلاشاغه اوخشاولی سویکملی بر کشی. هیچ ایندی مین آنی

آندی نی جیتدی یوللرده یورر دیب اویلامیم.

خیر، ایر کشیگه آلای اوق حسن ظن قیلوبده بولمی. شولایده مین آنی بیك چیبەر کشی دیب بله ایدم..

آلای بولای آرتق اش یوقدردر بیت ئلی؟.. یاراتو قدرسن‌گنه ایندی نیشلەتەسگ آنی - بر نی ایتەر حال یوق: کوڭل اول کورەسگ - هماندە کوڭل، اون بیشدەدە کوڭل. اوطز بیشدەدە شولوق کوڭل؛ لکن آرتغنه بارزغه مصلحت کورمیم قرداشم! سین حاضر اوزگنی نیچه یاشدە دیب بلەسگ؟ انکای بزنی بر یاشلکلر. دی. میڭا آوغستدە اوطز اوچ طولا.

آ ڭلیسگمی مرفوعەم. توگەردەڭگنه خاتونلر بولدق بیت ایندی! بزنکی هر وقت مینی مسقل ایتە: ایکی اوچ یل اچندە سیمز اوردەڭکه اوخشاب کیتدڭ ـ دی. قارا جولەر. اول نرسەکه اوخشاتا! تیك مین آنسینه بردە آچولانمیم، سیمز اوردەڭ ماتور بولا اچ... صناشدروب قاراغانڭ بارمی؟

آی یاقتیسندە اوطورشگز شەب بولدیمنی؟ قهر. آخرینه حدلی یازارغه یارامادیمنی؟ نقطەلر قویوبقنە سوزگنی بولگانسگ. یوقسە، عیف الله آبزیغه یازارمن، یا ایسه کونلەشورمن دیب قورقدگمی؟ مین سینی، شایان نرسە! شول واقعەنی ینەدن تفصیللەب یازماساڭ هیچدە بحیل توگل. آ ڭلیسگ نی أیتەم؟ هیچ بحیل توگل. ایگ قزق یرندەگنه اوچ نقطه قویوب سوزگنی بترده، باشقه اهمیتسز نرسەلر - عیف الله آبزینگ مکارجەگه کیتارگه جیونولرن، آصراوگزنگ بازغه توشکاندە آیاغن قایقدرو خبرلرن یازوب کیت ایمش! طاغن قوچرگنز بردر یرن ایمگاتمادیمی؟! آنسندە یازاسی ایدی! مین بلەم بیت قهر. سین یوری مینی اوچکەر ایچون شولای ایتکانسگ! کوڭلمنی جیللەندرگاچکنه بردە کیرەکمەگان مکارجەلر، آصراو آیاقلری یازوب، میندن کولگەنسگ. یازغان چاقدە تلگنی چغاروب مینی مسقللاغانسگدە بولور ئلی؛ ئەی شایان سینی، شایان!. عیف الله آبزینی بر کورگاندە ئەیتیم ئلی آ ڭر! مرفوعە، سینگ خاطرگدەمی. بر سەلەمە جکت بزگه نرسە ئەیتکان

ایدی؟ اول قایده‌در اشکه یوری‌در ایدی آخریسی. ایرته‌لی کیچلی بزنگ قاپقه آلدندن اوته ایدی. اول اوزی قالون مویتلی، قزل وماتور چرایلی بولوب ئلوك مین آنی کورگان صاین کوله‌سم. مسقللیسم کیله ایدی. چونکه اول اوزینک بتون قیافتی ـ زور و ماتور کوزلری، یاکی چققان صارغلت و یومشاق (ئیبو مین یومشاقدر دیب اویلیدر ایدم) صاقال میوغی. ایله‌مسز کیک آرقه‌سی. زور وکیک قوللری بله‌ن ایگ باشلرن سلکتوب ئری ئری آطلاب یورگانده ئلله نیندی بیك اشلکلی دیو یا ایسه باطر توسلی کورنه ایدی. شونك اوستنه کییملری طاغن افراط آلاما. شولایده اوزی بیك آچیق. گویا نرسه‌گه‌در شادلانوب یورگان توسلی کورنه ایدی. بز اول چاقده اون اوچ ـ اون دورت یاشلرده بولغانمزدر.

کیچ بله‌ن بر وقت بو، بزنگ قاپقه آلدمزدن اوتوب بارا؛ اول اوتکاچده بز سینگ بله‌ن آنگ آرتندن توشوب آزغنه یتمینچه آنگ یورشنچه، سلکنوب سلکنوب. کوچکه کولکیلرمزنی طیوب مسقللاب بارامز، اول بونی سیزوب آزراق آرتنه أیله‌نگان ایدی، بز شارقلداشوب کولوب قاچدق. آنگ شول وقتده بزگه نرسه ئه‌یتکانلگی خاطرگده‌می؟ ناچار ئه‌یتمه‌گانلگی خاطرگده‌در بیت:

اوخ بلبللرم! ــ دیدی.

اشانمازسنگ مرفوعه: شول سه‌له‌مه جگت بیت ایندی ـ مین شونی سویه ایدم: اول وقت البته مین سیکا ئه‌یتمی. اویالا ایدم. لکن هر وقت ئه‌یته‌سم کیلوب طورا. ئه‌یته آلماغانمه اچم پوشا ایدی.

اوخ مرفوعه مینم اول وقتدغی جوله‌رلگمنی بلسه ایدك! عقلگه کیلورمی، مین شول سه‌له‌مه دیونگ قایده طورغانلغن تیکشرو دردینه توشدم! مینم فرضمده گویا اول بر قهرمان، تیکداشسز بهادر ـ حکایه‌لرده سویله‌نگان ـ پادشاهنگ کچی اوغلی! آز بر فداکارلغم آرقه‌سنده آنگ بر ناچار یورطده قازاکغی و کچکنه‌گنه بر بولمه‌ده اوزینگ قارچق آناسی بله‌ن طورغانلغن

اوگردنوومده ئلیگی فرض و خیاللرمنی تاراتا آلمادی : گویا اول اوزینگ تیسکاریلگی بله‌ن یوری قیلنوب یا ایسه بولدقسز آبزالرینگ انصافسز معامله وتربیه‌سزلکلرینه آچولانوب «ئه‌یده چه‌کچاگز!. خانلقغه‌ده مینم ایسم کیتمی، میگا شول یگیتلکم شول بهادرلغمده یتکان! سز قورقاق و خیرسزلر اتکاینگ ئولگانن کوتکز. چونکه سز اوز باشکزغه بر نرسه‌ده اشلی آلمیسز..» دیب آلتونغه کوملگان سرایلرنی‌ده اهمیتسز کوروب طاشلاب کیتکان.

قارا ایندی: شول ـ خیالده‌گی ـ آلتون سرایلرن طاشلاوچی سه‌له‌مه یکتمی، یا ایسه مینمی جوله‌ررولک بولغان؟ ئه‌یتورگه آشقما ئلی! اگر بر وقت تیك بولدزلرغنه شاهد بولوب طورغان چاقده شول یکت‌نک آرسلان تپی‌لری کبك قودتلی قوللری آراسنده قالوب شول نچکه قوللرم آنك موینده بولغان حالده. بر نیچه مینوت آنگ اوطلی ایرنلری آرقلی اوزمنگ ایرنلردن ایرکه‌لك، لذت، روح توکمه‌گان بولسه ایدم البته اول میندن جوله‌ررولك بولغان بولور ایدی.. لکن، قرداشم، مین شولای ایتکان ایدم..

اوزم تاه‌ب قیلغان بو یاگاشلق مینی شول حدلی قورقتدی، مین اوزمنگ عمرمده هیچ بو حدلی قورقنغانم یوق ایدی. مین بو قورقو بله‌ن، کیاوگه چقغانغه حدلی عذابله‌ندم. گویا مینم ایرنلرم همان یانوب طورالر، گویا کشیلر بونی سیزه، تیك مینی اویالتماس ایچونگنه اوزئه ئه‌یتمیلر ایدی. بو واقعه‌دن صوگده مین آنی سویه ایدم. بلکه طاغن اوتکون و اوطلی سویوش بله‌ن سویه‌در ایدم. لکن ایندی آ ثار کورنمی. آژدهادن قورقغان کبك قورقا و اویالا ایدم. ئوئده توشمده آنگ ئلله نیندی وحشی همده لطیف طاوشی قولاغم توبنده چکلاب طورا ایدی. گویا اول ئلله نیندی غالبیتلر. یوغاریلقلر، پادشاهلقلر. آلتون سرایلر، ناز و نعمتلر، اچ اوزگچ ماتور جرلاردن بحث ایته، اوزینگ قاتی قوللری آراسینه قصوب مینی ئلله قایلرغه اوچورتوب آلوب کیتارگه اشاندرا..

مین باراسم ده کیله، لکن ممکن توگل ـ قورقا ایدم...

شوندن صوڭ کوپمیز آزمی‌دز وقت اوتکاچ اول برده کورنی باشلادی. طاوشی همان قولاغمده چکلی. همان قورقا، همان اویالا ایدم. کیاوگه چقغانچه‌غه حدلی بو شولای دوام ایتدی. کیاوگه چقغاچن اشلر آلماشندی: قورقمیده اویالمیده باشلادم، لکن طاوش همان چکلی... همان ئلله نیندی کوك جرلارندن، کوکلردن، بلوطلردن... اوچوروب آلوب کیتولردن بحث ایته...

مین سوزنی اوزایتدم بوغای. ضرر یوق. مونه حاضر قزق یرینه یتمه‌مز.

اوچ دورت یل بار ایندی اول اشکه، - بر کون ایرلی خاتونلی ایکاوگنه چای اچوب اوطورامز. ایشکده زوانوق تاوشی ایشتلدی. آصراو ایشك آچقاچده کروب ئه‌یتورگه اولگرمه‌دی، اوطوز بیش قرق یاشلر چماسنده، شوماغنه کیونگان، تازا بر کشی تکلفسزگنه طوب توغری بزنك یانغه کیلوب کردی. کرووی بلەن، بزنك علی‌نك یاقن طانشی ایکانلگن سیزدم.

- بزنگ جماعت.. - دیدی علی.

اول مینم بلەن‌ده قول آلشدی. بو میگا، قایده‌در کورگان کشی کبك طیولدی. صوڭ، اوطورشدق. قوناقغه‌ده چای قویدق. علی بلەن بونلر بردن اوق اش توغروسنده - تیریلر، مایلر و جونلر توغروسنده سویلەب کیتدیلر، تین‌لر، یارتی تین‌لر حتی چیرك تین‌لرده قالمی همه‌سی سویله‌نه ایدی. آلار شولای قزوب قزوب سویله‌گان آراده مین موگار بر ایکی مرتبه یاخشیلاب قارادم...

سین بونی کم بولسه یاراتورسن؟ یا خدای! آرتقده توگل کیمده توگل - بو بیت مینم ئلیگی بر وقتکی سه‌له‌مه مالای ایدی! لکن اول حاضر سه‌له‌مه توگل، شوما حتی یاخشوق شوما. قالونغنه آلتون ساعت چلبری صالنوب طورا، قولنده بر نیچه قیمتلی یوزکاریده بار. تیك شونسی قزقسز: اول برده تگی ئلله نیندی سرلی، ماتور کوك جرلارندن، کوکلر و بلوطلردن بحث ایته تورغان کشی توگل - نهایت تیریلر. جونلر، تین‌لر، یارتی تین‌لر بلەن باشی أیلەنوب بتکان بر ماقلیر ایکان!

ای خدایم! قایده کیتدی اول قولاق توبمده چکلاغان تاوشلر. قایده

آنك كوكلرى ، قايده بلوطلرى ، قايده ماتور جرلرى . . . حاضر هيچ برينه
ايسم كيتمى ، تلەسەم هەمەسن اوزم ياصيم ! . هەمەسى اويومده بولا . . .

اول كشى حاضرده بزگه يشرغنه كيلگالى . - نى ديب ئەيتورسن - ميچ گه
ياغا تورغان اوطونده بار، اولده بار، ـ مينم قاراشمده ايكيسيده بر تيگنز
تأثيرسز. معناسز نرسەلر . .

مرفوعه جانم، ياز ئلى سين ئليگى شول « آى ياقتيسنده » بولغان
واقعەنى . تفصيل گنه . يەمى ؟

مسكينچگم سينده حاضر مينم بر وقتقم كبت ئلله نيندى خياللر بلەن
اواره بولا تورغانسكدر . . حاضر اوق ئەيتوب قويم ئلى - بر كون كيلور،
اول ماتور خياللرك بيك تيز آراده طوزانغه طوزارلر . . ايرلرده هيچ
قايسنده ده بز اويلاغان حدلى معنوى ماتورلق ، شعريت بولماسقه كيرەك ؛
چونكه ياقنراق طانشدك ، خصوصا طورمش كيفيتلرينه چنلاب كوز صالدك
ايسه واقلقلرن كورەسك - هم كوڭلك ده قايتا . .

عيف الله آبزى مكارجەدن قايتقاچ قوناقغه كيلسەگز ياخشى بولور ايدى.
كيلگز، يەمى ؟

حاضرگه خوش جانم . اوزگنى كورگاچ سويلەشەسى سوزلر كوب بولور
ئلى . لكن آگغنچه سين « آى ياقتيسن » ياز . . مين كوتەم .

سينك زبيده .

(١٩١٢)

II

آی یاقتیسنده

حرمتلو زبیده م !

خطکغه اوزاق جواب یازا آلمادم. شغللر شو‌لای کوبره‌ک بولدی . . . بو کون‌گنه مونه بوش آرا طابدم. لکن . . یازاسی ایبر بیك کوب ، نرسه‌دن باشلیم ایکان ایندی ؟ ماهی استاییکه، سینی یوقغه‌غنه ماقتامی ایدی ایکان : سین یازغان چاقده قایدان‌غنه بو حدلی سوز تاباسک ! مونه مین خط یازا باشلاسام سوز تابا آلمی آبدراب بته‌م .

سین بیت ئلی « آی یاقتیسنده» اشرنک نیچك بولغانن ، نیچك بتکانن یازارغه قوشقان ایدك . تیك بیت اول چاقده ، یازارلق دیب ، آرتق ایبر بر نرسه‌ده بولمادی ، مین تیك اول چاقده تگی : «اوخ ! آی یاقتیسی ! مونه ماطورلق ، مونه شعر ! . . » دیب ذهنمنی چوالتقانغه کوره‌گنه نیچکدر اهمیت بیروب یازوب قویغانمن . سین یوققه‌غنه آندن ئلله نیندی ، کوکل قوزغی طوغان لذتلی معنالر أزله‌ب ماتاشقانسك . . شو‌لایده، جانك طنچلانسون ایچون، خاطرمده قالغان قدریسن یازیم .

بز ایندی آنک بلن طانشقان ایدك . بر کون کیچ ، اوزمزنك آصراوبله‌ن شهر باغچه‌سینه چقدق . عبدالله آبییك بو وقتده اویزغه کیتکن ایدی . کیچ بیك ئه‌یبه‌ت . باغچه صالقونچه‌راق ، ایلیکتریق یقتسندن باشقه ئه‌لیگی « آی یقتیسی »ده بار ایدی ، بوشراق یرلرده آغاچ آرالرینوك توشه . . خالق بیتاق . بر وقت قریم ـ بو کشی‌ده شونده ، یالغزیغنه یوروئوب طورا . کوز اوچدن‌غنه کورشدك . بز ایکاولکدن اول بزنك یانغه کیلورگه بازماغانلغن آکلاغاچ ، آصراونی صمنوار

حاضرله‌رگه دیب ایوگه یباردم.

مین آنك بله‌ن ایکاودن ایکاو اوطوراسم کیله ایدی. آنک بله‌ن بز نافعه آپایلرده تصادفی‌گنه طانشقان ایدك. آنسن سیگا یازغان ایدم بوغای. مونه شونده برگه سویله‌شوب اوطورغانده اول میگا بیك سویکملی کورندی وئلله نیشله‌بکنه کوکلمنی اوچوندردی.. شوندن بیرلی بز آنك بله‌ن اوچراشقانمز یوق ایدی.

بره‌ر مرتبه باقچه‌نی بالغزم ئه‌یله‌ندم.

بو وقتده مینم یوراگم سیکره، اویاط، اوکغایسزلانو، قورقو قاتش ئلله نیندی مبهم واوتکون بر طویغو مینم یوراگمنی قوزغاتقان ــ قچقان کبك بولا ایدی. بو طویغو وقت وقت، اچدن یالقونلانوب کیله، یوراکنی بوغازنی قزدرا، اسسیسی بیتلرگه چقغانی سیزله... اوکغایسزلی هم کوکلله‌نده‌ره. آغرتدرا هم لذتله‌نده‌ره ایدی.

مین باقچه‌ده بره‌ر ایله‌نگاچده ئلله نی حدلی یر یورگان توسلی آیاقلرمده بر تورلی حالسزلك سیزه باشلادم، تزلرم بوشایوب بکاورگه طورا و قالتری ایدیلر؛ بیك یش یوطونام. ایرنلرم کیبه ایدی. بو حالدن قوتلور ایچون تیزگنه ایوگه قایتورغه اویلادم..

باقچه‌دن چققاچ اوستمدن بر زور یوك طاشلاغان کبك راحتله‌نوب جیگله‌یوب کیتدم. لکن بو راحت، بو جیگله‌یو تیزوك، نیچکدر، کیم و بتمه‌گان توسلی طیولا باشلادی. آنک بر کیساگی گویا باقچه‌ده قالغان ایدی..

بزنک اورام چاتندن بورلغاچده چیرکاو بله‌ن بر بویدن کچکنه پارق نی بله‌سك بیت؛ مونه شونده ییتکانده آرتمدن بر کشی کیلگانلگن سیزدم. اول یاقنلاشدی. آی آرت یاقده ایدی. کشینک کوله‌گه‌سی میندن آلغه اوتکاچ، ایله‌نوب قارامینچوك، آنك، ایر کشی ایکانلگن کوله‌گه‌سندن بلدم. اول مینم

بله‌ن تیکله‌شدی ، مین برده آ کار قارامینچه ، آنی آلدن یارر ایچون یورشنی آزراق اکرنه‌تکان ایدم اول توقتالدی .

مینم حرکتمده کوب وقت ، خصوصاً بر آز قاوشاغانده بولا تورغان درفالقنی بله‌سك بیت . مونه بو کشینی طانیغاچده . عادتده ، طانیغان کشی کبك سوز قوشا آلمادم . آبدراب قالدم وطانیماغانغه صالشوب کیته‌چك بولدم . حالبوکه . آصراونی ایوگه یارووم‌ده شونك بله‌ن کورشور ایچون ایدی . حاضرده هم کورشمه‌گانگه اوکونوب قایتادر ایدم .

اول ماطورغنه ایتدروب :

ــ بز طانش بوغای ؟ . . ــ دیب کورشورگه قول اوزاتقاچقنه اچمده‌گی توینلردن بریسی چیشلگان کبك بولدی ــ تیزگنه قول بیردم . شونددده کیلشلی چقمادی : اول مینم قولنی قصقاچقنه ، نیشه‌بدر ، اوزمده سیزمینچه . تیوشلی وقتدن بر نیچه سیکوند ئلوك قولمنی تارتوب آلدم و بونگ کیلوشسز چقغانلغن سیزوب اوکغایسزلاندم .

اول میکا :

ــ سز اویگه بیك آشوغاسزدر آخری ؟ . . دیدی .

اول بونی معین مینم درفالقنی شومارتور ایچون ئه‌یتدی . مین موکار قارشی تیزگنه جواب بیره آلمادم ، فقط چغوشسزغنه سوزلر بله‌ن نرسه‌در یالغزلغمنی سویله‌دم . گویا ایندی یالغز بولغاچتن آشوقی یارامی ایمش . خاتون کشی قورقاسگ ایمش . قارا ایندی آپیاغم :

ــ ئیبو شول ، اویگه آشوغام . . دیساك ، برگنه سوز بیت .

یوق ، ابلیس آلای ئه‌یتورگه قوشمی ــ «چیبه‌ر» جگتکه بر آز جسارت بیر ، دی . اول ، دی ، بولایغنه سینی توقتاتورغه قیوچیلق قیلماس ، دی .

پارق‌غه یتدك . یول اوستندوك اسکامیه‌ده ایکی قارت چیناونیك سویله‌شوب اوطورالر . طاغن ، آنده ــ مونده ، بر نیچه یرده‌گنه کشیلر کورنکالی .

يالغز بولماغاچ بزگه بيت ايندى بر آز اوطوروب يال ايته‌رگه‌ده يارى .
جگتنگ فرصتنى قاچرمادى :
ــ ئه‌يده . ممكن بولسه بر آز اوطوريق شونده ، آياقلرگز طالغاندر-
بولماسه . . . ئيبو ، بر آز يال ايتيك ، ــ ديدى .
چنده آياقلرم طالغان ايدى . لكن آرغانلقدن توگل .
اول ئه‌يتكاچده تيزگنه بزاو كبك ايه‌روب كيته‌رگه يارامى بيت-
آنسن‌غنه ، اللّه‌غه شكر ، بله‌بز آزراق .
ــ يوق ، بولمى . ميگا اويگه قايتورغه كيرك . ــ ديدم .
لكن طاوش ! طاوشنى بله‌سگمى ؟ مين بونى جيگه طورغان طاوش بله‌ن
توگل . جيگلگان طاوش بله‌ن : « اختيار سينده ، تيك مين بولايغنه ئه‌يته‌م . . »
ديگان كبك ايتدروب چغاردم .
شولايده اول آڭلامادى ،
ــ خير ، بولماسه تگى ياقلاب بره‌ز ئه‌يله‌نيك ؟ ــ ديدى .
مين رضا بولدم . اچمدن : « عقلى مالاى ايكانسگ ، مسكين . » ديدم -
پارق‌نگ آرت ياغنه كيتدك . كشى يوق ايدى . اول ميگا هوانگ يخشيلغن
سويلى ، كوك يوزن ، آى ، يولدزلرنى . بالالر كبك يوتغوب يوتغوب ماقتى .
شادلانا ، نى حدلى ماطورلق ، نى حدلى شعر ايمش . . مين اچمدن گنه :
« بولرنى سيندن باشقه‌ده بله‌در ايدم شول ، همده بولارده‌غى ماتورلقنه‌غنه
بيك اول حدلى اسمده كيتمى ايدى » ديم . شولايده آنك سويله‌گانن كوڭلله‌نوب
طڭليم ، اول ميگا ئلله قايچان معلوم نرسه‌لرنى سويله‌سه‌ده آنك طاوشى چلتراب
آنغان صاف صو كبك قلاغم توبنده چڭلاب طورووى . بالالر كبك يوتلغووى .
بر سوزنى بترمى ايكنچيسنى باشلاولرى نيچكدر قزقلى و كوڭللى طيولا ايدى .
اول سوز آرالش مينى اكرينگنه قولتوقلابده آلدى . . اوزى همان سويلى :
اول شاعر ايمش ، اول عذابلنه . آكار ماطورلق كيرك ايمش . اول يولدزلر
بله‌ن سويله‌شه ، آياقلرينه قاپلانوب جلى ، آلارغه عاشق ايمش . آلارنگ برسن

تابمینچه آداشوب یورگان ایمش . اول آنی حاضرگنه تابقان . اول یولدز گویا مین ایمش ! . .

کوڭلمدن ئەیتەم موڭار: «عقللی باش ایکانسک !» دیم ــ «عیف الله آبزاڭ بو سوزلرڭنی ایشتوب طورسه یولدزلرڭنی کورسەتور ایدی کوزیکه!» .

شوندن بر وقت :

ــ ئەیده آلایسه بر آز اوطوریق شونده ، ــ دیدم .

شولای دیگاچ بونڭ شادلانووی !

ــ سین فرشته ! ــ دی میڭا .

ــ گناهلی بولما ، دیم ، تیلی !

ــ یوق ، دی ، برده گناه توگل ، ثوابلیغنه بولام ، ــ دی .

قارا ایندی ، آدم بالاسینه شولایوق ئەیتورگه یاریمی صوڭ ایندی . ای خدایم . عیف الله شونده بولسه . بیرر ایدی کیرەگن ! . اسکامیەگه اوطورغاچ بر قولن ، بو ، مینم بیلم آرقلی ایلەندردی و :

ــ آچولانمیسزدر بیت ؟ ــ دیدی .

مین آنڭ سوزن برده آڭلاماغانغه صالشدم و مطلقغنه :

ــ سز نیك اویەنمیسز ؟ ــ دیدم . اول تیزگنه جواب بیره آلمادی . مین طاغن :

ــ بولای کشی خاتونلری بلەن اوطورشو گناه اچ ! ــ دیدم .

اول شوندن طاغن اوزینڭ شاعرلگن سویلەب کیتدی . آنڭ کوڭلی بیك صاف ایمش ، کوڭلنده طوزان حدلیده اوصاللق یوق ایمش . آنڭ بار تلەگنی آدم بالالرینڭ سعادت و بختلری ایمش . اول آدملرنڭ سعادتی . راحتی ایچون جانن فدا ایتەرگه راضی ایمش ؛ اوزینه ، اوزینڭ راحتینه هیچ اهمیت بیرمی ، هیچ نرسەده کوزی یوق . دنیا طورمشنده اول غریب . اول فقیر؛ فقط اول معنویات بلەن باشی . اول یاق بلەن کوچلیده اول . پادشاهده اون ، ئلله کمده اول ایمش . اول دنیا طورمشنده شول حدلی فقیر ، خاتون تربیه

قیلورلغی‌ده یوق ایمش، شونگ ایچونده اول اویله‌نوگه برده لایق کشیده توگل، اما معنویاتی شول حدلی الوغ شول حدلی یوغاری، حتی اویله‌نو آگار لایقده توگل، اول اویله‌نو کبك واق اشلردن اوستون طورا ایمش.

ئه اوزی شول سوزلرنی سویله‌گانده همان مینم بیلدن قصا ایدی..

مین آنا سوزن بولدردم:

ــ صوگغی سوزگنگ درست توگلگینه برده شاهدده کیره‌کمی، اوزك اثبات ایتوب طوراسگ.. ــ دیدم.

ــ اولگسینه؟ ــ دیدی.

ــ اولگسی اوز فائده‌گه توگل! یگت کشی نیندی‌گنه بولماسون، بر یاط کشیگه ــ خصوصا خاتونغه ــ اوزینگ خاتون تربیه ایته‌رگه اقتداری یوقلغن سویله‌ب مسکینلك کورستمه‌س، خصوصا سینگ کبك «شاعر» بولغاچ.. سین فقط شاپاروب سویلیسگ، ــ دیدم.

مین آنی بولای ماقتاومدن اوزمده کوله‌سم کیلدی. چونکه مین آنگ شاعرلگن اوزندن‌گنه ایشتدم، بروق اول شاعر بولغانده‌ده آنگ شاعرلگی نرسه‌گه یاری، نرسه بیره ایکانلگندن هیچده خبرم یوق!

بو وقتده اول طاغنده مینم بیلمدن قاتیراق قصدی و آغزن قلاغم یانینوق قویوب نرسه‌در ئه‌یته ایدی؛ باگاغمه میوغی تیدی‌ده سیسکانوب آگار ئه‌یله‌ندم.. اول تگی صوگغی سوزینگ درست توگللگن ایرنلری بله‌نده بیك اوتکون و اوزاق ایتدروب اثبات قیلدی. مین هم اوز سوزمنی راحتله‌نوب قوتله‌دم..

بز طوروب کیتکانده آی ایندی توبان توشه. شولایده ئلی شه‌ب یاقترتا ایدی!

زبیده سین بیت یاگی کتابلرغه اخلاصلی‌غنه ایدك. نیچك، جلیل قایماقامف اسملی شاعر ایشتکانگ بارمی؟ یا ایسه شوندی اسم بلدن بره‌ر شعر کتابی اوقوغانگ یوقمی؟ اول بیت اوزن بتون راسیه‌ده مشهور دیب ئه‌یتکان

ایدی؛ گویا ایندی آنی هر کمده بله ایمش. بیچاره‌قایم، یالغانلاغان شول آخریسی!.. کیچه‌گنه نافعه آپای کیلگان ایدی. سوز کیتروب آ گاردن بو کشینی صوراشدم. اول ئه‌یته: «خلقنه ایکاناگن باه‌م ـ ایمش ـ شاعرلگن بلمیم». آنسی‌غنه ضررسز ئلی: «خاتونی همده دورت بالاسی بله‌ن برگه کبیر حضرتده، مسجد یورطندوق طورالر....» دی!

قارا ایندی! اویاطگدن بیر یارغینه چه‌نجلوب کیت بیت. اوزك ایچون گنه توگل آنك ایچونده اویاڭ! شاعر ایمش، مشهور ایمش، اویله‌نمی ایمش؛ بر ایکی آطنه باشمنی أیله‌ندروب چغاردی بیت قهر!

خوش جانم، قانم بوزلدی، آرتق یازا آلمیم حاضرگه. مرفوعه‌ڭ.

(۱۹۱۲)

قورای طاوشی

مین آتا آنامنی بلمیم .
آلارنی بیك شه‌ب کیونگان صورتده فرض قیلا ایدم .
گویا، آلار بیك شفقتلی . بیك ماطورلر . تیك ایکیسیده حالسزلر . . . ئلله نیندی ، قاراڭغولی یاقتیلی بولمه‌ده بیك اکرین بیك کوچکه‌گنه سویله‌شه‌لر، سوزلری آ ڭغارلمی . . موزجه‌ده ییل صزغروب طورا . هم قورقنچلی هم موڭلی قورای اویناغان طاوش ایشتله . . یا ایسه آلار ئلله قایده قرده ، بری برلرندن یراق یاطالر . طاغنوق حالسزلر . . اوستلرینه نچکه چارشاولر یابلغان . کوتاریلوب ئوریلوب طورالر . . ییل سلکته ، ییل صزغرا . . قاراڭغی . . قورای طاوشی ایشتله ، کم اویناغانی کورنمی . . .
ئولم میڭا شولای طیولا ایدی .
آرتغن اویلی آلمی ، قورقاغنه ایدم . .
ده‌ده‌م مینی یاراتمی ایدی .
آنك بر نیچه مرتبه :
ــ سین مالای یاخشی بولمازسن ! ــ دیگان سوزلری خاطرمده .
مین موڭار بیك بورچلا ایدم . آولاقغه کیتوب جلیدر ایدم . باشقه‌لرنك یاخشی بولوبده اوزمنك نچار بولاچاغیمه کوڭلم ئه‌رنی ایدی .
مینم یاخشی بولاسم کیله ایدی . «یاخشی» بولور ایچون نیشله‌رگه کیرەك ایکانچیلگن تورلیچه اویلی و طروشه ایدم .
خدمتچی فیض الله آغاینی ده‌ده‌م برده اورشمی ایدی .
مین آنی : «یاخشیدر آخریسی . . .» دیب اویلیم ، لکن نرسه‌سی یاخشی ایکانلگن باه آلمی آبدریدر ایدم . قوللری یارغالانغان ، بر بارماغی

کاکری ، بر کوزی اقلی ، اوزی هر وقت آطلرنگ آنالرن سوگه . . آنا سوگو گناه ایچ .

شولایده مین آنگ توغروسنده ، ناچار دیب حکم یورته آلمی ایدم : ناچار بولسه البته دەدەم اورشور ایدی .

بز چەچو وقتده آنگ بلەن قرغه ، چەچەرگه یوریدر ایدك .

جگگایم مینی بیك ایرته اویاتا طورغان ایدی .

اول میکا آچولانمیچەغنه :

ــ طور بالاقایم . . طور . . ، ــ دی ایدی .

مین آنی سویەدر ایدم ؛ کوزلرمنی کوچکه بولسەده آچوب تیزرەك طوررغه طروشا ایدم .

کوب وقتده بز قرغه چقغاچقنه اورمان آرتندن قویاش کورنه باشلی ایدی . بو وقتده ایندی اویقوم آچلا ، راحتلەنوب کیتەم . .

قایچاغنده فیض الله آغای میکا آقلی کوزنگنه ئەیلەندروب ، قالون طاوش بلەن :

ــ نی حال جاوکه ؟ یقو آچلامی ؟ ــ دی .

ــ آچلا ، ــ دیم .

ــ آنالە بولسه موندی ایرته اویاتماس ایدی شول . ئەنه نیچك اوزینگ قزلری راحتلەنوب یوقلاب قالدیلر ! ــ دی .

ــ آلار بیت قزلر ، ــ دیم .

اول باصوبقنه :

ــ قزلر شول !

نی‌دە . کون بویی مینم بلەن بر سوزده سویلەمی‌؟ . اول صوقالی ، مین آنگ آرتندن طرمالیم . . . آنگ کیك و کرلی آرقەسی بلەن قارا یالکەسی کونی بوینه مینم کوز آلدمده یورسەده مینم آکار اچم پوشمی ایدی . بالکه کوچلی و زور بر کشینك ، مینی برده بورچیمی‌غنه آلدمدن یوروی مینی طنچلاندرا ایدی . بو وقت مین قورقمی ایدم . آطلر یومشاق طوپراق اوستندن

همان آطایلر، همان بارالر. بریسینک قاموطی. بیك نچکه اگغراشقان توسلی طاوش بیره، شغردی . . .
تورلی یاقده کشیلر، بزنک کبك اوق یر قایرا، موژغوب حرکتله نوب طورالر، آندن موندن طاوشلر ایشتالگالی، کشی قچقرا، آط کشنی.. مونده‌غی طاوشلر بریده اچ پوشو طاوشلری توگل؛ اویناو، کوگل آچو طاوشلریده توگل، ـ اوی و امیدلر آراسندن چقغان اش طاوشلری.
یرمز باشندن اوزغان قایسی کشی سوز قوشمی اوتماس ایچون فیض‌الله آغایغه:
ـ مالاینی آریتما! ـ دیب قچقرا.
اول میکا ئه‌یله‌نوب قاری‌ده:
ـ مالای جگت اول، ـ دی. ینه تگنگار قارامی آطلرنی آیدی.. مین آزراق شادلانام. فیض‌الله آغاینک کرلی آرقه‌سی، قارا ییلکه‌سی میکا طاغن سویکملیره‌ك کورنه.
بایتاق اشله‌گاچ ایندی اول میکا:
ـ چاوکه! آشیسک کیله‌می؟ ـ دی.
مین نی دیب ئه‌یتسه‌مده اول آگار اهمیت بیرمی ـ طنارغه طوقتیمز.
آشاغانده مین آنک کاکری بارماغنه قارامیم؛ اوزی کورردن اویالام.
آشاب بولغاچ ایکمزده دعا قیلامز. فیض‌الله آغای: اللهم برکات! دیب بیت صپره. مینده آنک آرتندن شولای ایته‌م.
بعض وقت اول دعا قیلغاچتن میندن:
ـ نی حال، آریمادگمی؟ ـ دیب صوری.
مین آریغانلغمنی آگار ئه‌یتمیم، هر وقت:
ـ یوق، آریمادم، ـ دیم.
شوندن صوك اول آرتق سویله‌شمی:
ـ آطلر صلیلرن بترگاچ مینی اویاطورسن. . دی و اوزونغنه کیریلوب صوزلاده تیز آرادوق خورلداب یوقیغه کیته. . مین یالغز اوطوروب قالام.

بو وقت میڭا بیك کوڭلسز بولا .

تیره یاقده‌غی چه‌چوچیلرده همه‌سی اشدن طوقتالغان . آیاق اوستده کمده کورنمی . آنده موندە آطلرغنه ایکاو اوچاو برگه کیکاشوب ، سرله‌شوب طورغان کبك کورنه‌لر . طبیعت ترلوب یتمه‌گان . قوشلردن چیچق یا ایسه صیر چقلرغنه چرلداشقالاب اوته‌لر ، یا ایسه آلا قارغه آچی طاوشی بله‌ن قارقلداب اوظا . آننگ سویکمسز آچی طاوشینه . آطلر آشاغان یرلرندن طوقتاب قاراتالر ، مین ایسکارتماسدن ، نی بولدی دیب آبتراب فیض‌الله آغایغه قاریم ... اول خورلداب یاطا . یوقلی آخریسی . لکن کرپك آرالرندن کوزلری کورنه ، ایکیسیده آقلی کبك ، حرکتله‌نه‌لر . مین طاغن قورقام .. بر وقت مین شولای آ کار قاراب طورا ایدم . اول کینه‌ت آوزن یرشایتوب ، چرایی کولگان ره‌وشلی بولدی . . آه ، بو سویکمسز کولوش ! مینی بتونله‌ی ایزدی . چه‌چلرم اوره طوردی ، تو به‌مدن بوزلی صو قیولغان کبك بولدی . قورقغانمدن طوروب بر چیتکه کیتوب اوطوردم .

موندن صوڭ اول یوقلاغانده مین آ کار قارامی ، بر چیتده‌ره‌ك آوله یاقغه قاراب اوطورادر ایدم . آول یانده‌غی طاو اوستنده ایکی ییل تیگرمه‌نی بیك یراقدن کورنه ایدیلر . آلار مینم ذهنمنی آداشترالر . . میڭا آلار جانلی کبك طیولا ایدیلر . قایچاغنده موگزلرن صوزوب ، نیدر طکلاغان توسلی تیکـکـنه طورالر . بو وقتده ئلله نیندی قدرت کا‌جه‌لری توسلی جانوارلرغه اوخشیلر . یا ایسه بر اورنده یکلرن سلکتوب ، قوللرن بوطاب بوطاب شه‌یرگان بالالر توسلی قوتوروب چغالر .. آه بو شه‌یرگان «دیو» بالالری یراقدن نی حدلی مینم اچمنی پوشورا ایدیلر ! بو وقتده آطلرنك بر کویگه قشترداتوب آشاغان طاوشلری . فیض‌الله آغاینگ خورلداوی ، قوری ییل نك أزغروی آراسندن قورای اویناغان طاوش ایشتله ایدی ، آنام آتامده شونده بولغان کبك طیولا ایدی . تیك کورمیگـنه ایدم . .

فیض الله آغای یوقلاب طورغاچ :

ــ ئەيدە بتريكدە قايترمز . . . ــ دی طورغان ايدی .

اول مينی كوكلەندرر ايچون بونی ئەيتە ايدی .

طاغن كيچكە حدلی بردە سويلەشمينچە اشليدر ايدك .

تيك بو وقتدە اون بورون اوتەگنە كوی چغارغالاب يوری ايدی . بو چاقدە ميكا كوكلی بولادر ايدی .

بز آولغە قايتقاندە قوياش توبەنلەنوب قزارغان بولا ايدی .

تيگرمەنلر ياندن اوتكاندە مين ايندی طنچسزلانمی ايدم ؛ فيض الله آغای اكرنلەب جرلی ، مين طكلاب قايتام . آنك جرلارينە مين ئللە نيندی معنالی ، سرلی سوزلر ، حقيقتلر كبك قاريدر ايدم .

اول بر جرووندە :

« تونلر اورتاسندە اوكروب جلی ،

بويغەغنە جيتكان قز اوغلان » دی .

مين شول طوغرودە يول بوينچە اويلی كيلەم : نی سببدن بولای تون اورتاسندە اوكروب جلی ايكان . « آلار » هەمەسيدە شولای تون اورتاسندە جليلرمی . . انكاری سيزەمی ، يواتالرمی ايكان ؟ آچولانمیغنە يواطاسی ايدی . آلار بيت عيبلی توگل ؛ فيض الله آغايدە آلارنی سوكمی ، قزغانوبقنە جرلی . .

بزگە دەدەم اوزی قايتە آچا ، جگگامدە گلنسا بالەن فاطمەدە شوندە بولالر .

جگگام آچق يوز بلەن مينم طوريدە فيض الله آغايغە :

ــ حسنمنی سين آرتقانسگدر ايندی جولەر نرسە ! ــ دی .

ميكا :

ــ ئەيدە جوون ايندی تيزرەك ، آشيسگدە كيلە طورغاندر بەبكەم . . . ــ كبك سوزلر ئەيتوب ، ياغملیغنە قارشيلی ايدی .

دەدەم :

ــ آزدرما ، آزدرما اوزن فیض الله ؛ نیچك ؟ یالقاولانمیمی ، قارشمیمی ؟ یوق مین اوزن ! . . ــ دی .

جگــگام آ گا آچولانا :

ــ یه ، بولورصاتاشقان ! بالانگ کوکلن بوزوب سویلنه‌سگ شونده . . ــ دی .

مینم کوزلرمه یاش کیله ، کوچکه گنه جلامی توزه‌م .

فیض الله آغای :

ــ مالای جکت ، اویله‌نه‌سی گنه بار . . ــ دی .

جگــگای مینم آرقامدن قاغوب کوله ، مین اویالوب اویگه کروب کیته‌م .

مینم جوونغان یریمه کیلوب گل‌نسا بله‌ن فاطمه بر برسن بولب بولب میگا خبرلر سویلیلر ؛ قایده اتکالری بله‌ن قوناقغه بارغانلر ، به‌بکه‌لرنی نیچك قاغا و آلا باشلاغان ، اتکالری یارمینکه‌دن نیندی اوینچاقلر کیترگه ئه‌یتکان . تیز گنه سویله‌ب ئلگررگه طروشه‌لر . .

کیچ تیز اوطا . ایرته‌ن طاغن جگــگام اویاطا ، طاغن تیزگنه طوررغه‌طروشام . .

چه‌چو بتکان ایدی ایندی ، بر کون فیض الله آغای خسته‌له‌نوب ایوینه کیتدی . شوندن صوك آنگ خاتونن بر ایکی مرتبه کوردم . ده‌ده‌مدن آقچه صورارغه کیلگان ایدی . آنك خاتونی اوزندن بیوك ، اوزندن ماطور ایدی ، تیك کیملری ناچار . مونه جگــگامنگ کولماکلری شه‌بلر !

بز بر وقت جمعه کوننده جگــگام ، گل‌نسا ، فاطمه ، اورمانغه جیلاکـکه باردق . جگــگام میگا یاکی کولماك اشطان ، کوك که‌پوش کیدردی . گل‌نسا بله‌ن فاطمه‌ده بیك کیونگانلر ایدی . کون بیك هیبت ؛ آیاز ، اورمان تبه‌نه‌ك ، یاپراق و چه‌چك‌گه کوملگان ، کوز قاماشرلق یاقتی ، اسسی . آغاچ ، چه‌چك ایسلری ، میکوك طولا ، راحته‌ته‌ده‌لر ؛ تورلی صاندوغاچلر ــ گل‌نسا بله‌ن فاطمه‌نگ مین قردن قایتقاچ آشغوب آشغوب خبر سویله‌گانلری کبك ئلله

نیچه‌سی بردن ــ صابری، ایگ نچکه قلدن آلوب تورلی کوی تورلی طاوش‌دن عجایبلی بر ماطور گورلتی چقا: ئلله قایلرده چلتراب آقغان یلغه طاوشلری، ئلله نیندی خاتون قزنگ بیك نچکه بیك ماطور قهقهه‌لری، بیشك تیربه‌تکان کویلر، ئلله قایلردن ایشتلگان کتوچی قچقرقلری، کوکده اوینالغان ئلله نیندی شادلق کویلری، قورای طاوشلری، چیکسز قریسز ماطورلق، صافلق، یوغاریلق کویلری . . بو وقتده آتام آنام‌ده گویا ئلله قایدا بیك یراقلرده شادلانالر . . .

ــ حسن، گل‌نسا، سز میندن یراق یورمه‌گز، آداشرسز . . . ــ دی جکگام. اول اوزینگ آل کولماگی، ماطور چرایی بله‌ن بیك زور گل چه‌چه‌گینه اوخشی. افراطده سویکملی . . قای بر یرلرده آغاچ بتاقلری آگار تیمه‌سون ایچون اول اوتکانچی طوتوب طورام، آگار کورسه‌تکان شول کچکنه خدمتیمه جانم بله‌ن راحتله‌نه‌م . . آنگ آیاق آستینه چه‌چه‌کلر توشیسم کیله . .

بز اویگه قایتقانده کتولر کیله ایدی .

ده‌ده‌م قاپقه آلدنده کوگلسزگنه طورا، ــ بزنگ جیله‌کلرگه‌ده برده ایسی کیتمه‌دی . گل‌نسا بله‌ن فاطمه نی‌ده برده ماقتامادی، سویمه‌دی . جکگام بله‌ن سویلی قالدیلر، بز اویگه کردك . ایشك آچق ایدی . صوگندن جکگامنك:

ــ ئولدی ایکان مسکین ! . . ــ دیب قایغروب کرگانلگن ایشتدم .

اول اویگه کرگاچ :

ــ فیض الله آغاگز ئولگان ایکان . . . ــ دیدی .

گل‌نسا بله‌ن فاطمه ایکیسی بردن :

ــ أنی . چنمی ئولگان؟ أنی، نیك ئولگان ئه؟ ــ دیشدیلر .

مین‌ده، جکگام نی ئه‌یتور ایکان دیب آلارنگ بولای صوراولرندن راضی بولدم .

جگگام :

ـ چن بولمی نی... خدای قوشووی.. یوقلرنی صوراشمیلر... ـ دیدی.

آرتق آلارده صوراشمادی، جگگایده اول طوغروده بزگه بر سوزده سویله‌مه‌دی. شولایده مینم اورمان راحتلرم طوزانغه طوزدی، کوکلمه فیض الله آغای کیلوب اوطوردی..

موندن صوك بایتاق وقتلرغه قدر ئلیگی قاراکگغیلی یاقتیلی بولمه‌ده ایکی کشی توگل ـ اوچ حالسز کشی یاطا باشلادی؛ اوچپسیده آکلاشلماغان تل بله‌ن بیك اکرین بیك کوچکه سویله‌شه‌لر، مورجه‌دن بیل صزغرا، تره‌زه توبنده هم قورقنچلی هم موکلی قورای اویناغان طاوش ایشتلوب طورا...

یا ایسه معلوم بولماغان ئلله قایلرده‌غی قرده بر برلرندن یراق یاطقان حالسز کشیلرده ایکاوگنه توگل ـ اوچاولر.. اوستلرینه نچکه چارشاولر یابلغان، کوتاریلوب ئریلوب طورالر.. بیل سلکته، بیل صزغرا. قاراکگغی.. قورای طاوشی ایشتله، کم اویناغانی کورنمی..

(١٩١٢)

بیرامده جلامیلر بغرم!

I

اول یستو نمازندن قایتوب کیلگانده بیلگوله‌ب بر نرسه‌ده فکرله‌می، تیك اوزلگندن کیلوب طورغان اویلارنی‌غنه بر بر آرتلی باشندن اوتکازه ایدی. مسجد قابقه‌سندن چقغاچده باشقه کونگی‌دن بایتاق ایرته چقغانلغی خاطرینه کیلوب کوڭلی بولای سویله‌ب کیتدی: «ئیبو بو کون تراویح یوق شول. سحرگه‌ده طورماسقه. کوڭلسز توگل.. یوقلارغه. طورغاچده عید! نی حدلی کوب عیدلر اوتکان! یاش وقتده‌عیدلری عجایب شادلقلی ایدیلر بیت.. صوڭغیلری همه‌سی بر توسلی بارا؛ شادلق اچدن کوتاره‌ی، اوزك تله‌ب شادلانورغه ماتاشاسڭ. صبی چاقده آلای توگل. خیر صبی اول باشقه‌نی بلمی‌ده، آڭار باشقه نرسه یوق‌ده، تیك شایارو، سوینوکنه بار.. ملانی اشاندرغانده نی ایچون ایکان اول: «سیڭا بارماساقده یارار ایدی» دیب ئه‌یتدی؟ سوز یوغندن بر سوزدر ایندی. تیك باش قاترالر.. قارتایام آخریسی.. آه مسکین بالا، سین‌ده جاننی آچیتاسڭ..»

مسجددن اوزینڭ ایشك آلدینه یتکانچه آنڭ ذهنی شوشی‌لر بله‌ن مشغول بولوب کیلدی. کیچ غایتده قاراڭغو ایدی. قاپقه یانندغی اسکامیه‌ده صاقلانوبقنه کولوشه کولوشه ایکی کشی سویله‌شه ایدیلر. بو یاقنلاشقاچ طن بولدیلر. قاراڭغوده آلار آیرم آچق کورنماسه‌لرده، قاپقه‌دن کرگانده بو، یارم جدی یارم شایارو طاوشی بله‌ن:

— یلینا، یوقلارغه وقت.. — دیدی.

تگیلر پورصلداب کولوشوب قالدیلر.

بابانڭ یلینا دیگانی بو یورطده‌غی ماتورغنه بر آصراو قز. بیك آچق

و سویله‌مچه‌ن بولغانغه کوره بابا آ گار بر تورلی اوزستوب قاری ایدی. تیك شوشندی آولاق اوطورش‌لری‌غنه آنك کیثمن بیاره و اچندن: «ئه‌رده‌م بولا کافر..» دیب اویلاب قویا ایدی.

بو یولی برده آلای اویلامیچوق اوزینگ، اچ طرنی طورغان کوکلسز خاطره‌لرینه کوچدی: زهرده‌ده بیت یبلینا کبك ماطور. اما بیلینادن کوب سویکملی ایدی.. ای بالا، بالا.. آچیتاسگ جانمی..

اول اویگه کرگانده تورلی آش ایسلری آ گی ایدی. فائزه بیکه عادتده گیچه بو کون هم چای حاضرله‌ب کوتکان. بالالرده ئلی یاطماغان. اوستان یانده ۸ ــ ۱۰ یاشــلك بر ایر بالا، بر قزچق اوطورا ایدیلر. قارت تمــه‌گنه طاوش بله‌ن:

ــ نیشله‌ب ایندی بولار یاطمیلر؟ ــ دیدی.

خاتون قارتینك بولای درفا قیلنوشن یاراتمادی. باشقه کون تراویحدن قایتقاچ بالالر طوغرنده: یوقلادیلرمی، آشامی یاتدیلر، فلانمی دیب صوراشمینچه قالماغان کشی، بو کون شول حدلی سویکمسز قیلونا! حالبوکه، فائزه بیکه آنی شادلاندرر ایچون بالالرنی یوری سویله‌توب، بیراملق کولمه‌کلرن کورسه‌توب. یوقیلرن آچقان و قارلیغاچ بالالری کبك ایتدروب اوستال تیره‌سنه قوناقلاتقان ایدی. اول آچوغه یاقن طاوش بله‌ن:

ــ یارار، اچگ پوشماسن، یاطورلر!. اوطور ایندی ئه‌یده، کوره‌سگ ایچ صموارنك کومری یوق. صوونوبده بتکاندر.. ــ دیدی.

قارت آ گا طوب طوغری قارادی: طولی بیتلرینگ توبه‌ن یاق چیتلری و کوز تیره‌لرنده‌گی جیورچقلر چاقغنه بلنه، بیت اورتالرینه سویکمسز قزل تاپلر چقغان، یاشلگه مائل کوك و کچکنه کوزلری بر نرسه‌گه‌ده طولی قاراماس ایچون عادتده گندن آرتق قصاغان، کچکنه‌یگان کورینه ایدیلر. اول هر وقت کیفی کیتوب آچولانسه شولای بولا ایدی. کوب وقت آنك بو قیافتنی قارتینه

یاخشی یاقدن تأثیر ایته‌ده اول بار اخلاصی بلەن خاتونینگ خاطرن طابارغه طروشا طورغان ایدی. لکن بو یولی آلای بولمادی. ایذگو بیرام کیچه‌سنده خاتونینگ موندی چتق یوز کورسه‌تووینه نفرت و آچووی قاباردی. قانی بوزولغانغه کوره قوللری قالتری ایدی؛ اندەشمی گنه، ایکی قوللاب طوتوب بر چنایاق چای اچدی. آقتق یوطم چاین طارتوبوق ارتلاغاچ مقدمه‌سز نیسز گنه صوغش آچقان روشده:

ــ ایرته‌گه زهره‌نی کیترگه کیره‌ك . . ــ دیدی.

اول بو سوزلرنی کوچله‌نوب ئه‌یتدی. بونك خاتونغه نی درجه تأثیر ایته‌چگن بله ایدی. اوزن، صالقون قانلیلق صاقلاغان کورسه‌تور ایچون یانده‌غی سیکز یاشلك صبی‌نك ایگ باشینه قولن قویوب:

ــ یاط به‌بکم، یاط ایندی، ایرته‌رده‌ك طوررسگ، بیرام ایچ ایرته‌گه. . . ــ دیدی.

خاتون‌ده بیریشورلك توکل ایدی طاوشن ممکن قدر یومشاق و آچوسز ایته‌رگه طروشوب:

ــ ئیبو، بیرامگه یاخشی بولور. . . ایو کورکینه ایچماسام . . . ــ دیدی.

بو سوزلرنی ئه‌یتکانده آنك طاوشی یومشاق. لکن عادی توکل ایدی. اول بر جهتدن بونك ممکن بولغان اش توکللگن؛ ایکنچیدن، قارتنی اوزن، اصلن، تشبث و فکرن، حتی بیرامن استهزا ایتکانلگن آکلاتورغه تلی ایدی. اول باشقه هر نیدن آرتق. اوزینگ حب نفسی قرلغانلقدن، قارتقه آچووی قابارغان و اوچکان ایدی. قارت اوزینگ بیك نق طورغانلغن آکلاتورغه تله‌ب مونك سوزلرن برده ایشتمه‌گان روشده، موکار جواب بیرمه‌دی. خاتون طاغن قارتنی چه‌نچو فکری بلەن:

ــ تیز گنه طابا آلسه‌ك یاخشی بولور ایدی‌ده بیت.. ــ دیدی وایرنلرن بروشدروب کوزلرن ینه‌ده آرتغراق قصدی. چراین سویکمسز گنه کولومسردو روشنده طوتا ایدی.

ــ تاپقانچی ازلەرمن، الله بیورسه! بلەسگمی شونی، تاپقانچی!

قارت شــولای دیگاچ خاتون اوز اوزن کوچلەب قتقلداب کولوب ییاردی و:

ــ ییتەر، جولەرلنەسگ، دیم؛ یاط طنچلان ایندی.. ئالله نیشلەب عازدن کویسزلەنوب قایتقانسگ، کولەسم کیله حتی.. ــ دیدی.

فائزه بیکه عبدالجلیل بابانگ کچی خاتونی ایدی. بابا آگار اویلەنگاچ ألگان خاتونی ایکی یل طوروب وفات ایتدی. اول خاتونینگ باشقه بالالری ئولە کیلوب اون اوچ ـ اون دورت یاشلرده بر قزچغی‌غنه قالغان ایدی. حاضر سوز ـ شول قز اوستنده بولدی. قارت اورنینه یاطقاچده کوگلنده همان شول قزی أیلنه ایدی. اول یستودن قایتشلی اوزینگ قاپقەسینه یتکانده‌گنه جیکسز فضاده‌غی یلدزلرغه کوزی توشوب، کوز آلدنده صف ـ صف تزلگان فرشتەلر کورنگان کبك بولدی؛ آلار گویا اوزلرینگ قار کبك آق وکیك قاناتلری، ایس عقل کیتەرلك ماطور و نور اچنده‌گی کولەچ یوزلری بلەن قویی قارا کُغیاق اچنده جیکسز یاقتیلق و نور چەچوب بیرام قارشولیلر؛ آلار بیك کوب غریب وکوگلی صنق کشیلرنی، کوزی یاشلی یتیم و طاشلانغان بیچارەلرنی اورتالرینه آلغانلر یواتا و شادلاندررغه تلیلر. یاشلرن سورتوب کولدررگه طروشالر.. زهره هم آلار آراسنده.

قارت یاطقان یرنده یوقای آلمی همان اویلی: مونه زهره آرق‌غنه بالا.. اتکای دیب، بونك موینینه آسیلا، بیتی بلەن بیتینه صیپالا، قوش مانغی کبك لطیف چەچلر بلەن اورتولی باشندن اوبەرگه میل ایتدره.. شوندن صونك اول طال چبغی کبك نفیس و سویکملی بوی طوتاش بولا کیته.. یتیم بولا. اون آلتی یاشلرنده‌گنه چاغنده، یاش اناسی اوزینگ بر یاقنینه کیاوگه بیرد. جانی ضمی، طنچ کورمی. آنده قینالا. عذابلنه؛ مونده کیلسه سورولە. قوولا. شــولای ایته. ایته بو ضعیف مخلوق بر وقت بتونلەی اورتالقده کورنمی

باشلی . . تیك قایچاغنده اسمی گنه. اولده بولسه یچراق کویی ، نفرت وحقارت بله‌ن تلگه آلنغالی طورا . .

ایکنچی اورنددغنه یوقلاغان فائزه بیکه‌نگ خورلداو طاوشی قارتنگ قلاغنه گویا ئلله قایده بیك تو به‌ن اورندن، قاراڭغی سازلق و یچراق یردن ایشتلگان کبك بولا . زهرانی همانده، نورغه چرنالغان. قار کبك آق قاناتلی، کوز قاماشدرغچ لطیف مخلوقلر آراسنده یوغارده کوروب طورا . بر کوره-اول قینالغان جلی ، تکیلر آنی یواتالر؛ بر کوره ــ آنی اوگی آناسی تیبوب سورگان. اول جلی ، تکیلر آنگ یاشن سورته، نازلاتالر؛ بر کوره ــ اول تمام طاشلانغان، آنگ بیرامی یوق! شونڭ ایچون اول اوکروب جلی، خدانگ لطیف فرشته‌لری آگار بیرام ازلیلر . .

II

. . . ئلله قایده خیالی یراق - یراقدن موڭلی کوی طاوشی کیله ایدی . گویا عابده «ماناشقه»لر اچ أزگچ موك بله‌ن کویله‌ب دعا اوقیلر. همه نرسه‌دن اوستون بر کوچکه یالوارا ، صغنالر. آراده بالا جلاغان طاوشلر ایشتلگان کبك بولا . اول کوزلرن آچا، طاوش اکرنله‌ب یوغالا بارا . ئه . . . استینا آریاغنده ساعت صوقغان ایکان . مونه ازوانوق چکغراتالر. اول اورنسندن باشن کوتاروب کچکنه ولطیف آیاقلرن قراواتندن صالندروب ، اورنلری بیك بیلگولی بولغان یومشاق طوفلی‌لرن ، قارامنچه‌غنه آیاغی بله‌ن طابوب کیدی.. ایکی ئورم چچ طلومینگ برسی ایك باشندن آلدینه صالنغان ایدی ، اول اویغه قالغان قیافتده، طلومینگ سوتلگان اوچن ئورگه‌له‌ب آرقه طرفینه یباردی . آه، یوقی آرا-سنده‌غی دعا وعبادت طاوشلری نی حدلی ماطور وموڭلی ایشتلگان ایدی. اول همان شونی کوڭلنده بیلی، شول ماطور موڭدن آیریلاسی کیلمی ایدی. لکن درفا و قباحت ئون . . نی حدلی موڭسز، نی چاقلی کوڭلسز! مونه این

طاوشلی «اولیانا» بیوزلرن چایقاب آریلی بیریلی طقلداب یوری ، خسته‌لر اوستالینه ضوپاس قروشقه‌لر بله‌ن طق ایتدروب چای و ایکیشه‌ر شاقماق شیکر قویبووب کیته . . طاغن کیله ، طاغن کیته . ئه‌نه ، چه‌چی آغارا باشلاغان فیلد-شریتسه آننا واسیلیوْنا زور کوزلك آرقلی قارا کوزلرن اویناتوب «ترتیب» قاراب یوری ... یوق ، یوق — آنلرغنه توگل . آه ، ئه‌نه تزه آر یاغنده‌غی طویل آغاچی‌نڭ صارغایا باشلاغان یاپراقلریده صنق کوڭلنی جلاتالر . ایکی آیدن بیرلی اول هر کون اوزاق — اوزاق وقت آلارغه قاراب طورا ؛ قاراغان صاین آلار بونڭ کوڭلینه . جان طرناغچ اچ پوشو صالا کیله‌لر . کوندن کون آلارنڭ بر نیچه‌سی صولا ، صارغایا ، قزغانچ حیات و طورمشنڭ زوال و هلاکتن خاطرلاتالر . .

برسی کون آننا واسیلیوْنا آ کار . اوزی تله‌سه ایندی بالنیتسه‌دن چغارغه‌ده یاراغانلغن بلدردی وشولایده بره‌ر آضنه طورووی مصلحت بولغانلغن آ کلاتدی . لکن بیچاره خسته موگار شادلانسی اورنده ، باشینه صوقغان کبك آپتراب قالدی . کوب وقت آنی طنچسزلاغان قاراگغی بر اوی . بو یولی کینه‌ت آنڭ یوره‌گینه طرناقلرن باطروب قصدی : آننڭ بیت قایتوب کرزیری یوق . توگل باشقه اورن ، حتی اصلن بچراتقان ، روح و حسیاتن چرتکان . عزت وناموسن حقارت ایتکان ئلیگی لعنت اویاسی‌نڭ شومملی ایشکلریده بیت حاضر ایندی آنڭ ایچون بیکلی ، آنده کررگه‌ده یول یوق . .

مونه حاضر آنڭ آلدنده زه‌گه‌ر قروشقه‌ده صوونوب بتکان صیوقغنه چایی و ایکی شاقماق شیکری گویا آننڭ حرکتکه کیلوون کوتوب طورالر . بو همان باشی آچیق کوبی . چیگه‌سی بله‌ن بر قولینه طایانغان . کوزلری توبه‌ن سزلگان ، ئلیگی موڭ ولذتلی عبادت کوین ذهنی بله‌ن طڭلی . آندن آپریلاسی کیلمی طورا . گویا آنده انکاسینڭ طاوشی‌ده ایشتله . .

آننڭ «کاغزینه» یازلغان یاشی ۱۹ بولسه‌ده ، قاراب طورشقه اول ۱٤-۱۵ یاشلك قزچق دیب آیتورلك نچکه و ضعیف کورینه ایدی . اما ، طار و آرق

آرقه‌سینه، چم آق بلوزا اوستندن صالنوب توشکان ایکی ئورم چه‌چ ظلملری، اوطورغان یرینه یتوب طورا ایدیلر.

اول بر وقت خدمتچی خاتون نک طاوشینه سیسکانوب کیتدی. «اولیانا» بولمه ایشگنده اوزینک قارلقغان طاوشی بله‌ن :

ــ مونه مونده اول، مونده؛ ئه‌نه اوطورا! ــ دیب بر کشی کرتدی.

قویاشقه قارشی طورغان شیکللی. کوزلرن قصوب. بولمه‌گه بر قارتقنه آدم کردی. ایندی نیشله‌رگه‌ دیگان توسلی ایتدروب یاق یاغنه قاری ایدی. شول آراده بولمادی ــ قراواننده اوطورغان ضعیف مخلوق، شاشوب قالغان شیکللی، کوزلرن بارلغینه آچوب قارادی‌ده، اوطورغان یرندن سیکروب طوردی و تیز گنه استیناغه طابا أیله‌نوب ایکی قولی بله‌ن یوزن قاپلادی. قارت آ کار یاقن کیلوب بر قولن بیك یومشاقلق بله‌ن تگینک ایک باشینه قویدی و :

ــ زهره، به‌بکه‌م، سین بیت بو! عید شریفنك قوتلی مبارك بولسون!..ــ دیدی. شول سوزنی ئه‌یتوب بترر بترماس زهره آقروب جلی باشلادی.. قارت، قزن قچاقلاب آلوب :

ــ بغرم، کوز نورم. عیدده جلامیلر. مین سینی آلورغه کیلدم، جانم، سویکلی بالام! مین سینی ازله‌ب کیلدم، بو کون عید بیت! جلاما کوز نورم.. ــ دیه دیه زهرانك آچیق باشندن، چه‌چلرندن اوبه و اوزینک بیتی بوینچه یاشلری آغا. زهرا، یارصیغانلغندن هیچ بر سوز أیته آلمیچه. آتاسینک موینته صاریلوب، طوقتی آلمی هوکــکوردوب اوکسی گنه ایدی..

ساعت اونچی یارطیلر چماسنده بیرام شادلغی بله‌ن کوکللری طولغان بعض «ویزیتچیلر»، آطقه اوطوروب شادلانا ــ شادلانا سویله‌شوب اوتکان بر آتا بله‌ن بر قزنیده اورامده کورگانلردر؛ آلار شول وقتده اویلرینه قایتدیلر..

(۱۹۱۳)

کوزگی یاکغر آستنده

کوبدن توگل ئلی موکار، ــ چیتده‌گی بر یاقن قرداشم‌نک شاقتی سیزلورلک موفقیتسزلگی بلدرگان خط آلدم. چنلاب یاراتوب، یاقن کورگانم بو یاش یکتنی بر آز قصقانلر، توشورگانلر. الحاصل آبتراتا یازغانلر... مونه اول شولارنی ــ اوزن یاقن کوروومنی بلوب البته ــ تفصیللی گنه میکا یازا، کشیلرنک انصافسزلغندن زارلانا. اشلرینه اوکغایلق ایچون. میندنده آزراق «عقل» کیسه‌گی صوری.

خطنی اوقوغاچ‌ده کیری قانویرتنه طغوب. اوسته‌لنگ ایکنچی چیتنه اتوب یباردم.. یل ئه‌یله‌نه‌سینه بارلغی بیش اون خط آلاسگ. شونده‌ده بولارنی یازوچیلر. ئه‌یتورسك‌ده کشینی کوکلمه‌ندررلك هیچ نرسه یازماسقه سوز قویوشقانلر! نی بولور ایدی. مثلا. بر درسی قصقه‌غنه خط بله‌ن ــ تیلیغرام بله‌ن بولسه بیگره‌ك‌ده یاخشی ــ «ایبده‌ش اشلر جرلی! ویفرشنی بیلیت‌که قابدی بت! ایکی یوز مك. بوتون کویی!» دیب خبر بیرسه، یا ایسه: «برادر مونده اشلر ره‌ت کیتدی. دنیا قوبارام، سین گنه یوق!» دیب اوزینگ اشلری بله‌ن سینی قزقدرسه... طبیعی سینگ کوکلگده‌ده کوبمی آزمی قوزغالش، سلکنو. بورغالامی ئه‌یتکانده ــ کونه‌شو حاصل بولور ایدی. خیر اول نرسه‌نی «کتابلر» ماقتامیلر ماقتاون. لکن آکار قارارغه یازامی؛ کونه‌شو اصلده اول یاخشی نرسه؛ خصوصا بزنگ ایشی، ایرته نمازن قویاش قالقغاچ، یستونی شفق بایوماس بورون اوقی طورغان کشیلر ایچون آنك قوزغالووی کیره‌ك.

ئیبو. شولای ایتوب چنلاب ده خطنی اوسته‌لنگ ایکنچی باشینه قاغوب یباردم هم‌ده اوزمده شوندی بر ناچار طویغو حاصل بولدی. حتی اول خط

بلەن بر بولمەدە قالونی‌دە آورسنا باشلادم . ــ طوتدم‌دە چغوب کیتدم . .

طشدە قارا کڠی ایدی ایندی . واقغنە سیبەلەب یاکڠردە یاوا . یاکڠر ایندی بر ایکی کوندن بیرلی شولای طوتوش یاوا ایدی . شوندە‌دە زونت آلورغە اونوتقانمن . اورامغە چقغاچ ، کیری قایتمادم ایندی : شوشی مکتوب قالغان بولمەگە کرەسم کیلمەدی . . خیر موکار ایکنچی سبب‌دە بار ایدی : زونت بر آز ایسکرە توشکان . . بولای طاشلارلق توگل توگلن ، تیك بر یاغی اوستدن آزراق یرتلغان ، هم‌دە ایکی جیغی ، بر کتلگان یرندن نیشلەبدر اچقغان ، اوچنچیسندن ماتیریاسی بیازیلوب آزراق یوغاری طابا جیورلغان ، صابی نیچکدر بر آز کە کرەیوب کیتکان ، اما باشقە ییرندە بر نرسە یوق ، بولای صاو طازا اوزی .

ــ خیرلی بولسون ، مونگ شیکللی گنە یاکڠردن قورقوب بولماس ایندی . ــ دیب طوب طوری « نیقالای اوغودنیق » چیرکاوینە طابا کیتدم . آندن زور اورامغە ئەیلەنوب کینیماتوغرفلر آلدندن قاراب اوتەرگە ، آندن توبەنگی اورام بلەن طالچوقلر رەتندن قارامیچەغنە اوتوب بر ایبدەشکە کررگە ایدی نیتم . اویدە بولسە ایبلەبکنە برگەلەب تەمەکی طارتاسڭ ، سوز طابساڭ شول آرادە سویلەکلیسک‌دە . «سوز طابساڭ» دییومنڭ سببی : اول‌دە مینم کبك سوزگە بای توگل هم‌دە ایرنچەك کشی ؛ یوواش اوگز کبك کوزلرن تگوب کشی سویلەگانی‌گنە طڭلاب طوررغە یاراتا . لکن اول یاقدن نیچکدە ایکاو کونەمز ایندی . طبیعی ، کرگاندە « ایسەنمی صاومی » ، چقغاندە « صاو بول ایسەن بول » ، اوطرغاندە . آیاز ایکان : «ئەیەی هوا شەب» . یاکڠر بولسە « آیای کون ناچار » کبك سوزلر ئەیتولە ، آنلرنی قالدرمیسڭ ؛ شولار اوستینە طاغن اوستەکلیسک‌دە ییتوب‌دە قویا .

جیرکاو یانینە یتکانچە اچدن آزراق طنچسزلانوب باردم ؛ آرتق جبب کیتساڭ قزیغی بولماس کبك طویولا ایدی . شوندن ایکی - بر کشیلردە اوچراقلی باشلادی . یوق ، بولای آرتق جییمەگانلر توسلی کورینە . شوندن

صوڭ ئەكرن گنه كيف ياخشيلانا كيتدى . ياڭغر بيك واق ياوا؛ گويه . ياڭغر توگل، تيك ئلله قايدن قاراڭغى يراقلردن пульверизаторъ لر بلەن بيتلرگه صالقون صو بوركوب طورالر؛ واق صو بورتكلرى بيتلرنى قتقلاندرا، كوز اچلرينه كره، اما اوستنى جبتمى . . جيللىدە بولماسه طاغن اوڭغاى بولاسى ايكان . . چيركاو باقچەسندەغى آغاچلرنى جيل ياخشوق اولاتا . . ياقن كيلگاچ موندە شاولاو طاغن شەب ايشتله باشلادى . خير كوڭلسز توگل . باشقه وقت تونله بلەن جيلّ بولماغاندە، طاوشسز طنسز چاقده موندە كوڭللى بولمى . ايسكى چيركاو تيرەسندە قاراڭغى آغاچلر آراسندە گويه، ئلله نيندى خائن پەريلر، فتنەلى ئولكلر يەشرنگان، قاچنغان، اوز آرا چشى پشى كيڭاشكان، كوز قصشقان كبك بولالر. اما حاضر آلاى توگل، حاضر حسابسز پەرى گروهندن عبارت آركيستر دنيا قوبازوب كانسيرت بيرەلر: اول دهشتلى طروبالر، طونوق ماطور طاوشلى فلەيتلر، اچ اوزگچ موگلى و بيالانچيللر، يوردك طاملرنى سلكته طورغان نچكه طاوش بلەن جلاغان اسكريپكەلر همەسى بار، همەسى گوزلى، همەسى برگه اولى . . آندە موندە فانارلردە كورنگالى، لكن ياقتيلرى ئلله قايداغنه، ــ تيره ياق قاب قاراڭغى، تيك فانار اوتلرى اوزلرى گنه قاراڭغيلقدن بوركاوب طورغان واق ياڭغر آراسنده، يولدزلر كبك تمسه گنه يالتراشوب كورنەلر، حتى ييردەگى صو جيينتقلرينەدە رەتلەب شەوله بيره آلميلر.

ئرى ئرى گنه آطلاب زور اورامغه چقغانچه وقت كوب اوزمادى؛ تيك، صو جيينتقلرينه نيچك ئلەكدى شولاى باصوب بالاقلر بر آز پچرانغان ايدى . آنسىدە فانارلرنڭ قباحتلگندن . مونه زور اورامدە بيت تمام باشقه! كچكنه اورامدە كوندزدە بو حدلى ياقتى بولمى طورغاندر ديب اويلارلق . .

آوزنى كوتەروب، آزراق بارغاچدە شهرنڭ كوبردك حاجى و سوداگر خاتونلرى يورى طورغان (ايشمحمد آبزىنڭ كيلنلرىدە شوندە يوريلر) كينيماتوغرف آلدينه ييتدم . چراى باشنى ممكن قدر عقللى و توبلى كشيلرنكنچه ياصارغه طريشوب (چونكه اوزغان بارغاننى كوزلەب طوروچيلر بار ايدى) همدە

برده ایسم کیتمه‌گان صماق: «نرسه بار صوك مونده؟» دیگان توسلی ایتدروب ئری‌گنه قیافتده آفیشه‌غه کوزنی یورتوب آلدم.. «ماقس لیندرنگ عشق طوتووی» ایمش. طوقتامادم. مالای توگل ایچ مین! طوقتاب تفصیلاتن قاری باشلا، ـ حاضر شونده‌غیلر: «ئلی گنه‌منی کوردك مسکین! بز ایندی بیت. مونی ئلله قایچان کوردك!» دیگان توسای ایتدروب سیگا بیك یوغارتن قرایاچقلر. یوق شول، آلای ایتمی طورگز. ـ دیدم احمدن. ـ سز عیف‌الله خلفه‌نگ زیفا بوین، عقللی چراین‌غنه کوروب قالگز... کوکلگزدن ده: «آخ مونه شوشی حجت کبت ماطور قیافتلی بولساك ایدی» دیب ئه‌یتوب قویگز.. بالاقلرنگ بچراقلغی قیافتکه بر آز ضرر ایته‌ر ایتوون، لکن آنسن جنتکله‌ب قاراماغانلردر دیب اویلیم؛ چونکه چرای باش بیك هیبت بولغاچ (بیك کیلوشلی یاصارغه طرشقان ایدم) کوبره‌ك آکر اهمیت بیرگانلردر بولور...

بو آکغرالق‌نگ‌ده بایتاق‌غنه ضرری تییه بیت کشیگه. ماقس‌لیندر دیگان گه‌ورنی ئه‌یتم: عشق طوتولرینه حدلی دنیاغه فاش بولغان. آنك ایشی سرلرنی اوزك‌گنه بلگان یاخشی. کونله‌شورلك بولماغانده بره‌ر دوستکه ئه‌یتکانده‌ده ضرر یوق.. خصوصا بو زمانتی بورنغی زمانلرغه تیگده‌شدرر‌گه طوری کیلمی؛ آزماز صاقلانوبراق ماتاشماساك اوزك‌ده سیزمیسگ ـ چولت ایتدروب اسنیمایت ایتوب آلالر ایکان!

مدنیتسزردك کشی شولای اویلارغه‌ده بیت ممکن! لکن خلفه آبزاك آلدانمی اول.. بیت یاخشی بله اول سینك ماقس‌لیندرلرگنی. اورسچه ایتوب ئه‌یتکانده آنگ اوز اسمی‌ده «اوچیتل» بولوب چغا شول!

مین شولای کینیماتوغراف آلدندن اوزوب اوزمنك شوشندی تمیزلی و زمانه نچکه‌لکلرندن خبردار بولوومه کوکلمدن شکرانه قیلوب بارا یاطقانده. کینه‌ت کوکلمه ئور یاکی بر اوی کیلوب توشدی: «اول ایبده‌شکه یوقفه‌غنه بارام، بیت. اول اوکماغان نرسه‌گه باروب، نیگنه قزیغی بولور ایکان. ـ تگی اوزبزنگ اوصال معلمه‌گه باریم ئلی..» دیدم. اول میگا قرده‌ش

تیوش. لکن اول مینی بر آز جولەرسته. همان ده بر بر ییرمدن کولکی طابوب مسقللی، «وقتسز قارتایغاندی، بابای‌دی، میمادی‌دی. میترافاندی»، بورگمدن باصا. قولاغمنی بورا.. شولایده آنك بلەن اوطورشقانده بر آز کوگل آچلوب کیته. کوبدن بارغانده یوق اوزلرینه. یراغراق یراغن‌ده. طابشردق اللهغه، ــ قچقروبقنه:

ــ ایزووشچیق! ــ دیدم.

شاقتی‌غنه ئری جقدی بو. یاقن تیرەده‌گی کشیلر: «بو یگت بردەگنه جه‌یەو یوررگه یاراتمی کورەسگ» دیب اویلاسونلر ایچون، آچولانغانصماق مرلدانوب، کیلمەگان ایزووشچیکلرنی بر آز سوگنگانده بولدم... لکن یاقنده ایزووشچیکلر یوق ایدی. آگر ایندی مین عیبلی توگل؛ مینم اوستمدن توشدی. تمام باروب یتکانچی طاغن قچقرمادم‌ده. اوزلری طاغلغانلرینەده اوطورمادم..

اورام یاقتی توگل. یاگغر همان بر کویی بیك واق بورتکلەبکنه یاووب طورا، اوستده‌گی کییم شاقتی آورایغان. نغایغان ایدی.. پارادنی ایشك آلدینه منوب کییملرنی قاقغالاب. میوق باشنی توزەتکەلەب بولغاچ، بیك نق شالترااماسون ایچون، ایسکی گنه ایشکنگ اوك یاغنده‌غی طانش زوانوق طوتقاسندن ئه‌کرن‌گنه بر ایکی مرتبه طارتدم. یراق توگل فانار یاننده بر ایزووشچیك یانینه ایکی کشی طوقتاغان، آگاردن نرسەدر صوراشالر.

ایزووشچیق درفاغنه طاوش بلەن:

ــ مین قایدن بلیم؟ غرداوویدن صوراگز، ــ دی. طاغی آچولانا توشوب: ــ قایدن طابارغه؟! ازله‌گز. ــ غرداووی بیت مینم کسەده توگل! مونه طاغی! ــ دی.

ایشك آچلمی. جقغان آیاق طاوشی‌ده ایشتلمی. توشوب تەرەزەگه ئه‌یله‌ندم. چلتەر پەرده آرقلی. اوستەل یاننده ایکی کشی کورینه، برسی اوزبزنك بیبی‌نور، ایکنچیسی‌ده قز کشی. «طاغی شوندی بردر معلمەدر

کوره‌سك » دیب کوکلمه کیلدی . ایشك آچو دیگان اش یادلرینه‌ده کروب چقمی . نی ایچوندر مینی بر آز یوردك آلدی . کیلوب ، زؤانوکنی بر ایکی مرتبه نق‌غنه طارتوب قویدم . تیزاوك گوبرده‌ب آیاق طاوشلری ایشتله باشلادی . بیبی‌نور چقغان ایدی .

پارادنی ایشکی آرقلی :

ــ کم اول ؟ ــ دیدی .

ــ اوزم .

ــ کم اوزك ؟

ــ عیف‌الله .

ــ ئه . عیف‌الله ! رحیم ایته‌سك ! ــ دیدی وایسکی ایشکنی شغرداتدروب آچوب یباردی .

کرگاچ‌ده . آلغی بولمه‌ده . هیبت‌له‌ب بیشمه‌تنی صالوب ، چویگه ئلوب قویدم . باشقه وقت آلارده چیشنورگه یاراتمیم ، کیم بله‌ن کروب اوطورام ؛ کوب وقت شونك ایچون بیبی‌نوردن تیرگه‌ش‌ده ایشتورگه طوری کیله . اما بو یولی بردن آلارده یاط قز بار . ایکنچیدن بیشمه‌ت شاقتی جبیگان ؛ بیشمه‌ت آزراق سورکه توشسون . اوزم‌ده بر آز شوماراق ، مدنیتلیرده‌ك کورنیم دیب اویلادم .

اوستنی صالوب بولغاچ‌ده صن - بوینی طورایتوب ، چرای باشنی باباغیدن‌ده ماطورراق ایته‌رگه طرشوب . اصپایغنه آدوملر بله‌ن اچکه کردم . .

ــ مونه . ــ دیدی بیبی‌نور ــ سزنی طانشدریم : فخری جمال طوتاش ، گیمنازیستکه . کورشی بایمزنك قزی . . ــ تگنگار قاراب : ــ عیف الله افندی ، بزگه قرده‌ش تییش ، معلم . یازغان الفبا کتابلری то-есть اوچیبنیکلری‌ده بار . ــ دیدی .

اچمدن : « تلك قورغری ، اوچیبنیکلری دیب ئه‌یتدك ایسه برگنه سوز ایدی بیت ؛ الفبالرن تزه‌رگه نیگه کیره‌ك ایکان ! » دیدم .

چنلابده بیت « الفبا » دیگان سوز ئلله نیچك واق صمان ایشتله .

«اوچیبنیك» ایحماسام کم آلدندەدە ئەیتورگە یاری !

طوتاش میکا قول بیروب قیوغنە، روسچە :

ــ اوچین پریباتنو . ــ دیدی .

آنگ جیکلری ترسەکدن آزغنە توبەن بولوب، بلەکلری بی‌بی‌نور نقندن کوب آق کورینە ایدیلر؛ بارماقلری‌دە تگینکندن شاقتی نحکە و یومشاق ایدیلر.

مین آکار قارشی نرسە ئەیتدم ایکان . ــ خاطرمدە یوق؛ بر نرسەدە ئەیتمینچە، باش اشارەسی بلەن گنە . اوزمنڭ‌دە چن اخلاصدن آنگ سوزینە قول قویغانلغمنی آکلاتدم بوغای . .

اوطورشقاچدە اشلکلی گنە فورمادە . قارچق نعیمە آپای‌نی یوقسنغان بولوب آنگ قایدالغن صورادم . کورشی‌گە گنە چقغانلغن ئەیتدیلر . آندن صوڭ بر آز یلمایا توشوب (چونکە شولای ایتسەڭ کیلوشلیرەڭ چغا . .) :

ــ نەرسە صوڭ بولای ایکاودن ایکاو سرلەشە ایدکز؟ــ دیدم .

بونی البتە سر بلور اوچون توگل، تیك بولای، سوز یوغندن سوز بولسون دیب گنە ئەیتدم؛ شوشندی اورنلردە کشیلردە شولای ایتەلر ایچ . . یوقسە، سر دیگان نرسە شولای تیز گنە صوراب توگل . اورنینە، جاینە قاراب بردە صورامیچەغنە ئەیتولە اول .

ــ میکا کیەو قایغرتشوب ازلی ایدك ! ــ دیدی بیبی‌نور .

تگیسی نحکە و چکلاوق طاوش بلەن کولوب یبەردی .

ــ مونە خلفە افندی یاقنگ بولا ایچ، برەر دوست معلمی باردر ئلی . . ــ دیدی .

«قیوغنە نرسە ایکان اوزی . .» دیب احمدن اویلادم واوزمچە کیلوشلی گنە ایتدروب، آلارنگ شایارولرینە قتشدم .

ــ آنسندن اش طورماس، آنسن طاباربز . . ــ دیدم .

بیبی‌نور قصقەغنە ایتدروب :

ــ بولماسە، مشقتلەنمەوکزنی اوتنەم حاجی افندی، ــ دیدی .

آنـک سوزی‌ده یامان توگل ایدی. اما بیك تکه کیسوب ئه‌یتکانگه کوره میگا شاقتی قزقسز تأثیر یاصادی. نرسه صوك، مین بیت اوصال ئه‌یتمه‌دم، باری اوزلری شایارغانغه‌غنه، اول یونگه کیتدم. کوکلمدن: «جانجاللی نرسه. خیرسز!» دیدم. چیت کشی بولماغانده قیلنووینه آرتق ایسم کیتمی. یاط کشی الدنده، ـ بای قزی الدنده، خصوصا گیمنازیستکه طاغن اوزی ـ قرت کیس ایش کشینک سوزن! «حاجی افندی..» ایمش. قایدان طاغن بو ئور یاکی سوز! حج‌گه باروغه اویلاغانم یوق بیت ئلی بوغای.. یاری ئلی «حاجی بابا» دیب اچقندرمادی.

اوزلرنده طوروچی کچکنه قزچق قوخنه یاقدن چغوب، صاموار قایناغانلقنی ئه‌یتدی. بو یاوز بیك اشچه‌ن قیافتده قوخنه‌گه کیتدی. مین تورگه. دیوان‌نک بر قرینه طایانا توشوب اوطورغان ایدم. ئلیگی گیمنازیستکه چیتده‌ره‌ك بر اوطورغچ‌غه طوری‌غنه اوطورغان. ایکاودن ایکاو قالغاچ بره‌ر مینوت قدر برده انده‌شمی گنه طوردق. بولای یاخشی توگل بیت.. اول ایته‌گنده ئلله نیندی بر نچکه چابر کیسه‌گن قوللری بله‌ن ئه‌یله‌ندروب طولغاندروب ماتاشا، میگا طابا هیچ قارامی، کوزلرن شوشی «اوینچاغنه» تکـگان، سوز قوشارغه اوینده‌ده یوق. میگا نی بولسه‌ده سوز طابارغه کیره‌ك بیت. ئه. مونه بیك اورنلی سوز...

ـ سز عینی جمال خانم نیچه‌نچی قلاصده حاضر؟.. ـ دیدم.

طاوشمنی یاراتمادم. یوقودن اویانغاچ کیبرله. کیبرله ئه‌یتولگانگه اوشادی.. اول‌غنه توگل ایکان، قهر صوقسون! فخری جمال دیب ئه‌یته‌سی اورنغه عینی جمال دیب اچقندروب یبه‌رگانمن!

آبترانوب. یاکلشمنی توزه‌تورگه دیب آوز آچارغه طورسام، اول سویله‌ب کیته‌رگه اولگوردی.

ـ بو یل آلتنچی‌غه کوچدم.. ده، خلفه افندی.. ایندی مونه موندن صوك بلمیم نیشله‌رم ایکان..

مین آنك سویلی باشلاوندن قیوچیلق آلوب . سوزی بتکانیده کوتمیچه طاوشمه ممکن قدر لطافت و ماطورلق بیرر گه طرشوب :

ــ تماملارغه کیره‌ك ، فخری جمال خانم ، تماملاو یاخشی ، طوقتاب قالورغه تییش توگل ، ــ دیدم .

بو یولی طاوشم ضررسز ایدی . اسمن‌ده توزه‌توب ئه‌یتدم . لکن سوزلرمنی یاراتمادم ، بردن ، نایان خدمتچیگه : «سین شولای اشلرگه تیوش! » دیگان کبك بیك قصقه کیسوب ئه‌یتووم اوزی ؛ ایکنچیدن ، تماملارغه دیگان سوز «ماماپلارغه» دیگان توسلی کیلوشسز بولوب چقدی . هم‌ده آکلادیمی ایکان ئلی اول آنی . .

کینه‌ت‌گنه ذهنمه کیلوب کیچکان بو شبهه اورنسز بولوب چقدی . آ کلاغان اول .

ــ اوزمنک‌ده اویم شولای ایدی‌ده . . ؛ ئه‌تکایلر آرتق اوقوتماسقه ئه‌یته‌لر . . بیبی‌نور خانم باه‌ن‌ده شونی سویلی ایدك . گیمنازیه‌نی بتروب ویصشی قورصلرده اوقورغه‌ده بیك قزیغام‌ده بیت . . ــ دیدی .

بیبی‌نور پارلار بیردروب صاماوار کوته‌روب کیلدی . پادنوس اوستنه نق‌غنه ایتدروب صاماوارنی قویدی‌ده :

ــ سین ماطور طوتاش ، بزنک خلقه‌نی اویالتا کورمه . آنک بیت قزلردن اویالا طورغان عادتی بار! ــ دیدی .

تگی ماطورغنه کولومسره‌ب : «درست شولای بولور میکان؟» دیگان توسلی ایتدروب قرن‌غنه میکا قاراب آلدی .

ــ قزلردن اویالورسک‌ده شول ! ــ دیدم .

«بونسی بیگره‌کده ماژیکچه چقدی . .» دیب کوکلمه کیلدی .

یارنی ئلی بو سویکملی طوتاش مینی اوکغایسزلقدن قوتقاردی . اول چه‌چه‌ك کبك ایرنلری آراسندن آپاق تشلرن کورندروب :

ــ مونه خلقه افندی‌ده اوقوومنی продолжать ایتدررگه صاویت بیره ،

окончить ایته‌رگه تیوش دی.. ئه‌تکایلرنگ کونمه‌گانلگن آ گارده ئه‌یتدم، ـ دیدی.

احمدن گنه: «میگاده ئه‌یتکاچ اش بولا ایندی!..» دیدم.

بیبی نور:

ـ عیف الله مولا، سین چاینی لیمونسز یاراتمیسگ ده بیت.. ئه‌یده ایندی بو یولی نیچکده، قوریلی‌غنه اچه‌رسگ..ـ دیدی و اوزی طولی‌غنه کوکره‌گن آلغه‌راق چغاروب آیاق اوستدن‌گنه چای قویارغه طوتندی.

ـ آلدریق، ـ دیدی تکیسی.

نی ئه‌یتورگه‌ده آبدری قالدم. برسی یوری شایارتا: مین آلارده لیمون به‌ن چای اچکاننی هیچده بلمیم. ایکنچیسی شونی چن دیب اویلاب میگا یارده‌م ایته‌رگه حاضر طورا..

ـ زنهار خفالانماگز. شولای اول تیک‌گنه یوقلرنی سویله‌رگه یاراتا بزنگ بیبی نور، ـ دیدم.

مین ایندی اول طوتاشنی‌ده آرتق یاتسنمی باشلادم. باشده ماگلای تیره‌لرم آزراق تیرله‌گان ایدی. حاضر ایندی ضررسز. حتی آنگ موندا بولوون کوگل اوگغایسنا باشلادی. شولای ایتوب بره‌وده اوزون سوزگه کرشمه‌سه‌ده آریتن بیریتن جیگل‌گنه بایتاق سویله‌شوب اوطوردق. طوتاش اوزینگ اوقوتوچیلرن ماقتی، مین سوز اوگایی طوری کیتروب اوزمنگ شاگردلرمنی کیتروب آراغه قستردغالیم، بیبی نور گل مینم سوزگه آرقلی توشوب تکگه‌مه تییه، مسقل ایته.

بر وقت اول قارا کوزلرن ماطورغنه یاصاب، جدی ره‌وشده:

ـ ئه‌ی چنده عیف الله، نیشله‌ب بو آراده یوغالوب کیتدگ، برده کیلمی‌سگ؟ ئه‌نکای به‌ن‌ده نیچه ره‌ت صاغنوب آلدق اوزگنی. مین ئه‌یتدم: یه بره‌ر ئه‌یبر یازوب ماتاشا طورغاندر، نی بولسه‌ده بره‌ر اشی باردر، دیم.. اوزیگه باررغه اویلی‌در ایدم ایندی، ـ دیدی.

مونسن یاراتدم. کوکلمدن: «سویله‌سه‌ك کشی توسلی ده سویلی بله‌سك بیت جوله‌ر..» دیدم. خصوصاً یازوب ماتاشوومنی تلگه آلووی بیك اورنلی توشدی. شولای دیگاچ تگی طوتاش‌ده آزراق میگا قاراب آلدی بوغای..
مین البته برده ایسم کیتمه‌گان صماقغنه:

ــ ئیبو یازغالیم‌ده بیت وقت بولغانده... وقت بیك آز شول، یازارغه آرتق بوشاب بولمی.. آ گار بیت وقت هم‌ده طنچ بولو کیره‌ك...ــ دیدم.

مونه مونسی یاخشی چقدی. بونگ ایچون اوزمه اوزمده تحسین ایتدم. طاوشمنك تیگزلگن‌می ئه‌یتورساڭ. سوزلرنك اورنلیلغن‌می، همه‌سی آیتیك اولچه‌ونده؛ بیگره‌کده معنی یاغی موفقیتلی چقدی. ایمش، اوزمدن اش طورمی. بتون دنیاسن یازارغه بولا! تیك وقتقنه بولسون..

ــ سز فخری جمال خانم تاتار مطبوعاتن اوقیسزمی؟ ــ دیدم.

شولای دیگاچ اول آبترانغان شیکللی طوب طوری بیبی‌نورغه قارادی و:

ــ اوقیم آزراق... تاتارچه کتابلرنی ئه‌یته بیت؟ ئیبو قایسی برلرن اوقیم. تیك کوب اوقوغانم یوق ئلی....ــ دیدی.

ــ کم اثرلرن اوقوغانگز بار؟ ــ دیدم.

اول طاغن بیبی‌نورغه: «ئه‌یت ایندی، نیشله‌ب انده‌شمی طوراسڭ!» دیگان توسلی ایتدروب قارادی‌ده:

ــ تگی سین بیرگان کتابنك یازوچیسی کم ایدی ئلی؟ حی، حی، حیسامف، ئیبو؟

بیبی‌نور کولوب یباردی:

ــ کهی هی هی هی! اسحاقف دیگن! «کله‌پوشچی قز» ایدی اول. تگی بر آز قزارندی.

ــ ئیبو شول، کله‌پوشلی قز ایدی، то есть اسحاقف ایدی..ــ دیدی.

مونه ایندی مونده میگا اوزمنی کورسه‌تورگه طاغی میدان کیگایدی. بو ماتور طوتاشنك «اصلاحی» یاغی مونه قایده ایکان! ــ دیدم واوزمزنك

محررلر همده آلارنگ اثرلری طورسنده سوز آلوب صوده‌غی بالق کبك یوزوب کیته‌رگه اویلادم . میبقلرنی صیرا توشوب طاماقنی قرنغالاب سوزگه کرشیم دیسه‌م ، ــ بی بی نور ایسکارتمه‌سدن :

ــ فخری جمال خانم ، سز ئه‌نکای قایتقاننی کوته‌رگه آورسنساگز مین اوزم سزنی اوزاتورم ، اول طوریده بورچلماگز . . . ــ دیدی .

طوتاشم نازلانغان صماق طاوش بله‌ن :

ــ اوزاق بولور شول . . اویده کوته طورغانلردر . . . ــ دیدی .

یه ، شولایمی صولڭ ! «نیشله‌ب مونک تلی قورتلانا ایکان» دیب اچمدن بیبی نورغه یامان آچووم کیلدی . طاب سوز باشلیم دیگانده‌گنه قرت ایتوب کیسدی ده قویدی !

ــ یاری ! میگا رخصت بیرگز . . ــ دیدم .

بیبی نور ایرنوبکنه :

ــ اوطور ئه‌لی ، نیشله‌ب آشوغاسن . . . ــ دیدی.

ــ شول قدریسی یتوب طورر حاضرگه . . مینی ده کوته طورغانلردر . ــ دیدم .

حاضر سوزلرمده باشده‌غی درقالقلر سیزلمی ایدی ، یعنی اوزم سیزمی ایدم . اوزمدن اوزم تمام رضا ایدم ایندی . حوگغی فرصتدن فایده‌له‌نوب عقل صاتا آلمادم ایکاز . آنسنده اوزم عیبلی تو گل ، تگی قهر طوققری تککه‌مه تیدی . خیر ایکنچی بر وقت طوری کیلور ئه‌لی . .

آلار ایکیسی ده پرادنی ایشك آلدینه حدلی مینم بله‌ن چقدیلر . همان ده شولای اوق واق یاگغر یاوب طورا ایدی .

ــ خوش . طاغن ده شولای کیله طور ، ــ دیدی بیبی نور .

ــ یاری ، خیرلی کیچلر ، ــ دیب نق غنه ایکینگده قوللرن قصوب کورشدم . قوللرن قصقانده آیاقلرنی عسکریلر فورماسنده «تاقت» بله‌ن کیتروب باصقانغه کوره بو ایسانله‌شو بیك ماطور چقدی . شوگار کوره هم ده مجلسنگ آقتقلرنده‌غی

«بیرشمه‌و»لر تأثیری بله‌ن کوڭل کوته‌رلوب، پارادنی باصقچندن سیکروب اوق کیتکان ایدم ــ ایکی آیاقلاب بیك نق ایتدروب نه‌ق صو جیینتغی‌نڭ کوزینه توشکانمن! طوتاشلر «اوی!» دیب چینه‌ب کولوشوب یباردیلر. صو اوزمه آزتق تیمیچه، تیره یاقغه چه‌چره‌ب کیتدی؛ طوتاشلرنڭ ته‌نی کولمه‌کلرینه‌ده آزراق الوش تیدی آخریسی. لکن آلار کیملری کیتکاننی بلدرمه‌دیلر. بالعکس بیبی‌نور شادلانغان طاوش بله‌ن:

ــ مونه مونسی یگتچه بولدی! ــ دیب آرتمدن قچقروب قالدی.

اوزم‌ده قالوشلر اچینه صو کرگانگه‌ده قارامی، طوتاشلرنڭ شادلقلی طاوش بله‌ن کولولرینه کیفم کیلدی. آلارنڭ کموش چڭلاوی کبك صاف ونچکه کولو طاوشلری همان قلاغمدن کیتمی ایدی. صولی و بلچراق اوراملردن قایتوب کیلگانده گویا آیاقلرم ییرگه‌ده تیمی اوچوب کیله‌م.. بیبی‌نورنڭ، آرتمدن: «مونه مونسی یگتچه بولدی!» دیب قچقرووی، همده اوطورشقان چاقده اوز «بایلغمز» طوریسنده سوز چقغاچ ئه‌لیگی ماطور طوتاشنڭ آبترانووی، آنی آبتراتا آلووم. یول بویندا ایسمه توشه‌ده طاغن صونڭ کوزینه برده قورقیچه باصوب یبه‌رده‌م! صولر ئلله قایده چه‌چره‌نوب کیته‌لر: «بیرشمه خلقه!» دیم اوز اوزمه..

اویگه قایتقاچده. کیفم شه‌بکه کوره. تیزگنه یوقلارغه یاتمادم. تنگی قرده‌شمنڭ خطینه قارشی جواب یازارغه اوطوردم. قلم‌نی قولغه طوتقاچده کاغدنڭ یوغارغی باشنه، شاکرد چاقده یازغان خطلرمده‌غی «هوالله الباری» دیگان سوز اورنینه: «بیرشمه!» دیب یازوب قویدم. آندن صولڭ یازغانم ایکی بیت. درفاراق بولسه‌ده شاقتی جانلی چقدی؛ چونکه «ناستراینیه» شه‌ب ایدی.

اورنیمه یاتقاچ، ایندی یوقوغه کیته‌ر آلدنده: «شولایده‌زونت‌نی توزه‌تدررگه کیره‌ك ایکان..» دیب کوڭلمه کیلدی.

(۱۹۱۳)

فهرست

صحیفه

قویاش قاراب طورا ایدی	٣
بوراندە	٨
صولغان گل	١٨
قچقرش	٢١
اویانو	٢٦
اول ــ اول زماندە	٣٤
شاگرد	٣٨
ایکی یاخشی	٤٢
صوقبای	٤٩
چوار منظرە	٥٥
آتا	٥٨
عید کون	٦٤
خالیر وقتندە	٦٨
بر قارتنگ تأثراتی	٧٢
ایرکه بالا	٧٨
طورمش کویی	٨٣
دیپوتات	٩٣
نفیسه	٩٩
چیت ایلدە	١٠٠
سمروغ قوش	١١٢
آول معلمی	١١٧

یرلگان زوانوق	۱۲۲
گل چهره	۱۲۹
بخت ازله گانده	۱۳٤
کوگلسز اش	۱٤۳
اچ پوشولی	۱٤۷
سرده‌شلر	۱٥٥
آی یاقتیسنده	۱٦۱
قوزای طاوشی	۱٦۸
بیرامده جلامیلر	۱۷٦
کوزگی یاکغر آستنده	۱۸۳